

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KONUŞMALAR

Düzenleyen:
ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI

yurdun her yerinde

620

ŞUBE VE AJANS

En büyük
para ikramiyesi
En fazla
şans

HER VERDE HER ZAMAN

T. C. ZİRAAT BANKASI

KONUŞMALAR

Düzenleyen :
ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1966

T. D. K. TANITMA YAYINLARI RADYO KONUŞMALARI DİZİSİ:7

Bu konuşmalar ocak 1965 ile ekim 1965 günleri arasında Türkiye Radyoları'ndaki **"Ana Dilimiz"** saatinde yayımlanmıştır. Konuşmalar burada yayım sırasına göre yer almıştır.

İÇİNDEKİ KONUŞMALAR

Ö.A. Aksoy 'la "Yeni İmlâ Kılavuzu" üzerine ...	7
H. Dizdaroğlu 'yla Ders Kitaplarının Dili Üzerine .	14
S. K. Yetkin 'le Düzyazı Dili Üzerine	21
Orhan Şaik Gökyay 'la Şiir Dili Üzerine	26
Sabahattin Kudret Aksal 'la Oyun Dili Üzerine .	35
B. K. Çağlar 'la Şiir Dili Üzerine	44
Tahsin Saraç 'la Çeviri Dili Üzerine	50
O. Hançerlioğlu 'yla Düzyazı Dili Üzerine	59
Salâh Birsell 'le Şiir Dili Üzerine	65
Fehmi Baldaş 'la Çeviri Dili Üzerine.....	70
Vecihe Hatiboğlu 'yla İmlâ Sorunları Üzerine...	76
Cahit Öztelli 'yle Türkçe ve Edebiyat Kitapları Üzerine	84
Haldun Taner 'le Oyun Dili Üzerine	93
Cahit Külebi 'yle Şiir Dili Üzerine	98
Naim Tirali 'yle Basın Dili Üzerine	107
Ömer Asım Aksoy 'la Türk Dil Kurumu Üzerine .	116

ÖMER ASIM AKSOY’LA
«YENİ İMLÂ KILAVUZU» ÜZERİNE
BİR KONUŞMA

DİL UZMANI — Değerli dinleyiciler.

Şu anda, Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı Sayın Ömer Asım Aksoy ve Dilsever arkadaşımla birlikte aynı masada bulunuyoruz. Sayın Aksoy’dan soracaklarımız var. İlk soruyu Dilsever arkadaşım soracak Sayın Aksoy’a.

DİLSEVER — Sizinle bugün imlâ sorunu üzerinde konuşmak istiyoruz. Dinleyicilerimizin ilgileneceğini umduğumuz bu konuyu, “Öz Dilimiz” programlarında bir sırasını getirip konuşamamıştık, çok istediğimiz halde. Bu günlerde Türk Dil Kurumu’nun yayımladığı, okullara, yazarlara, kısacası, ilgililere gönderdiği küçük bir kitabı görünce, tam sırası diye düşündük.

Türk Dil Kurumu’nun yayımlayıp dağıttığı bu küçük kitap, “Yeni İmlâ Kılavuzu- Önsöz”

adını taşıyordu. İmlâ Kılavuzu'nun adına neden "Yeni" sözcüğü eklendi? bunu öğrenmek isteriz ilkin sizden. Bu, eskisinden farklı bir kılavuz mu?

AKSOY — Evet, *Yeni İmlâ Kılavuzu* ile eskisi arasında epey farklar vardır. Latin asıllı alfabemizin kabul edildiği 1928 yılında çıkarılan *İmlâ Lûgati*'ndeki ve 1941'de çıkarılan *İmlâ Kılavuzu*'ndaki kurallara ve kelime listesine şimdiye değin hemen hemen ilişilmemişti. Bu kez, gerek kurallarda, gerek kelime listesinde oldukça önemli değişiklikler yapılmıştır.. Elimizdeki son İmlâ Kılavuzunun üzerinde 7. baskı diye yazılıdır. Beş on gün sonra yayımlanacak olan eserin üzerine 8. baskı diye yazılmayacak, "İmlâ Kılavuzu" adı "Yeni İmlâ Kılavuzu" diye değiştirilmiş olarak konulacaktır.

DİLSEVER — Peki, eski İmlâ Kılavuzu üzerinde değişiklikler yapmak zorunluğu neden duyuldu?

AKSOY — Eski İmlâ Kılavuzu 36 yıldan beri uygulanmaktadır. Bu süre içindeki uygulamalar göstermiştir ki bu eseri yeniden gözden geçirmek gerekmektedir. Çünkü kurallarımızdan kimisi ya dilbilgisi kurallarıyla bağdaşamamakta, ya söyleyişimize aykırı bulunmaktadır. Birbirine benzeyen kimi kelimelerin yazılışlarında da tutmazlıklar vardır. Bu durum, birçok kelimeleri, İmlâ Kılavuzuna bakmadan doğru yazmayı güçleştirmektedir. Bundan başka eski İmlâ Kılavuzun'da birtakım imlâ sorunları karşısında tutulacak yol belirtilmemiştir. İşte bu güçlükleri ortadan kaldırarak imlâyı kolaylaştırmak, daha bilimsel bir duruma getirmek ve kısa yoldan imlâ birliğini sağlamak için birtakım değişiklikler, düzeltmeler ve tamamlamalar yapmak zorunluğu duyulmuştur.

DİLSEVER — Demek, kullanımda güçlükleri ortadan kaldırmak için. Buna sevindiğimizi söylemek isterim. Gerçekten, dilimizin sözcüklerinin yazılışında bir takım zorluklarla karşılaşılıyor. Yapılan bu değişiklikleri olumlu karşılamamak elde değil. Gerekçelerini genel çizgileriyle belirttiğiniz bu değişiklikleri örnekler vererek anlatmanızı da rica edeceğiz.

AKSOY — Dedim ki eski İmlâ Kılavuzundaki kuralların kimisi, ya dilbilgisi kurallarıyla ya söyleyişimizle bağdaşmıyor. Örnekler vereyim: “Gözüyle” sözündeki “göz”, önce ek almış “gözü” olmuştur. Sonra buna “ile” de eklenmiş, “gözüyle” olmuştur.

DİLSEVER — Evet.

AKSOY — Yeni İmlâ Kılavuzu bu gramer olaylarını ve bu söyleyişi korumayı düşünmüştür. Eski İmlâ Kılavuzu bu sözü “göziyle” biçiminde yazmamızı emre diyordu. Böylece doğrusu “gözü” olan söz, “gözi” biçimine sokulmuş oluyordu.

DİLSEVER — Gerçekten öyle, hiç düşünmemiştim bunu. “Gözü” sözcüğünün “Gözi” biçimine sokulmasını ilk kez öğrendiğimi, bunu yadırgadığımı söylemeliyim.

AKSOY — Başka örnekler: Eski İmla Kılavuzuna göre söylenişleri birbirine benzeyen birçok kelimelerin imlâları arasında fark vardı. “Sade” ile “bâde” arasında söyleniş farkı olmadığı halde bunlardan birinin “a” sı üzerine uzatma işareti konulmuştu. “Talim” ile “tâbir”, de buna benzer. Birinin “a” sı uzatmalı, birininki uzatmasızdı. “Tacir” ile “fâcir” de böyle... Madem ki bunlardan “sade”nin, “talim”in, “tacir”in “a”larını uzatma işareti koymadan uzun okuyoruz,

“bâde”, “tâbir”, “fâcir” kelimelerinden de bu işareti kaldırmak gerekir.

DİLSEVER — Neden kaldırmak gerekir?

AKSOY — Kaldırmazsak, İmlâ Kılavuzuna bakmadan Kılavuzun imlâsına uygun yazı yazamayız.

DİLSEVER — Doğru.

AKSOY — Eski İmlâ Kılavuzunda böyle kelimeler çoktur.

“Harika” var, “bârika” var. Biri uzatmalı, biri uzatmasız yazılmıştır. Ama şimdi ikisi de işaretsiz yazılacağından artık İmlâ Kılavuzuna bakmaya gereklik kalmamıştır. Eskiden düşünmeliydik. 1) Bunlara işaret konulacak mı, konulmayacak mı? 2) İşaret konulacaksa ikisine de mi konulacak, birisine mi? 3) Biri-sine konulacaksa bu hangisidir? İşte Yeni İmlâ Kılavuzu bu güçlüğü kaldırmıştır.

DİLSEVER — Evet, bu güçlükler herkesi uğraştırıyordu.

Yeni İmlâ Kılavuzu’nun bu sorunu çözmesi güzel.

AKSOY — Güçlükler konusunda başka örnekler vereyim size: İki tane “saç” var. Biri baştaki saç, biri demir levha. İkisinin de söylenişi aynı. Ama aralarında fark bulunsun diye biri “c” ile biri “ç” ile yazılıyordu. Hangisi “c” ile belirtilir diye her yazışta düşünmek gerekiyordu. Artık ikisi de “ç” ile yazılacak. İki “güç”, iki “kap” iki “ot” ve benzerleri için de bu yol tutuldu. İki “meftur” (biri fütürlü, biri fitratlı), iki “cami” (biri toplayan, biri tapınak), iki “sanî” (biri yapan öteki ikinci) gibi kelimelerde de imlâ birliği sağlandı.

DİLSEVER — Bunları aynı biçimde yazdığımıza göre, hangi anlama geldiklerini nasıl anlayacağız?

AKSOY — Cümlelerin gelişinden. Yani, “saç” sözcüğünün, başımızdaki “saç” mı yoksa demir levha mı olduğunu

bulunduğu cümleden çıkaracağız.

Bu sorunuzla, ileriden beri birçok kimseden dinlediğim bir itiraza cevap vermeme yol açmış oldunuz. Diyorlar ki ayrı anlamlara gelen iki “saç”ın, iki “güç”ün ve benzerlerinin imlâları arasında bir fark bulunsa iyi olmaz mı? Evet, böyle diyenler var. Tutalım ki “saç, güç, harp, ot” gibi sözcüklerin birinde “c”, ötekinde “ç”, birisinde “b”, ötekinde “p”, birisinde “d”, ötekinde “t” kullanarak bu farkı belirttik. Peki, birden çok anlamı bulunan “yüz” gibi, “yaz” gibi “ekmek” gibi sözcüklerdeki farkı ne yapacağız? Bunlarda bir imlâ farkı düşünmüyoruz. Demek ki imlâ farkı gözetmeden farklı anlamları belli oluyor. Bir “yüz” var, “çehre” demek. Bir yüz var sayı adı. Bir yüz var “yüzmek” mastarından emir kipi. Aralarındaki fark, kullanılışlarından anlaşılıyor. Öyle ise “saç, harp, ot” gibi sözcükler için de bir imlâ farkı düşünmemiz gereksizdir. Böyle bir fark gözetmek imlâyı güçleştirir. Acaba “saç”ın hangi anlama geleni “c” ile, hangi anlama geleni “ç” ile yazılıyordu, diye yeri geldikçe durup düşüneceğiz. Yeni İmlâ Kılavuzu bu güçlüğü ortadan kaldırmaktadır. Yapılan iş, sesbilim kurallarına da uygun bulunmaktadır.

DİLSEVER — Yeni İmlâ Kılavuzu’nun başında bu kez oldukça aydınlatıcı bilgiler bulacağız her halde.

AKSOY — Evet, var. Eski İmlâ Kılavuzunun birtakım imlâ sorunlarını ele almamış olduğunu söylemiştim. Yeni İmlâ Kılavuzu bunları da aydınlatmaktadır. Birkaç örnek de vereyim: Saygı ve meslek unvanları büyük harfle başlatılacaktır: “Dün Bayan Ayla bize geldi” sözündeki “Bayan” büyük harfle başlar. Ali Çavuş’taki Çavuş büyük harfle başlar. Avukat Yücel’-

deki “Avukat” büyük harfle başlar. Tarihlerdeki ay ve gün adları başlıklarda büyük, yazı içinde küçük harfle başlar. Alfabe harfleri sıra göstermede kullanıldığı zaman batı eserlerindeki gibi a, b, c, d sırası değil Türk alfabesi sırası gözetilir. Yani, ç, ğ, ı ...gibi harfler de kullanılır.

Özel adlar ve rakamlar, kendilerinden sonra gelen eklerden kesme işareti ile ayrılır.

DİLSEVER — Bileşik kelimeleri bitişik mi yazacağız, ayrı mı ? Eski İmlâ Kılavuzunda bunu pek de iyi anlayamıyorduk.

AKSOY — Bileşik kelimeler bitişik yazılır. Kural bu ama, ne gibi sözler bileşik kelime sayılır, ne gibileri sayılmaz, bu iyice belirlenmemiştir. Yeni İmlâ Kılavuzunda bileşik kelimeler üzerinde iki yönde durulmuştur: Önce bileşik kelimelerin nitelikleri açıklanmış, yan yana gelen kelimelerin ne vakit bileşik kelime sayılacağı anlatılmıştır. Ayrıca uygulamayı kolaylaştırmak için eserin kelime listesine bir de “bileşik kelimeler listesi” eklenmiştir. Bir sözün bileşik kelime olup olmadığına ve nasıl yazılması gerektiğinde şüphesi olanlar bu listeye bakarak güçlükten kurtulacaklardır.

DİLSEVER — Benim her zaman duraksadığım bir konu da kısaltmalardır. Telefon kılavuzuna bakıyorum: “sokak” yerine büyük S harfi yazmış. Türkçe Sözlük’e bakıyorum “sokak”ın kısaltılmasını küçük “s” ile başlatarak “s” diye göstermiş. Bunlarda da birlik sağlanması gerekmez mi?

AKSOY — Çok doğru, gerekir. Yeni İmlâ Kılavuzunda bu da düşünülmüş, eserin sonuna oldukça uzun bir “kısaltmalar” listesi konulmuştur. Umarız ki bundan sonra herkes bu kısaltmalara uyar da sürüp giden

karişıklıklar da ortadan kalkar.

DİLSEVER — Peki, bu değışikliklere, yani bu düzeltme ve tamamlamalara kim karar verdi? Kimler yaptı bunu?

AKSOY — Bu düzeltme ve tamamlamalara önce Türk Dil Kurumunda başlandı. Kurumun Dilbilgisi Kolu Başkanı Prof. Dr. Vecihe Hatiboğlu bir rapor hazırladı. Bu rapor birkaç komisyonda tartışıldı. Çalışmalara Milli Eğitim Bakanlığı temsilcisi de katıldı. Aylarca süren çalışmalardan sonra kesin sonuca varıldı.

DİLSEVER — Peki, efendim, ya kesin sonuçlara uymak istemeyenler çıkarsa?

AKSOY — İmlâ konularının birçoğu, çeşitli düşüncelerin savunulmasına elverişlidir. Yeni kararlaştırılan imlâ kurallarının kimisini beğenmeyenler bulunabilecektir. Ama bu kurallar en yetkili bilim adamlarının işbirliğiyle meydana geldiğinden, özel düşüncelerimiz ne olursa olsun imlâ birliğini sağlamak için hepimiz bu kurallara uymayı ödev saymalıyız.

DİLSEVER — Elbette. Ben şimdiden kararımı verdim: Yeni İmlâ Kılavuzu'na uyacağım. Bu açıklamalarınıza çok teşekkür ederiz. Güle güle.

HİKMET DİZDAROĞLU'YLA DERS KİTAPLARININ DİLİ ÜZERİNE BİR KONUŞMA

DİL UZMANI — Bu programımızda da Dil Devriminde öğretmene düşen ödev ve sorumluluklarla, ders kitaplarının dili konusunu işleyelim istedik. Şimdi şu anda, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi görevlilerinden Sayın Hikmet Dizdaroğlu yanımızda. Bakalım ne söyleyeceğiz?

DİLSEVER — Efendim, size ilk sorum şu olacak: Sizce, Dil Devrimi'nde, yani ana dilimizin öz bir dil olması yolunda, öğretmenlere düşen ödev ve sorumluluklar var mıdır?

DİZDAROĞLU — Elbette vardır. Dilin bir kültür olayı olduğu hatırlanırsa, öğretmenlerin bu konudaki ödev ve sorumlulukları daha iyi anlaşılır. Ana dilin yöntemli biçimde öğretildiği yer, okuldur. Orada öğrenilenler, orada edinilen alışkanlıklar, ömür boyunca sürüp gidecektir.

DİLSEVER — Evet.

DİZDAROĞLU — Öğretmen, çocuğa dil sevgisini aşılar, onda dil beğenisi uyandırırşı, ödevini yapmış sayılır. Sorumluluğu bundan doğmaktadır. Çocuğu olumlu ya da olumsuz yöne çevirmek onun elindedir. Böylesi- ne etkin bir kişinin, Dil Devriminin yerleşip kökleşme- sindeki rolü büyüktür. Olumlu bir dil eğitiminden geçmiş bir kimsenin, Dil Devrimi'ne karşı çıkması düşünülemez.

DİLSEVER — Evet, hep bu kanıdayız. Peki, öğretmen- lerimizin çabası bugün bu yönde midir sizce?

DİZDAROĞLU — Evet, öğretmenlerimizin ezici çoğun- luğu, Dil Devrimi'ne inanmıştır; ondan yanadır.

DİLSEVER — Öyle ama...

DİZDAROĞLU — Öyle ama, böyle olmayanlar da var, diyeceksiniz. Birkaç kişinin olumsuz davranışını büyütmemek gerekir. Dilin bir alışkanlık işi olduğunu da unutmamalıyız. Osmanlıca ile yetişmiş, beğenisi o dile dayanan kişiler, alışkanlıklarından kolayca vazgeçemezler. Bu durumdakiler, kişisel beğenilerini resmî görevlerine yansıtmadıkları sürece, bir tehlike söz konusu değildir. Kaldı ki, azınlıkta kaldıkları için, etkileri, olumlu davrananların yanında, eriyip gide- cektir.

DİLSEVER — Ders kitaplarının dili konusunda da sora- cıklarım var size.

DİZDAROĞLU — Buyurun.

DİLSEVER — Önce şunu öğrenmek istiyorum: Ders kitabı olarak hazırlanan eserler, Talim ve Terbiye Dairesi'nin incelemesinden geçiyor, değil mi?

DİZDAROĞLU — Evet.

DİLSEVER — Peki, bu kitaplar dil yönünden de ince- lenir mi?

DİZDAROĞLU — Elbette; her ders kitabı, yalnız bilimsel yönden değil, dil bakımından da incelenir. Kitapların, dil bakımından, açık ve anlaşılır olmasına önem verilir. Dili yeterince açık ve sade olmayan kitap, kabul edilmez. Bu durum, ders kitaplarında aranan niteliklerle ilgili yönergede kesinlikle belirtilmiştir. Ayrıca, bu yıl, kitap yazarlarına ve yayınevlerine gönderilen bir genelgede, ilgililer bir kez daha uyarılmış, hazırlanacak eserlerin diline önem verilmesi istenmiştir. O genelge yanımda; işaret ettiğim şu bölümünü okumanızı rica edeyim sizden.

DİLSEVER — Hay hay, okuyayım:

“Ders kitapları, öğrencilere, programlarla saptanmış bilgileri gelişigüzel aktaran bir araç değildir. Bunun için, ders kitaplarında dile özen göstermek, arı dil kullanmak, kitap yazarlarınca, başta gelen kaygı olmalıdır. Okul ders kitaplarının dili, elden geldiği ölçüde yabancı sözcüklerden arınmış olmalı, dil yanlışları bulunmamalı, Türkçeyi öğrencilere sevdirecek özellik taşımalı, onlarda okumaya karşı ilgi uyandırmalıdır.”

DİZDAROĞLU — Görülüyor ki, Millî Eğitim Bakanlığı, dil dâvasında, dilin özleşmesi konusunda, çok uyanıktır; Atatürk devrimlerinin ayrılmaz bir parçası olan Dil Devrimi'ne sıkıca bağlıdır. İyice bilinmelidir ki, dil bakımından yetersiz bir eser, ders kitapları listesine giremez.

DİL UZMANI — O halde, okul kitaplarında dil birliği, terim birliği sağlanıyor olmalı?

DİZDAROĞLU — Okul kitaplarındaki dil ve terim birliği, belli bir oranda sağlanmıştır. “Belli bir oranda” diyorum. Bunda, kitap yazarlarını suçlamamak gerektir. Oran eksikliği sadece onların tutumlarından ve kişisel eğilimlerinden doğmamaktadır. Dilimiz yüzde yüz

arınmamıştır, terimlerin hepsinin Türkçe karşılıkları yoktur. Dilde özleşme çabası ürünlerini verdikçe, yabancı terimlere karşılıklar bulundukça, okul kitaplarındaki dil ve terim birliğinin oranı gittikçe artacaktır. Bugünkü durumda bile, ders kitapları, eskiye göre, çok sade ve duru bir dille yazılmaktadır. On beş, yirmi yıl önce basılmış bir ders kitabıyla şimdi okunan herhangi bir ders kitabını karşılaştırırsak, bu gerçeği açıkça görürüz.

DİL UZMANI — Öyle ama, yine de, okul kitaplarındaki dil birliği olmadığını söyleyenler var.

DİZDAROĞLU — Bütün kitapların dil bakımından aynı düzeyde olduğu söylenemez elbette; çünkü ayrı ellerden çıkmaktadır. Birkaç kitabın ötekiler ölçüsünde sade dille yazılmaması genel sonucu değiştirmez. Genel tutum, bunun karşısındadır; dile özen gösterenler çoğunluktadır.

DİL UZMANI — Teşekkür ederim. İzin verirsiniz bir başka konuya geçmek istiyorum.

DİZDAROĞLU — Buyurun.

DİL UZMANI — Türkçe ve edebiyat kitaplarına alınan düzyazılar, çoğunlukla edebiyat tarihine girmiş yazarlardan seçildiğinden olacak, Osmanlıca. Öğrencilerin, bu yazıları sözlüğe bakmaksızın anlayabildiklerini söyleyemeyiz. Bu metinler, anlamayı kolaylaştırmak için bugünkü dile çevrilerek verilse, öğretim bakımından bir sakıncası olur mu?

DİZDAROĞLU — Türkçe ve edebiyat kitaplarına alınan düzyazıların, çoğunlukla edebiyat tarihine girmiş yazarlarımızdan seçildiği doğrudur. Başka türlü olamazdı zaten. Ulusumuzun bir edebî geçmişi vardır, kültür değişmelerini öğrencilerin bilmesi gerektir.

Öte yandan, dili ağır olan yazılar, sanıldığı kadar değildir; dilleri sadeleştirilmiştir. Sadeleştirilmeleri gerekmeyen parçalardaki yabancı sözcüklerin de anlamları açıklanmıştır. Bilinmeyen sözcüklerin karşılıkları ya metin altında, ya da sözlük kısmında gösterilmiştir.

Metinlerin büyük oranı, Tanzimat sonrası yazarlarımızdan seçilmiştir. Bu metinlerde içinden çıkılamayacak bir durum yoktur. Orta öğrenim basamağına gelip de Halit Ziya Uşaklıgil'i, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ı, Halide Edip Adıvar'ı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nu okuyup anlamayacak bir kuşağın bulunması istenebilir mi? Bu öğrenim basamağına gelmiş bir öğrencinin biraz zahmete katlanması, bir metni anlamak ve açıklamak için araştırma yapması gerekmez mi?

DİLSEVER — Bu kanıdasınız demek? Ama yine de, öğrencilerin, o metinlerde geçen Osmanlıca sözcükleri öğrenmek zorunda kalışı, ortada bir engel olarak durmuyor mu? Yani, bu yolla öğrencilere Osmanlıca öğretmiş olmuyor muyuz? demek istiyorum.

DİZDAROĞLU — Divan şiirinden alınmış örneklerin dışında, ağıdalı dille yazılmış olanları yoktur. Demin de işaret ettiğim gibi, Tanzimat'tan günümüze değin uzanan sürede yazılmış eserlerden seçmeler, çoğunkudur. Bu bakımdan, eski dille yazılmış birkaç metni okutmak, öğrencilere Osmanlıca öğretmek anlamına gelmez. Edebiyat derslerinin amacı, öğrencilere Osmanlıca öğretmek değildir. Edebiyat öğretiminin amacı, seçilen örneklerle dayanarak, edebiyatımızın geçmiş hakkında bir fikir vermek, belli bir dönemdeki kültür yapımızı öğrencilere tanıtmaktır.

DİLSEVER — Bu tanıtmaya yapılmalıdır elbette. Yalnız, aşırı davranılıyor gibi geliyor bana. Her neyse... Bir de şunu öğrenmek isterim: bilindiği üzere, Dil Devrimi'nden bu yana, yazarlarımızın dili özleşmiştir. Türkçe ve edebiyat öğretiminde, örneklerin bu dönem yazarlarından daha çok verilmesi yararlı olmaz mı?

DİZDAROĞLU — Biraz önceki açıklamalarım ile bu sorunuzu da karşılamış oluyorum. Ama, karanlık bir nokta bırakmamak için, şunları ekleyeyim.

Ortaokul Türkçe kitaplarına alınan parçalar, yakın çağın yazarlarından seçilmiştir. Günümüz yazar ve ozanları da unutulmamıştır. Lise edebiyat programlarında da Cumhuriyet dönemi sanatçılarına yer verilmiştir.

Türkçe kitaplarında, genç kuşak sanatçılarına daha da çok yer verilebilir. Edebiyat dersleri için bunu söyleyemeyiz.

DİLSEVER — Neden?

DİZDAROĞLU — Birtakım bilgiler vardır ki, bunları ancak eski metinlere dayanarak verebiliriz. Birinci neden bu. İkincisi de şu: Dil ile kültür arasındaki bağlantıyı kesmemek zorundayız. Eski yazar ve ozanlarımızı bir kıyıya atarsak, sürekli oluşu durdurmuş oluruz. Bugünkü sonuca hangi evrelerden geçerek ulaşıldığı karanlık kalır. Öğrenciler, edebiyatımızın geçmişini bilmezlerse, şimdi ve bundan sonra neler yapılacağını, neler yapılmasının gerektiğini kavrayamazlar; yapılan işleri değerlendiremezler; Dil Devrimi'nin, sanatta batıya yönelişin anlamını bilemezler.

DİL UZMANI — Peki, okullarımızdaki Türkçe öğretimini daha verimli bir duruma getirmek için neler yapılmalıdır sizce?

DİZDAROĞLU — Türkçe ve edebiyat öğretimi bir sanat öğretimidir. Anadilini sevdirmek, güzel eserlere karşı ilgi uyandırma, okuma alışkanlığını kazandırma. Bunlar, Türkçe öğretiminin amaçları arasındadır. Öğrencilerin ilgilerini uyanık tuttuğumuz, beğenilerini sağlam temellere dayandırdığımız ölçüde, Türkçe öğretimi verimli ve başarılı olur.

DİLSEVER — Söyleşimizin sonunda, 'Dil Devrimi konusunda, Türkçe ve edebiyat öğretmenlerimize söylemek istediğiniz başka şeyler var mı?

DİZDAROĞLU — Dil Devrimine inanmak ve onun gereklerini yerine getirmek. Öğretmen arkadaşlarımdan bundan başka ne istenebilir ki?

DİLSEVER — Sizi yorduk; çok teşekkür ederiz Sayın Dizdaroğlu. Güle güle.

SUUT KEMAL YETKİN'LE
DÜZYAZI DİLİ ÜZERİNE
BİR KONUŞMA

DİL UZMANI — Sayın Dinleyiciler, şu anda Sayın Suut Kemal Yetkin var yanımızda. Dilsever arkadaşlarla ben, kendisine sorular soracağız.

Biliyorsunuz, Sayın Yetkin, eleştirmen ve deneme yazarı olarak edebiyatımızla yakından ilgilenmektedir. Kendisiyle düzyazı üzerine konuşalım istedik. Bakalım ne söyleyeceğiz?

DİLSEVER — Efendim, izin verirseniz ilk soruyu ben sormak isterim size.

YETKİN — Buyurun

DİLSEVER — Öteden beri öğrenmek istediğim bir şey bu: Dil Devrimi, Türk düzyazısına ne getirmiştir sizce?

YETKİN — Dil Devrimi, düzyazımızı bizim olmayan bir dilden kurtarmıştır. Dilimizi kendi haline bırakmış olsaydık, daha pek çok beklerdik. Genç yazarlarımızın

Dil Devriminde payı büyük olmuştur.

DİLSEVER — Evet. Peki, Türkçemiz bugün yeterli bir dil mi? Ya da şöyle sorayım bu soruyu size: Bugünkü Türkçeyle demek istediğiniz her şeyi verebiliyor musunuz yazılarınızda?

YETKİN — Evet, yazılarımda, söylemek istediklerimi bugünkü Türkçe ile verebildiğimi sanıyorum. Bu yönden hiç bir güçlüğü de uğramadım. Yalnız, bir noktada anlaşmak gerek: Ben, Türkçe derken, öz Türkçe sözcüklerin yanı başına, kökü hangi yabancı dilden gelmiş olursa olsun, halkın konuşma diline girmiş, yabancılığından iz kalmamış sözcükleri de koyuyorum.

DİLSEVER — Örnek rica edeceğim.

YETKİN — “vatan” gibi, “namus” gibi “şiir” gibi.

DİLSEVER — Evet.

YETKİN — Bilimlerin yeni yeni ortaya koyduğu buluşları elbette yeni kavramlar karşılayacaktır. Bunları kendi dilimizde bulamazsak, alıp benimseyeceğiz. Ama bundan şu kadar yüzyıl önce kullandığımız, dilin attığı birtakım sözcükleri yeniden canlandırmağa kalkışmak, gerçek dil evrimine karşı gelmektir.

DİL UZMANI — Bir yazınızda “şiir bir dil yaratma işidir” diyorsunuz.

YETKİN — Evet, şiir, dil içinde bir dil yaratma işidir.

DİL UZMANI — Peki, düzyazı için de bunu söyleyemez miyiz? Yani hikâye, deneme ve öteki düzyazı türleri için?

YETKİN — Bunu düzyazının her türü için de söyleyebilirim. Türkçe her Türkün dilidir. Ama gerçek bir yazarın dili, herkesin Türkçesi değildir. İşte yazarına göre değişen bu dil içindeki dil “üslûp”tur.

DİL UZMANI — Teşekkür ederim.

DİLSEVER — Dil Devrimi konusunda söylediklerinizden anladığıma göre Türkçemiz, Dil Devrimi ile birlikte gelişmektedir. “Dil Devrimi, düzyazımızı bizim olmayan bir dilden kurtarmıştır. Dilimizi kendi haline bırakmış olsaydık, daha pek çok beklerdik” dediniz bu söyleşimizin başlarında.

YETKİN — Evet.

DİLSEVER — Peki, yazar, yeni sözcükler yaparak da dilin gelişimine katılmalı mıdır sizce? yoksa, bulduğu dili mi kullanmalıdır yalnızca?

YETKİN — Başlarken de söyledim, özellikle genç yazarlarımızın Dil Devrimindeki payı büyüktür. Kimileri yeni sözcükler yaratarak, kimileri de bulduklarını yazılarıyla yayarak dilin gelişimine katılmışlardır. Tabii bu arada aşırılıklar da olmuştur. Ama bunları, karşı aşırılık için gerekli görürüm. Özü vermeyen, kulağı tırmalayan *yaptı, öykü, nen, betik, yır, salkı* gibi sözcükler, bir süre kullanılsalar bile, zamanla silinip gideceklerdir.

DİL UZMANI — O halde, yazar için bir sorundur bu.

YETKİN — Elbette.

DİL UZMANI — Devrik cümle için ne düşünüyorsunuz?
Düzyazıya kattığı nedir devrik cümlelerin?

YETKİN — Bizim konuşma dilinde devrik cümlelere sık sık raslarız. Yerinde ve arada bir kullanılırsa sözü güçlendirir. “Böyle olur şiir dediğin” cümlesinde olduğu gibi.

DİL UZMANI — Bu devrik cümleyi, izin vererseniz dinleyicilerimiz için bir kez de ben söyleyeyim: “Böyle olur şiir dediğin”. Bu devrik bir cümledir. Demek ki, yerinde ve arada bir kullanılırsa, sözü güçlendirir devrik cümle?

YETKİN — Ama ne yazık ki çoğu zaman ölçüyü kaçıırıyoruz.

DİLSEVER — Efendim, öğrenmek istediğim bir şey daha var sizden.

YETKİN — Buyurun.

DİLSEVER — Dilimizin anıt eseri diyebileceğimiz bir eser yazılmış mıdır şimdiye değin?

YETKİN — Şimdiye değin demenizden anlıyorum ki bizim Divan Edebiyatı'nı da Halk Edebiyatı'nı da sorunuzun sınırları içine alıyorsunuz.

DİLSEVER — Evet, öyle demek istemiştım.

YETKİN — Öyle ise size bir değil birkaç *anıt eser* sayabilirim. Fuzulî'nin *Divan*'ı, Baki'nin *Kanunî Mersiyesi*, Şeyh Galib'in *Hüsn-ü Aşk*'ı, Yunus Emre'nin şiirleri...

DİL UZMANI — Peki efendim, daha yenilerden yok mu?

YETKİN — Tanzimattan bugüne, dilimizin anıt bir eser vermiş olduğunu sanmıyorum. Unutmayalım ki böyle eserler dünya edebiyatında bile yüz yılda bir ya çıkar, ya çıkmaz. Bununla birlikte, dilimiz anıt eser vermediyse bile, şiirde ve düzyazıda başarılı, çok ilginç eserler vermiştir.

DİLSEVER — Teşekkür ederiz. Efendim, size bir yazar olarak da soracaklarımız var. İzin verirseniz...

YETKİN — Buyurun.

DİLSEVER — Yazılarınızda yeni sözcükler kullanmaktan çekinir misiniz?

YETKİN — Kulağımı tırmalamayan, dilime takılmayan, düşüncelerimi kurutmayan yeni sözcükleri kullanmaktan hiçbir zaman çekinmedim.

DİL UZMANI — Peki, neden?

YETKİN — Çünkü dil bir zevk işidir.

DİLSEVER — Peki efendim, Dil Devrimi'nin getirdiği sözcüklerden sevdikleriniz var mı?

YETKİN — Pek çok.

DİLSEVER — Bunlardan birkaçını söyler misiniz lütfen?

YETKİN — Söyleyeyim: “verim”, “ortam”, “çağrışım”, “kavram”, “durum”, “dayanışma”, “bağdaşma”....

DİL UZMANI — Peki efendim, Türkçe olmadığı, üstelik Türkçesi bulunduğu halde kullanmadan edemeyeceğiniz sözcükler var mı?

YETKİN — Türkçesi bulunduğu halde kullanmadan edemediğim yabancı bir sözcük olabileceğini sanmıyorum.

DİL UZMANI — Toplum olarak bu bilince vardığımız gün ana dilimizin çağdaş uygarlık dillerinden biri olduğunu göreceğimiz kanısındayım.

DİLSEVER — Gün gelecek bu da olacak.

DİL UZMANI — Elbette.

DİLSEVER — Peki efendim, düzyazı ile uğraşan genç yazarlara dil konusunda söyleyecekleriniz var mı?

YETKİN — Aşırılıklara düşmeden Devrim yolunda yürümelerini dilerim.

DİL UZMANI — Teşekkürler. Sizi yorduk. Güle güle.

ORHAN ŞAİK GÖKYAY’LA
ŞİİR DİLİ ÜZERİNE
BİR KONUŞMA

DİL UZMANI — Sayın Dinleyiciler, şu anda “Bu Vatan Kimin?” adlı şiiriyle hepimizin tanıdığı şair Orhan Şaik Gökyay var yanımda. Dilsever arkadaşım la ben, kendisini şiir dili üzerinde konuşturmak istiyoruz.

DİLSEVER — İzin verirsiniz Sayın Gökyay’a ilk soruyu ben sorayım.

DİL UZMANI — Buyurun.

DİLSEVER — Efendim, bugünkü Türkçeyi yeterli bulmayanlar var. Sizce, Türkçemiz bugün yeterli bir dil mi? Şunu da ekleyeyim hemen: Bugünkü Türkçeyle istediğiniz her şeyi verebiliyor musunuz şiirlerinizde?

GÖKYAY — Sorunuzu iki yönden karşılamak gerekir, sanıyorum. Biri, Türkçenin, önüne çıkan her konuyu anlatmaya, işlemeye yeter bir dil olup olmadığıdır.

DİLSEVER — Evet.

GÖKYAY — Bu yönden alırsak, Türkçe, bir bakıma iste-

diği konuyu dile getirmeye yeterlidir. Türlü konularda, türlü yazarlar, sayısız yapıtlar ortaya koymaktadırlar. Bunları yazanların, dil yönünden önemli bir yakınmaları pek duyulmuyor. Ancak, Türkçe başka dillere görümlü olmadan, kendi sınırları ve varlığı içinde istediği konuyu işlemeye yeterli midir, değil midir deye alırsak, bunun karşılığı “evet” olmayacaktır.

DİLSEVER — Ya şiir dili için sorduğum?

GÖKYAY — Şiir diline gelince, bu dil, hepimizin konuştuğu ve yazdığı dilden bir bakıma ayrı değildir. Kendisine gereken sözleri, Türkçe dediğimiz ortak kaynaktan seçip alır. Öyle olunca soru, katıksız Türkçe bir şiir yazmanın - bugün için- pek kolay olmadığı sonucuna götürür bizi.

DİL UZMANI — Söylediklerinizden, Türkçe’nin bugün için pek de yeterli sayılamayacağı sonucuna ulaşıyoruz sanırım. O halde ne yapmalıyız onu yeterli bir dil yapmak için?

GÖKYAY — Türkçeye, kendi başına buyruk, kendi kendine yeter bir anlatım gücü verebilmek için yapılacak işlerin başında, dilin arınmasını bir “*mesale*” yapmak gelir. Genel anlamıyla yazarlarımızın bu işte “*tedirgin*” olmaları gerekir. Bugün, hele genç kuşakların dili arıtmak için verdikleri emek, ya da özen hiç de yabana atılacak soydan değildir. Ancak, eğer yanılmıyorsam, benim görebildiğimce, onların yaptığı, daha çok, gerekli Türkçe karşılıkları bulmak için, sözlüklere yanaşmak oluyor. Sözlüklerdeki ise ölüdürler. Bunların, çoğu, yaşayan dilden, ayrı bir çevirinin yapmacığında ve tatsızlığında batıp kaldıkları, dile ölü doğdukları sık sık görülmektedir. Bizi yadırgatanları, kulağımıza, nasıl diyeyim, Türkçe değilmiş gibi çarpanları var.

DİLSEVER — Böyle olmasının bir nedeni var mı dersiniz?

GÖKYAY — Evet. Bunun nedeni şu olsa gerek: Eskiye bilmeden yeniyi yapmak kolay olmuyor. Neyin karşılığını aramaktayız? Bugüne kadar işimizi görmüş olan, daha doğrusu işimizi gördüğümüz bir sözü atıp da onunun yerine başkasını koymaya kalkınca, içimizde bir kaygı ayaklanmalıdır: Bu yeni söz dile ne denli yatkındır? Kulağa ne kadar yatkındır? Verdiği ses bizden midir? Bunun bir ayar taşı vardır, olmalıdır. Onsuz, bulunan karşılığın tutup tutmayacağı, ise yarayıp yaramayacağı kestirilemez.

DİLSEVER — Bu sözünüzden, dile, anlayanların yaklaşmasını önerdiğinizini sanıyorum.

GÖKYAY — Elbette. Dil, ince, çok ince, *hassâs*, ancak anlayanların ve bilenlerin el sürebileceği bir karmaşık makina gibi değil de, hepimizin orasını burasını kurcaladığımız, kurcalayabileceğimiz bir çocuk oyuncağı gibi alınıyor. Hepimiz gerektiğe yeni sözler öne sürüyoruz, bunlarda bir birlik sağlayamadığımız gibi, türlü yönlerden hepimizce uygun görülenleri bulmak yolunda, dilin buyurduğu çetin emeğin, titizliğin yoksunu bulunuyoruz. Dil üzerinde tedirgin olan, onu bir *sorun* ve *sorum* olarak gören yazarlarımız yok değil, yazdıkları da pek güzel, yunmuş arınmış Türkçedir.

DİLSEVER — Ama yine de dili arıtma yolunda olanların bu konuda bilgili olmaları gerektir, değil mi?

GÖKYAY — Elbette. Bir tanık vermenin belki yararı olur. Ben, dili arıtma yolunda olan, ama *başka* kelimesini ve *dünden beri*'deki *beri* sözünü yabancı soydan sanıp da Türkçe karşılık aramaya kalkan yüksek öğrenim yapmış kimselerle karşılaştım.

DİLSEVER (*güler*) — Demek öyleleri de varmış...

DİL UZMANI — Ne yapmalı öyle ise?

GÖKYAY — İlk iş kamuya kulak vermektir. Bugün türlü yollardan edinmeye çalıştığımız dili, kamunun ağzında, yüzyıllardır kurulmuş, durulmuş bulacağımıza eksiksiz güveniyorum.

DİL UZMANI — Halk Türkçesini salık veriyorsunuz yani...

GÖKYAY — Türkçe, hele somut kavramlar bakımından, başka dillerden yardım istemeyecek denli varlıklıdır. Çoğumuzun bulamadığımız her kavram için sığındığımız *şey* kamunun dilinde yoktur, *şey*'siz konuşur o. Kendini anlatmak için güçlük çekmez. Bu bakımdan biz ona uymadığımız için, kimi kez açık kapıları yeniden açmaya uğraşıyoruz. Ozanlarımız ve eleştirmecilerimiz *kafiye* yerine *uyak* diyorlar. Peki, neden? Bunca yüzyıldır *ayak* vardır, *kafiye* demektir; *redif* de vardır, ona da *döner ayak* dendiğini dilde araştırmacı bir yazarımız söyledi. Öyle ise kafiye'ye *uyak* demek ne gerek? Bu bir örnektir.

DİL UZMANI — Evet, edebiyat terimi olarak *kafiye* yerine *ayak* sözcüğü var ana dilimizde. Kullanılmalı bu, bence. Peki, sayın Gökyay, karşılıklar bulma yolunda yapılan atılganlıklar konusunda bir diyeceğiniz var mı bize?

GÖKYAY — Türkçe karşılıklar bulma yolunda atılmaların ve atılganlıkların yanında bilginin, dil zevkinin, denemelerin, tartışmaların ve olduğundan çok daha titiz davranmaların gerek olduğuna inanıyorum. Karşılıklar üzerinde, her yandan ve her yönden ağırbaşlı eleştirmelerin, dilin arınması ve karşılıkların tutunması bakımından yararlı olacağını görüyorum.

DİLSEVER — Şiirlerinizde yeni sözcükler kullanmaktan çekinip çekinmediğinizi öğrenmek isterdik.

GÖKYAY — Yeni sözcükler kullanmaktan neden çekinirim, çekinmiyorum. Yalnız, yeni, ya da arı Türkçe bir sözcüğü salt kullanmış olmak için kullanmadığımı belirtiyim. Bir başka deyişle, bunları şiirlerimde bulunsun diye kullanmıyorum, orada gerektir, işe yaramaktadır, onun için yer veriyorum.

DİL UZMANI — Sevdiğiniz, şiirlerinizde kullandığınız ya da kullanmak istediğiniz birkaç öz Türkçe sözcük söyler misiniz?

GÖKYAY — *Çağrı, düş, ıstıma, ötürü, yankı, yüce* ve daha birçok benzerleri.

DİL UZMANI — Peki, Türkçe olmadığı, üstelik Türkçesi de bulunduğu halde kullanmadan edemediğiniz sözcükler var mı?

GÖKYAY — Bunu hiç düşünmedim. Türkçesi bulunduğu halde kullanmadan edemeyeceğim bir söz var mı, yok mu, bilmiyorum. Dilim alışkanlığı, okuttuğum konunun dün ü gün çevreme yığıldıkları bir yana, Türkçesi varken yabancısını bile bile kullanmadan edemeyeceğim bir söz düşünemiyorum. Hiç olmazsa hemen şuracıktaki düşünemiyorum.

DİL UZMANI — Sayın Gökyay, sizin “Budin Türküsü” adlı bir şiiriniz var; o şiirinizin son dördüğü şöyle:

*Gökyay’ım tarihi serbeser gezdim,
Susmuş yankıları söylettim, yazdım,
Budin’de aşına bir çehre sezdim,
Ne hoş Türkçe öter kuşu Budin’in.*

GÖKYAY — Evet, böyle biter o şiirim.

DİL UZMANI — Peki, buradaki *serbeser*, *aşına*, *çehre* gibi sözcükler için bugün diyecekleriniz yok mu bize?

GÖKYAY — Buradaki *serbeser*'in de, *aşına*'nın da, *çehre*'nin de Türkçeleri var: *Baştanbaşa*; *bildik* ve *tamış*; *yüz*. Yalnız bunu yazdığım yılı unuttum, çoktan. Şurasını söyleyim ki bugün bu birkaç sözü kaldırıp yerine Türkçelerini koymaya kalkışsam, bu dörtlüğü yeni baştan yazmaklığım gerekir. Bu ayrıca açıklamak istenen bir yönüdür işin.

DİL UZMANI — Şimdi açıklamak isteğini duymuyorsunuz anlaşılan. Ben de bir başka soruya geçeyim öyleyse. Fransız ozanı Valéry, “Şiir, dil içinde bir dildir.” diyor. Bir ozan olarak siz bu görüşe katılıyor musunuz?

GÖKYAY — Valéry'nin bu sözüne katılıp katılmadığımı söylemeden önce bundan ne anladığımı söylersem, belki daha belirli bir karşılık vermiş olurum.

DİL UZMANI — Nasıl isterseniz...

GÖKYAY — Yazık ki, Valéry'nin bunu nerede sırasını getirip de söylediğini bilmiyorum. “Şiir, dil içinde bir dildir.” sözü, birkaç açıdan yorumlanabilir. Şiir, yazıldığı dilin içinde ayrı bir dildir. Şiir dilinin kendine göre anlatım yolları, kuruluşu, özellikleri, sözlerle kattığı yeni anlamlar vardır, değiştirdiği anlamlar bile vardır desek, olur. Düz bir yazı, ya da konuşma dilinin dışında, şairinin bile düzyazıya çeviremeyeceği, çevirmeye kalkınca birçok yönleri birden yele gidecek, geriye de ölü bir kalıntı bırakacak olan bir niteliği vardır. İlk bakışta, hepimizin ayak-üstü kolayca söyleyebileceğimizi sandığımız, hiçbir kişiliği yokmuş gibi görünen mısralar vardır. Bunları çerçevelerinden

çıkırırsak, sözlerinin sırasını bozarsak, birden onlardaki sesin, büyüünün de deyebiliriz, yittiğini görürüz. Bunun nedenleri üzerinde durmak uzun iş.

DİLSEVER — Valéry'nin sözü üzerine söyleyecekleriniz bitmedi sanırım...

GÖKYAY — Evet. Valéry'nin sözünün ikinci yönü, şairin, Şeyh Galib'in dediği gibi *bir başka lûgat tekellüm etmesi*'dir. Yadırganacağından korkmazsak, denebilir ki, bu, “şiiir, dil içinde bir dil ise, şairinki bu ikinci dilde de ayrı bir dildir.”

DİLSEVER — Yani, her şairin ayrı dili olduğunu söylemek istiyorsunuz.

GÖKYAY — Evet. Her şairin kendine göre, bütün başka benzerlerinden ayrı bir dili vardır. Nitekim tek tek de herkesin, kim olduğunu belli eden, yüzünü görmeden de kim olduğunu apaçık kestirdiğimiz bir sesi vardır; işte o soydan, ona benzer, o denli de ayırd edici bir sesi vardır her şairin; şiirinde getirdiği, verdiği bir ses; şairse o kişi. Bunca şairden -sayılı ve adı belli olanları diyorum- hiçbirinin dili, ötekini andırmaz. Kişiliğe ulaşmış her şairin, Türkçe içinde ayrı bir dil konuştuğu, tanıklarıyla ortada, bir gerçektir.

DİLSEVER — Elbette; kendi payıma, bu söylediklerinizi şiir dilinin özellikleri arasına katıyorum. Burdan, şöyle bir soruya geçmek isterim: Bizde, şimdilerde durulur gibi olmakla birlikte, birtakım ozanların dili zorladıkları görülüyor. Bu zorlama, sizce, gerekli mi dil için?

GÖKYAY — Ozanların dili zorlamaları bence gerekli değil; ozanın işi değil bu. Ozan, bize ya da salt kendi kendine söylemek istediklerini, başka bir kay-

gısı olmadan söylemelidir.

DİLSEVER — Gereksiz buluyorsunuz demek? Ama ozanın birazcık olsun dili zorlaması ona yani dile yeni olanaklar kazandırmaz mı?

GÖKYAY — Ozanın birazcık olsun dile güç-etmesi, ona yeni olanaklar kazandırır mı, kazandırmaz mı bilmem. Görünüş pek kazandırmadığıdır. Hem şiir dili bir bakıma ortak bir dil olmadığına göre, bunun ne denli gerçekleşebileceği ayrı bir sorudur.

DİLSEVER — Evet.

GÖKYAY — Ben bu işin, daha çok, şiirden başka alanlarda, daha verimli olacağını sanıyorum. Şiirin dili bir bakıma sınırlıdır, konuları ne denli çeşitlenirse çeşitlensin, şiir sayısı belli mısraların -bugünkü şiirimizde mısradan söz açmak ne kadar yerinde, bu ayrı bir soru- beş on kelimesi içinde bunu nasıl yapacak, yapsa da, okuyucusu yazarından az olan bir alanda bunu kamuya ne yolda mal edecek, bilinemez.

DİLSEVER — O halde bu işi nesir görsün mü diyeceğiz?

GÖKYAY — Evet. Bu iş nesrin işidir. Şairin kaygısı dile yeni bir kelime kazandırmaktan başka olsa gerek. Hem şair, ortak kelimeleri, yerine göre, kendince başka anlamda kullanarak, bunları gereğince sıralayarak, neyi söylemek, ya da gizlemek istiyorsa, ona göre yeni bir dil çatısı kurduğuna göre, ayrıca tek tek kelimelerden beklediği pek olmasa gerek,

DİL UZMANI — Evet, şairin işi güzellik yaratmada; Türkçeyi güzel kullanmada. Peki, güzel Türkçe örneği diye gösterebileceğiniz herhangi bir şiirden birkaç dize söyler misiniz bize?

GÖKYAY — Hay hay, okuyayım:

“Bir kez yüzünü gören ömrünce unutmaya”

DİL UZMANI — Bu kadar mı?

GÖKYAY — Peki, iki mısra daha size:

*“İçin dışın mırdar iken
Dost neylesin senin ile”*

DİL UZMANI — Teşekkür ederiz. Sizi çok yorduk, Güle güle.

SABAHATTİN KUDRET AKSAL’LA
OYUN DİLİ ÜZERİNE
BİR KONUŞMA

DİL UZMANI — Sayın Dinleyiciler, şu anda şair ve oyun yazarı Sabahattin Kudret Aksal var yanımızda. Dilsever arkadaşımın ben kendisiyle oyun dili üzerinde konuşmayı taahhüt etmiştim. Bakalım ne söyleyeceğiz?

DİLSEVER — İzin verirseniz ilk soruyu ben sormak istiyorum.

DİL UZMANI — Buyurun, Dilsever dostumuz.

DİLSEVER — Önce şunu sorayım Sabahattin Kudret Aksal’a: Bir ozan ve yazar olarak, Türkçemizin bugünkü durumu üzerine söyleyecekleriniz var mı?

AKSAL — Bir yazar için, bugün hiçbir sorun dil kadar önemli değildir. Dil için; düşüncenin aracıdır, demeyeceğim. Araç sözcüğü düşüncenin dille ilintisini karşılayamaz. Öyle desem, araç deyimini kulansam, düşüncenin dilden önce dilin dışında, bağımsız bir varlık olduğu kanısından yola çıkmış sayılıyım. Böylece

dil kendisinin dışında var olan bir olgunun anlatım, başkalarına ulaştırma aracı ödevini yüklenir. Oysa gerçek, düşüncenin dilin oluşumu içinde var olduğu, belirlendiğidir. Dile göre, dilin gücü ölçüsünde var olduğu, belirlendiğidir. Yazarın tek işi de, düşünceyle duygusunu, düşüncesiyle duygusunun alanında kişiliğini gerçekleştirmek olduğuna göre, bu eylemin bir dil geometrisinin olanaklarıyla sınırlarına bağlı olduğunu da göz önünde tutarsak, yazar için dil sorununun neden en önemli sorun olduğu ortaya çıkar. Üstelik bugün için bu büsbütün böyledir. Bugün dilimiz, toplumca yüzümüzü batı uygarlığına çevirdiğimiz yüz yılı aşkın bir süreden bu yana, oluşum içinde, çok yürekli bir tutumun en hızlı, bir de en bilinçli bir özleşme çağını geçirmektedir. En hızlı diyorum, çünkü dil özleşmesi bir sorun olduğu günden bu yana, şu son on beş yılda olduğu kadar yazımızla yaşamımız bu kadar çok sayıda sözcükle terimi kazanmamış, benimsememiştir. En bilinçli diyorum, çünkü gene bugünkü kadar düşünceyle dilin köklü ilintisi, açık seçik bir düşüncenin ancak aydınlık, açık seçik kavramlarla gerçekleştirebileceği bilinci bugün olduğu kadar tartışma konusu olmamış, suyun yüzüne çıkmamıştır. Yazarın tek ödevinin düşüncesiyle duygusunu gerçekleştirmek olduğunu söyledim. Ama bugün, bizim yazarlarımızın ödevi burada bitmez. Dili de gerçekleştirmek, kurmak zorundadır. Bu salt bir yazarlık ödevidir. Kişiliğini gerçekleştirmek için zorunludur bu.

DİLSEVER — Türkçenin bu duruma gelmesinde Dil Devrimi'nin payı nedir?

AKSAL — Az önceki sorunuza karşılık verirken, toplumumuzun yüz yılı aşkın bir süreden beri yüzünü batı uy-

garlığına çevirmiş olduğunu söyledim. Böylece Tanzimat'ın sözünü etmek istedim. Tanzimat ve Tanzimatı izleyen akımlar toplumsal kurumlarımızın çoğunu o güne değin dışında kaldığımız bir uygarlığın etkileriyle aşlamıştır. Ama bütün toplumsal kurumlarda bu çabaya hızla bilinç Atatürk'le gelmiştir. Dil işinde de böyledir bu. Dil Devrimi, dilimizin gelişimine hız ve bilinç getirmiştir.

DİLSEVER — Dil Devrimi deyince, bundan ne anlıyorsunuz?

AKSAL — Dil Devrimi deyiminden, dilimizin özleşmesi sorununun, düşünce alanımızın baş sorunu olması gerektiği inancını anlıyorum. Dil Devrimini bir var olmak sorunu diye anlıyorum. Dille düşünüyoruz. Dilinse ilk öğeleri sözcükler, terimler. Sözcüklerle terimlerdirki karşılıkları olan anlamların yükünü taşır, sınırlar, kesinler onları. Şimdi düşünün: Anlamı bizim için çok aydınlık, çok kesin olmayan, bir başka deyimle anlamını birlikte getirmeyen kavramlarla nasıl, ne kadar aydınlık, ne kadar kesin düşünebiliriz? Örneğin, cemiyetin tekevvünü mü desem size, toplumun oluşumu mu? Bu terimlerden hangileriyle bir gerçeği, bir düşünceyi daha kesin anlarsınız? Sağduyu mu desem, hissi selim mi desem? Cemiyetin tekevvünü ya da hissi selim terimleriyle, bir klişe gibi, ezbere bir şeyler sezersiniz ama tam, sınırlı, aydınlık bir tanım elde edemezsiniz. Düşünmenin yoluysa sınırlılık, kesinliktir, bir de aydınlık.

Düşünerek var olduğumuzu unutmayalım. Düşüncenin dille oluştuğunu unutmayalım. İşte bu gerçeklerden yola çıkarak, Dil Devrimini varolmanın birinci koşulu diye anlıyorum.

DİL UZMANI — Peki, Dil Devrimi içinde yazarın ödevi, sorumluluğu ne olabilir?

AKSAL — Dil Devrimi yürürken en büyük ödev dil biliniyle yazara düşecektir. Bu açık bir gerçek. Dil bilgini derleme tarama yollarından da yararlanarak, dilimizin kurallarına uygun sözcükler bulacak, türetmeler yapacaktır. Dil bilgininin önerdiği bu sözcükler ortaya çıkmıştır ama yaşamaları başlanmamıştır. İşte burada yazarın işi başlıyor. Her sözcüğün bir yaşama, bir görüt, bir anı yükü vardır. Eski deyimle bir hayal hatıra yükü. Bu yüküyle birlikte o sözcük halkın malı olduğu zaman yaşamına ulaşmıştır. Bunu sağlamada başlıca etki yazardan gelecektir. Yazar o sözcüğü bir dil estetiği süzgecinden geçirecek, sezgisinin mihenk taşına vuracak, tartışacaktır. Sonra bir yapı, bir şiir dizesi, bir düzyazının tümcesinde yazarın gücünden yaşamla doldurularak çıkıverir ortaya. Sonra bir başka yazıda da görülür, belki de bir başka yazarda. Belki önceleri bir kalıbın içinde sadece, bir dize ya da bir tümce kalıbının içinde yaşar belleklerde. Zamanla tek kalır. Tek kaldı mı yerleşmiş demektir. İlk günlerde o sözcüğe dudak bükenler de bakarsınız kullanmaya başlarlar artık onu. Daha yirmi yıl, on yıl öncesi kalmayacak sanılan, Dil Devriminden yana olanlara bile sevimsiz gelmiş nice sözcük bugün yaşıyor, Dil Devrimine karşı olanların bile ağzında. İlk önerildikleri günlerde bölge sözcüğü, üçgen sözcüğü, ay adı olarak ocak, ekim, kasım, aralık sözcükleri, bilim sözcüğü, daha sonraları izlemek sözcüğü, yaratık sözcüğü, daha birçok sözcük bugünkü anlam yüklerini bulmuşlar mıydı? Düşünülemez bile. Gene söylemeli, açık bir gerçek, bunca sözcüğün halkın malı olabilmesi

için, daha çoğunun denenip bir yana atılması gerekmiştir. Devrim de budur. Şu sözcüğün, bu sözcüğün güzel ya da çirkin olduğunu tartışmak, bu tartışmanın sonucunda dil özleşmesinin yerleşip yerleşmeyeceği kanısına ulaşmak değil, dil özleşmesinin gereklerini, mantığını anlamaktır.

Dil özleşmesinin en büyük yükünü belki de yazar çekiyor. Yazar, dil bilgininin önerdiği sözcükleri yapıtlarında kullanır, bunların bir bölümü tutmaz, unutulur gider dedim. Bu, yazarın o yazısının da yaşamaya-
cağından, unutulup gideceğinden başka bir anlama gelmez. Bütün tutkusu zamanı yenmek, kalıcı olmak olan bir yazar için sadece bu olanağın düşüncesi, bu gerçeği bilmesi bile ne korkunç. Ama ne yapabilir başka? Gerçekçi olmak zorundadır. Var olacaksa dilini özleştirerek, dilini arıtarak var olacaktır. Kalıcı olmanın tek çıkar yolu budur. Ülkücülüğün yolu gerçekçilikten geçtiğine, bugünün, Dil Devrimine inanmış yazarları bu gerçekten yola çıktıklarına göre onlar bir bakıma da en büyük ülkücüdürler. Belki yapıtlarının bir bölümü çok kısa bir süre sonra eskiyecek. Ama olsun. Dilin bir özleşme oluşumu geçirdiği toplumlardaki yazarların alinyazısıdır bu. Başka ülkelerde de böyle olmamış mıdır?

DİL UZMANI — Yazar, yeni sözcükler yaparak da dilin yetkinliğe ulaşması çabasına katılmalı mıdır sizce?

AKSAL — İşte bir soru ki evet de, hayır da diyebilirim buna. Evet, çünkü yazarların da sözcükler bularak, sözcükler kurarak bu yoldan da yararlı olması savına karşı konamaz. Emek ne kadar çok olursa, sonuç da o kadar çabuk olur, kolaylaşır. Sorunuzun karşılığının hayır yönüyse bir anlamın karşılığı olarak aynı sürede

bir yığın sözcük önerilerek karışık bir durum yaratmaktır. Her halde şöyle denebilir: Yazar da sözcükler bulabilir, kurabilir, ama çok az sayıda, çok özene bezene, dikkatle yapmalıdır bu işi.

DİLSEVER — Peki, sözcük yaparak da bu çabaya katıldığınızı oldu mu hiç?

AKSAL — Hayır, tek başıma bir sözcük önermedim hiç.

DİLSEVER — Yapıtlarınızda yeni sözcükler kullanmaktan çekinir misiniz?

AKSAL — Hayır.

DİLSEVER — Neden?

AKSAL — Söylediğim gibi, dil özleşmesinin gereğine, mantığına, zorunluluğuna inandığım için.

DİLSEVER — Dil Devrimi'nin dilimize kazandırdığı sözcüklerden sevdiğiniz birkaçını söyler misiniz?

AKSAL — Dilimizin özleşmesi yoluyla kazandığımız sözcüklerin bir bölümünü daha çok ya da daha az sevmek duygusal bir davranış olurdu. Oysa dilimizin bir özleşme ve arınma çabası içinde olduğu şu sırada, sözcüklere sevgi yoluyla ulaşmaktan, onlarla sevgi yoluyla bir ilinti kurmaktan çok yapacağımız şey bu sözcükleri yaşam yüküyle doldurmaya çalışmaktır. Yeni sözcükleri sevip sevmemek işini zamana, bir de zaman boyunca halkın sağduyusuna bırakmalı. Hem sonra, yeni sözcükleri bırakın, sadece sözcükleri sevmeyi de ben hiçbir zaman anlamamışımdır. Bu bana her zaman yersiz bir duygusallık, bir romantizm gibi görünmüştür.

DİL UZMANI — Sizinle oyun dili üzerine konuşacaktık, ama bunları sormadan da edemedik. Şimdi gelelim

konumuza: Bir yazınızda “Öyle sanıyorum ki dilimizin gelişmesi, oyun kişileri yeni sözcüklerle sahnede yadırganmadan konuştukları gün sona ermiş olacak” diyorsunuz. Bu görüşünüzü biraz açar mısınız lütfen?

AKSAL — Oyun kişilerinin dili oyun yazarının deyişidir ama genellikle halkın sahnedeki dilidir. Böyle olduğu için de oyun kişilerinin sahnede yeni sözcüklerle konuşmaları, dil özleşmesinin zamanın sınavını kazanarak halkın sağduyusuna yerleştiğini göstermekten başka bir anlama gelmeyecektir. Üstelik bu oyun kişilerinin, seyirci çoğunluğunca yadırganmadan dinlendiğini düşünelim. Ne demektir bu? Seyirci çoğunluğu tiyatrodan gerçeklik, inandırıcılık arar. Kendine benzer kişiler sahnede yeni sözcüklerle konuştukları gün onları yadırgamazsa dil özleşmesi halkın malı olmuş demektir. Örneğin bir gün sahneden bir yaşlı oyun kişisi “Kanıtlar yetersiz; bakalım, ne olacak yargı?” ya da “Çocukluk çağımın sevisiydi o” gibilerden bir tümce söyler de seyirci yadırgamaz, eleştirmenler de homurdanmazsa, düşünmeyin, artık amacına ulaşmıştır dil özleşmesi.

DİL UZMANI — Oyun yazarı da kişilerini konuştururken bir dil kaygısı çeker mi? Ya da çekmeli midir?

AKSAL — Oyun yazarı, yazardan başka bir şey mi ki dil kaygısı çekmesin? Oyun yazarı da bir dil sanatçısıdır, dille bir kuruluş, bir güzellik yaratacaktır. Bunu sağlayabilmek için de dil kaygısı çekmek zorunludur.

DİLSEVER — Oyun kişileri, olayın geçtiği çağın diliyle konuşmalıdır diyenler var. Buna karşılık, her yapıt

ancak yazıldığı çağın diliyle yazılır diyenler var. Bu konuda söyleyeceklerinizi öğrenmek isterdik.

AKSAL — Bütün bu sorunların, bu tartışmaların, bu ikilikli davranışların nedeni dil özleşmesinin sona ermemiş olması. Yerleşmiş, tartışmasız bir dilimiz olsaydı bugün, böyle bir sorun da olmazdı. Bugün için de olmalıdır hence, öyle olması gerekir. Bunun en güzel örneği Celâl Musahipoğlu'nun oyunlarının dilidir. Konusunu geçen yüzyıllardan alan bu yazar oyun kişilerini de o çağların diliyle konuşturur. Ama bugün kırk yaşında aşağı olanlar bu oyunların dilinin en azından yarısını hiç anlamamak durumuyla karşı karşıyadırlar. Bu da bir oyun için az sakınca mı? O oyunların kişileri bugünün diliyle konuşsalar, sadece örnek olacak üç beş deyim bırakılsa o günün dilinden, havalarından önemli bir şey yitirmezler sanıyorum.

DİL UZMANI — Son yıllarda sahnelerimizde gördüğümüz yerli oyunlarda geniş ölçüde “şive”ye yer veriliyor. Öğrenim görmemişler böyle konuşur, köylü böyle konuşur, o halde yazar onları sahneye ancak konuştukları dille çıkarabilir diyorlar. Bu bizce önemli bir sorundur. Bu görüş, oyun dilinin daha doğrusu dilimizin geleceği yönünden dokuncalı (zararlı) değil midir.?

AKSAL — Oyun dilinde şiveye yer vermek, kişilerin gerçekliğini, inandırıcılığını sağlamak içindir. Kişilerini tüm şiveyle konuşturan yazarlar olduğu gibi, sadece üç beş tümcede, daha doğrusu belirli deyimlerde şiveyle konuşturan yazarlar da vardır, şiveyi kullanmayan yazarlar da. Öyle sanıyorum ki bu bir tutum işidir, dilimizin sorunlarının dışındadır.

DİLSEVER — Peki, oyun dili deyince, bundan ne anlamalıyız?

AKSAL — Oyun kişilerinin konuştuğu dili. Yazarına göre de değişen bir şey olmalı.

DİLSEVER — Peki, nasıl ki şiirin, düzyazının öteki türlerinin anadilimizi geniş topluluklara yaymada görevi varsa, tiyatronun da olmalı değil mi? Yani yeni bir sözcüğün oyun dilinde geçmesinin ne sakıncası olabilir?

AKSAL — Neden sakıncası olsun? Yararı vardır.

DİL UZMANI — Teşekkür ederiz. Sizi yorduk. Güle güle Sayın Aksal.

BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR'LA
ŞİİR DİLİ ÜZERİNE
BİR KONUŞMA

DİL UZMANI — Değerli dinleyiciler, şu anda içeriye hepinizin tanıdığı değerli şair Behçet Kemal Çağlar girdi. Dilsever arkadaşlarımla ben, kendisi ile şiir dili üzerinde söyleşeceğiz.

DİLSEVER — Hoş geldiniz Sayın Behçet Kemal Çağlar.

ÇAĞLAR — Hoş gördük amma; asıl size hoş geldin demek bana düşer. Ben buranın en eski konuşmacılarından biriyim. Bu defa da siz konuşturmuş olun bakalım.

DİLSEVER (*Güler*) — Ne yapalım, böyle oldu bu kez.

DİL UZMANI — Dinleyicilerimize şiir dili konusundaki düşüncelerinizi ulaştırmak istiyoruz bu programda.

DİLSEVER — İzin verirseniz ilk soruyu ben sorayım.

ÇAĞLAR — Sınava mı çekiyorsunuz beni yoksa?

DİLSEVER (*Güler*) — Yoo... bize mi kalmış?

ÇAĞLAR — Buyurun öyleyse.

DİLSEVER — Bugünkü Türkçeyle istediğiniz her şeyi verebiliyor musunuz şiirlerinizde? Ya da bunu daha açık olarak şöyle sorayım: Türkçemiz sizce bugün yeterli bir dil mi?

ÇAĞLAR — Türkçemiz işlendikçe yeterli bir dil oluyor. Eski şairlerimizin Osmanlıca'yı işledikleri kadar biz de Türkçeyi işlemeye emek ve vakit ayırdık mı, bu olanakla hakkıyla gerçekleşecek.

DİLSEVER — Anladığıma göre, yeterli bulmuyorsunuz bugünkü Türkçeyi... Ne yapmalıyız o halde onu yeterli bir dil yapmak için?

ÇAĞLAR — Bu soru ile “Durmadan kelime uydurmalıyız” dedirtmek istemiyorsunuz her halde?

DİLSEVER — Elbette.

ÇAĞLAR — Halk diline yerleşmiş sözleri, aslı Arapça ya da Farsça'dır diye kaldırıp atmanın hiç de tarafıslı değilim. Ona bakarsanız “su” da Çince'den geliyormuş. *Mal*'ın aslı “mâl” imiş diye bu sözcük de mi dilimizin öz malı sayılmayacak? “SebeP” yerine “neden”i yersiz değilse bile yetersiz bulduğumu söylemeliyim. “Bu davranışınızın nedenlerini araştırıyorum” cümlesinde “davranış” ne güzel oturmuş, tam yerli yerinde; “araştırma” da öylesine köklü ve yerli. Ama “neden”, eğreti, uydurma kaçıyor.

DİL UZMANI — Bir soru da ben sorayım Sayın Çağlara.

ÇAĞLAR — Buyurun.

DİL UZMANI — Şiirlerinizde yeni sözcükler kullanmaktan çekinir misiniz?

ÇAĞLAR — Neden çekineyim? Beğendiğim, yükleyeceğim kavramı ferahlıkla taşıyacağına inandığım her sözcüğü kullanırım. Ama “Fiil iştir, sin diştir, kelm sözdür,

ayn gözdür” şeklinde manzum lûgat yapıp kelime öğretmeye kalkmıyorum ki yerli yersiz ille yeni sözcük kullanmaya kendimi zorlayayım.

DİL UZMANI — Biraz daha açar mısınız bu söylediğinizi?

ÇAĞLAR — Açayım. “Bütün” dururken ille “tüm” demeye, “sevgi” dururken ille “sevi” demeye aklım ermiyor. Aklım ermiyor demeyeyim de, daha doğrusu zevkim elvermiyor. Bu arada, “seyyare” yerine “gezegen” demeyen, “tebliğ” yerine “bildiri” demeyen yazarı da kendini diri diri geçmişe gömmüş saydığımı söylemeliyim.

DİLSEVER — Peki, sevdiğiniz, şiirlerinizde kullandığınız ya da kullanmak istediğiniz birkaç öz Türkçe sözcük söyler misiniz.?

ÇAĞLAR — Şiirlerimde kullanmak istediğim sözcüklerden dem vurursam, bir yeni sözcük için ille bir yeni şiir yazmak, elimi-kolumu sıvayıp çabaya girişeceğim demek olur.

DİLSEVER (*Güler*) — Biz hiç de böyle yorumlamayız bunu...

ÇAĞLAR — Şunu söyleyeyim size: Sözcükleri sevdiğim için değil, sevdiğim, beğendiğim ve benimsediğim duyguları anlatmaya en çok elverişli bulduğum için kullanmış bulunurum... Bu arada hemen işaret edivereyim: Bakın, siz de şiir diyorsunuz; çok şükür, “yır” demiyorsunuz. Nedir o “zırlamak” gibi “yırlamak”? Böyle zevksiz uydurmalar öze ve duruya yönelen dil akımına karşıt bir davranıştır bence. Eskicilere hak verdiriyor.

DİL UZMANI — Aşırı buluyorsunuz bunu demek?

ÇAĞLAR — Evet..

DİL UZMANI — Peki, Türkçe olmadığı, üstelik Türkçesi de bulunduğu halde kullanmadan edemediğiniz sözcükler var mı?

ÇAĞLAR — Türkçesi olduğu halde, vezin veya kafiye zoruyla Osmanlıca bir kelime kullanmayı yersiz ve zevksiz bulurum. Amma, “neden” yerine “sebepe”, düzyazıda da şiirde de yer almakta devam edecek bence. Tâ ki daha doğru ve güzel bir karşılığı bulunsun. “Özgürlük”ü seve seve kullanıyorum ama doğrusu daha “hürriyet”ten de vazgeçemedim. Namık Kemal’in, Mustafa Kemal’in hayatları bahasına kullandıkları ve öğrettikleri ve gerçekleştirdikleri “hürriyet”ten.

DİL UZMANI — “Hürriyet” sözcüğüne olan tutkunuzu anlıyorum.

DİLSEVER — Fransız şairi Valéry, “Şiir dil içinde bir dildir.” diyor. Bir şair olarak siz bu görüşe katılıyor musunuz?

ÇAĞLAR — Bence Valéry’nin bu sözü pek açık değil. İyi anlamayanları yanıltabilir bu söz. Daha açığını ve iyisini Mallarmé söylemiş.

DİLSEVER — Ne iyi, onun söylediğini de öğreneceğim. Peki ne demiş Mallarmé?

ÇAĞLAR — “Şiir sözcüklerden yapılmıştır. Yalnız bu sözcükler alışılmış anlamlarının ötesinde kullanılmış olmalıdır.” demiş.

DİL UZMANI — Bu iki şairin söylediklerinin bizim şiirimizde yansıması olmuş mudur acaba?

ÇAĞLAR — Edebiyat-ı Cedideciler, Valéry’yi yanlış anlamışcasına yanıldılar: Başka bir şiir dili yaratacağız diye kamuslardan kelimeler aradılar, terkipler uydurdular, dili anlaşılmaz hale soktular ve yeni bir şiir

dili icat ettik diye avundular, hattâ övündüler. Batı'dan aşırıdıkları benzetişlere Arap-Acem karması sözcüklerden esvaplar giydirdiler, zevk gümrüğünden kaçırıp yerli diye içeri soktular: “Saat-i semen-fâm”, “Berf-i zerrin” gibi...

DİL UZMANI — Peki, bu görüşünüzü bugüne de bağlar mısınız?

ÇAĞLAR — Şimdikilerden bunu bir başka türlü yapmak isteyenler var. Yeni kelime uyduruyorlar. Şiir dili böyle uyduruk değildir. Mallarmé'yi dinlesinler: Şiirdeki sözcükler alışılmış anlamlarının ötesinde kullanılmış ve oturup yakışmış olursa yeni bir şiir dili yaratılmış olur.

Bu da her babayığitin kârı değildir.

DİLSEVER — Efendim, öyle şiirler vardır ki, “ne güzel Türkçe!” dedirtir kişiye. Böyle, güzel Türkçe örneği diye gösterebileceğiniz her hangi bir şiirden birkaç dize söyler misiniz bize?

ÇAĞLAR — İşte aklıma ilk gelen ve yıllar önce yazılmış bir dörtlük:

*Gözlerimde parıltısı bakır bir tasın
Kulaklarım komşuların ayak sesinde;
Varsın yine bir yudum su veren olmasın,
Başucumda biri “su yok” desin de.*

DİLSEVER — Teşekkür ederiz.

DİL UZMANI — Peki, Sayın Çağlar, bu dörtlük üzerine diyecekleriniz yok mu?

ÇAĞLAR — Görüyorsunuz ki bu dörtlükteki 22 sözcüğün hepsi öz Türkçe. Hiçbir zorlama-uydurma sözcük yok. Yalnızlığı bu kadar özentisiz, yapmacıksız ve sızılıksız anlatıveriyor.

DİL UZMANI — Evet. Bir başka örnek de ben rica edeyim.

ÇAĞLAR — İşte bir başka örnek:

*Sessizlik değil bu
Karanlıkta
Yansıması ilk adım,
Bu sessizlik değil
Çağırışı
Eskinin yeniyi.*

DİL UZMANI — Çok teşekkür ederiz.

ÇAĞLAR — Ne güzel değil mi?

DİL UZMANI — Evet, gerçekten öyle.

ÇAĞLAR — “Yansımak”, nasıl da yerinde. Ne güzel oturmuş. Yüzük taşı gibi, öteki sözcüklerin halkası içinde parıldıyor. Hem bu, ilk verdiğim örnek gibi bir şiirden parça da değil. Tek başına bir şiirin bütünü. Adı da “Yol Olmak Duygusu”. Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın *Delice Böcek* destanından bir parça.

DİLSEVER — Sizi çok yorduk, teşekkür ederiz. Güle güle.

TAHSİN SARAÇ’LA
ÇEVİRİ DİLİ ÜZERİNE
BİR KONUŞMA

DİL UZMANI — Sayın dinleyiciler,

Bilmem farkında mısınız? Son yıllarda, yabancı dillerden çok sayıda yapıt çeviriliyor dilimize. Dünya edebiyatlarının en güzel yapıtlarını kendi dilimizden okumak olanağını buluyoruz böylece. Kitapçılarda en çok satan kitapların çeviriler olduğunu anlamak için de kitapçı olma gereği yok; kendi okuduklarımızdan bile bu sonuca varabiliriz. Bu böyle ya, “acaba neden bu denli çeviri yapılıyor?” sorusunu karşılamak isterim kısaca:

Bugün yurdumuzda çeviri, eskilerin “tercüme” dediği şey, alabildiğine çoğalmışsa, bunda Türkçemizin, ana dilimizin yabancı dillerdeki kavramları karşılayabilme gücünün payını bilmeliyiz. Dilimizin yabancı dillerdeki sözcükleri, kavramları karşılar bir olgunluğa, yetkinliğe geldiğini bu çeviri bolluğundan

daha iyi ne gösterebilir? Demek ki yabancı dillerdeki, bilim ve sanat kavramları, bizim dilimizde de karşılıklarını bulmuştur artık. Çünkü çeviri, eninde sonunda gelir dile, dilin yetkinliğine dayanır. Son yıllardaki çeviri bolluğunu ben, önce bu nedene bağlıyorum. Öteki nedenlere karşılık vermek de konumuzun dışında kalıyor.

Şu anda çeviri konusunda söyleşmek üzere Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Öğretmeni ve çevirmen Sayın Tahsin Saraç var yanımızda. Dilsever arkadaşım la ben, ona çeviri dili konusunda sorular soracağız.

DİLSEVER — İzin verirsiniz ilk soruyu ben sorayım.

SARAÇ — Buyurun.

DİLSEVER — Bildiğime göre, Türk Dil Kurumu'nun 1964 yılı çeviri dil ödülünü "Günümüz Fransız Şiiri" adlı çeviri kitabınızla kazanmıştınız.

SARAÇ — Evet.

DİLSEVER — Öteden beri, şiir çevirisinin düzyazıdan daha zor olduğu söylenir. Siz de bu kanıda mısınız?

SARAÇ — Evet. Şiir çevirisi gerçekten de düzyazı çevirisinden daha güçtür. Genel çeviri koşulları dışında daha başka etkenler de girer işin içine.

DİLSEVER — Ne gibi?

SARAÇ — Önce, uzun bir hazırlık ister. Çevireceğiniz ozanın dünyasına girecek, onun havasını yaşayacaksınız günlerce. Sonra şiiri ele alacak, dizelerde yazılı olarak görülmeyen şeyleri sezmeye, görmeye çalışacaksınız. Ondan sonra da aynı ses, aynı ölçü, aynı biçim içinde o şiiri yeniden kendi dilinizde yazacaksınız.

DİLSEVER (*Güler*) — Oo, güç iş.

SARAÇ — Doğrudan doğruya şiir yazmaktan daha güç bir bakıma. Çünkü anlamı doğru vermek, biçimi, uyağı denk düşürmek yetmiyor; yapılan şeyin bir de şiir olması gerek. O formülü bulunmamış ve bulunamayacak tanrısal soluğu da katacaksınız demek. Bu da ozan yaradılışınız varsa olur ancak. Oysa düzyazı için bunlar söz konusu değil.

DİL UZMANI — İzin verirsiniz ben, “neden söz konusu değil?” diye soracağım.

SARAÇ — Şiirle düzyazı arasındaki yapılarından gelen ayrılıktan. Şiirin en basit tanımı: “Düzyazı ile söylenemeyen şey”dir. Demek düzyazının ötesinde başlayan bir şey var şiirde.

DİL UZMANI — Elbette.

SARAÇ — Şiir çevirisinde de düzyazı çevirisinin ötesinde bir şey olması pek doğal öyleyse. Ve şiir çevirisini daha güç kılan şey de bu ötede başlayan şeydir işte.

DİLSEVER — Bu söylediklerinizden anladığım, şiir çevirisinin güç olduğu. Aslında çeviri güç iş olmalı, yoksa herkes çevirmen olurdu. Bunu bir yana bırakalım. Kimileri, “birtakım kavramlar var ki Türkçede bunlar anlatılamaz” diyor; yani Türkçenin yetkin bir dil olmadığını söylemek istiyorlar anladığıma göre. Ne dersiniz?

SARAÇ — Bu sorunuzu iki bölümde yanıtlamak istiyorum.

DİLSEVER — Buyurun.

SARAÇ — Önce, “Türkçede anlatılamaz” denen kavramları ele alalım. Bugün yeni sanat, teknik ve uygarlık düzeninin karşımıza çıkardığı birtakım yeni araç ve kavramlar vardır. Bu kavramı kendi dilinde ilk bulup ortaya atan bir ulus oluyor. Öbür uluslar, dil-

lerindeki olanaklar elverdiğince, ya buna karşılık bir sözcük yaratıyorlar ya da olduğu gibi dillerine alıyorlar. Biz bugün sanat, bilim ve teknikte henüz gelişme yolunda olduğumuz için, bu kavramların çoğu dilimizde yok. Onun için bu sözcüklerin bir kısmını tutup olduğu gibi alıyoruz. Bu durum ilk ağızda, “birtakım kavramlar var ki bunlara Türkçede karşılık bulunamaz” diyenleri haklı gibi gösterirse de gerçek o değil. Bu kavramları anlatabilmek için sözcükler yapabiliriz.

DİLSEVER — Haklısınız. Soruma iki bölümde karşılık vereceğinizi söylemiştiniz. Birinci karşılığınız bu: yabancı dillerdeki birtakım kavramlara kendi dilimizden karşılıklar bulmak. Başka?

SARAÇ — Yine başa döneceğim.

Demek bugün için Türkçede karşılığını bulamadığımız birtakım kavramların olduğu doğru. Ama bu bugün için. Yarın için de bu böyle olacak demek değil. O bakımdan haksız bu kişiler. Türkçenin yetkin olup olmadığına gelince.

DİL UZMANI — Bizi bu konuda söyleyecekleriniz çok ilgilendiriyor.

SARAÇ — Sözcük sayısı bakımından değil ama anlatım yolu ve olanağı bakımından, bildiğim kadarıyla söyleyebilirim ki Türkçe, dünyanın en zengin dillerinden biridir. Bizim bir tek sözcükle, bir tek adla anlatıverdiğimiz şeyi Fransız uzun dolaylamalarla anlatabilir ancak.

DİL UZMANI — Örnek rica edeceğim buna.

SARAÇ — Örneğin “çürümüşlük”, ayakkabısızlık”, “birtirmesi” gibi isimler Fransızca’da tek sözcükle verilemez; ancak dolaylamalarla anlatılabilir.

DİL UZMANI — Evet, Türkçenin özelliklerindendir bu.

SARAÇ — Evet. Dilimizin yapısında her durumu anlabilmek olanağı fazlasıyla vardır. Suç, onu işlemeyen bizlerde. Onun için “Türkçede anlatılamaz” denen şey, bizim anlatamadığımız şeydir. Yoksa elbette bir anlatabilme yolu vardır o şeyin Türkçede. Ama biz bilmiyoruz demek. Kendi güçsüzlüğümüzü Türkçenin olanaksızlığıyla kapamaya çalışmak büyük haksızlık olsa gerek. Tekrar etmek isterim bu bakımdan: Türkçe yetkin, hem de çok yetkin bir dildir.

DİL UZMANI — Son yıllardaki çeviri bolluğu da bunu belgeliyor, biz de o kanıdayız. Burdan, bir başka soruya geçmek isterim. Çeviri nedir sizce?

SARAÇ — Çevirinin çeşitli tanımları yapılabilir. Ama bence çeviri, herhangi bir yabancı dilde düşünülüp yaratılmış olan şeyi, kendi dilinde düşünüp yeniden yaratmak sanatıdır.

DİLSEVER — Çeviriyi bir sanat olarak görüyorsunuz demek?

SARAÇ — Evet.

DİL UZMANI — Biraz açar mısınız bu konuyu?

SARAÇ — Çeviri batıda da çoktan beri bir sanat olarak düşünülmüş, bu konuda çeşitli betikler yazılmıştır. Bunlar arasında örneğin Théodore Savory’nin “Çeviri Sanatı” adlı betiği dilimize çevrilmiştir. Bu bakımdan çevirmenin kendisinin de sanatçı olması başarisı için ilk koşuldur.

DİLSEVER — Nasıl yani?

SARAÇ — Şiir çevirecekse kendisinin ozan, düzyazı çevirecekse iyi bir yazar olması gerekir. Bunun dışında çeviri yapmaya kalkışanlar daha baştan başarısızlığı kucaklamış olurlar.

DİLSEVER — Anlıyorum, her önüne gelen çeviride başarıya ulaşamaz demek istiyorsunuz.

DİL UZMANI — Bir çevirmen, “çeviri, başka yazarların düşünce dünyasını Türkçeye aktarırken Türkçenin sınırlarını genişletmek, olanaklarını artırmak, ona yeni biçimler kazandırmaktır.” diyor. Siz de bu kanıda mısınız?

SARAÇ — Sorunuz çevirinin tanımı gibi görünüyor. Böyle bir çeviri tanımına katılamam. Ama çevirinin bu amacı gütmesi gerektiği kanısındayım ben de.

DİL UZMANI — Bunu çeviri tanımı saymadan karşılık vermenizi rica edeyim.

SARAÇ — Çevirmen, yabancı dildeki birtakım anlatım yollarını, dilimizin yapısına aykırı olmamak üzere, Türçemizde de vermeye çalışacak, ona yeni anlatım olanakları sağlayacak, sınırlarını genişletip zenginleştirecektir.

DİL UZMANI — Peki, çevirmek, sözcüklerin karşılığını ya da cümlelerin anlamını başka bir dile aktarmak mı demektir?

SARAÇ — Çevirinin tanımı içinde bu vardır. Ama çeviri yalnız bu demek değildir. Sözcüklerin karşılığının ve tümcenin anlamının ötesinde kalan öğeler de vardır çevirinin içinde. Ve asıl başarıyı sağlayacak şeyler de bunlardır.

DİL UZMANI — Ne gibi şeyler bunlar örneğin?

SARAÇ — Söyleyiş yolu, ses güzelliği, biçim uygunluğu, üslûp gibi bir sürü şeyler.

DİL UZMANI — Evet.

SARAÇ — Hem bir parça yalnız içinde görülen sözcüklerle değil, asıl içinde görülmeyen sözcüklerle yazılır. Tüm sorun bunları sezip aktarabilmekte...

DİL UZMANI — Yani yazarın demek istediğini sezmekte demek istiyorsunuz.

SARAÇ — Evet. Yazarın demek istediğini yansıtabilmektedir. Çevirmek yalnız anlamı vermek değil, anlamı da içine alan bir düşünce yazısını tüm güzelliğiyle vermektir bence.

DİLSEVER — İzin vererseniz Dil Devrimi ile çeviri ve çevirmen ilişkisine dokunmak istiyorum ben.

SARAÇ — Buyurun.

DİLSEVER — Sizce, çevirmenin Dil Devrimi'ndeki yeri nedir? ya da ne olmalıdır?

SARAÇ — Sorunuzu yanıtlamadan önce bir noktayı aydınlığa kavuşturmak isterim.

DİLSEVER — Buyurun.

SARAÇ — Her çeviri yapan çevirmen sayılmaz bence. İşine tutkun, görevinde bilinçli kişidir gerçek çevirmen.

DİL UZMANI — Böylece çevirmeni tanımlamış oluyorsunuz galiba.

SARAÇ — Evet. Bu tanım içindeki çevirmenlerimizin Dil Devrimi'nde önemli yeri olmuştur ve olmalıdır. Bir iki ad saymış olmak için söyleyeyim: bir Ataç, bir Eyuboğlu bu yolda en iyi örnekler vermişlerdir. Mutlulukla tanık olmaktayız ki genç çevirmenlerimiz de bu bilinç içinde görevlerini yerine getirmeye çalışıyorlar. Yeni sözcükler ve anlatım yolları yaratarak dilimizi zenginleştirme yoluna gidiyorlar.

DİL UZMANI — Ana dilimizin bugünkü durumunu açığa çıkarması bakımından bir sorum olacak size. Yalnız, çeviriye kaç yıl önce başladığınızı öğrenmek isterdik ilkin.

SARAÇ — On dört yıl önce.

DİL UZMANI — Peki, çeviriye ilk başladığınız yılda kullandığınız Türkçe ile bugünkü Türkçe arasında alınmış bir yol var mı? Bunu, bir çevirmenden daha iyi görebilecek kişi pek bulunmaz kanısıyla soruyorum.

SARAÇ — Evet, Türkçe, bu on dört yıl içinde bile çok yol almıştır. Dönüşü bir daha düşünilemeyecek denli çok yol. Hem olumlu ve başarıyla taçlandırılmış bir yol.

DİLSEVER — Gelmiş geçmiş en usta çevirmenlerimizden biri sayılan Ataç, çevirinin ana dilimizi bozduğu kanısında. “Bugün Türkçede kullanılmağa başlıyan birçok yanlış şekiller çeviri yoluyla girmiştir” diyor. Siz de bu kanıda mısınız?

SARAÇ — Değilim. Ataç’ın kötü bir çeviriyle karşılaşp kızgın bir anda yazdığı bir şey olsa gerek bu.

DİLSEVER — Çeviri dilimizi bozmaz mı diyorsunuz yani?

SARAÇ — Evet. Çeviri ana dilimizi bozmaz; yeni anlatım olanakları getirmekle onu kendi mantığı içinde daha bir zenginleştirir, daha bir güzelleştirir.

DİLSEVER — Ya kötü çeviriler?

SARAÇ — Kötü çevirilerin dili bozacağı da söz konusu olamaz. Çünkü hiçbir etki bırakmaz öyle çeviriler. Ataç burada kendisiyle de bir çelişmeye düşmüş oluyor. Yaptığı çeviriler Türkçeyi bozmamış, daha bir güzelleştirmiştir. Dile zararın söz konusu olduğu yerde Ataç’ı görmek usa sığdırılacak şey mi?

DİLSEVER — Haklısınız.

DİL UZMANI — Peki, çeviri yaparken Türkçede karşılığını bulamadığınız bir kavram için sözcük kurduğunuz oluyor mu?

SARAÇ — Zaman zaman oluyor.

DİLSEVER — Buna bir örnek rica edebilir miyiz?

SARAÇ — Örneğin “Antithéatre” sözcüğünü “oyuna-karşı” gibi bileşik bir adla karşılamaya çalıştım.

DİL UZMANI — Ataç, “Türk aydınlarının çoğu söz kur-maktan kaçındıkları için bizde büyük çevirmenler yetişmiyor. Bunun için en az yüz yıldır geçirmekte olduğumuz çeviri çağı istenildiğince verimli olmuyor.” diyordu. Şimdilerde çevirmenlerimizin bu yolda oldu-ğu görülüyor demek ki.

SARAÇ — Ataç’ın söylediğine katılıyorum. Şimdiye dek yapılan çevirilerde bugünkü bilinçlilik, bugünkü dil kaygısı yoktu. Günümüz çevirmenleri kendilerini dil sorununa karşı daha bir sorumlu görüyor, ona göre çalışıyor. Övünç duyulacak bir şey bu.

DİL UZMANI — Sizi çok yorduk, Sayın Tahsin Saraç. Teşekkürler. Güle güle.

ORHAN HANÇERLİOĞLU'YLA
DÜZYAZI DİLİ ÜZERİNE
BİR KONUŞMA

DİL UZMANI — Değerli dinleyiciler, şu anda yanımızda bulunan tanınmış yazarlarımızdan Sayın Orhan Hançerlioğlu ile Dil Devrimi ve düzyazı dili üzerinde konuşmayı tasarlamıştık, bakalım ne söyleyeceğiz? İlk soruyu Dilsever arkadaşımız soracak kendisine.

DİLSEVER — Efendim, şunu sormak isterim önce, Dil Devrimi Türk düzyazısına neler getirmiştir sizce?

HANÇERLİOĞLU — Dil Devrimi, Türk Edebiyatına düşüncüyü getirmiştir. Bir sözcüğü anlamak demek, onu soyuyla sopyuyla bilmek demektir. Daha açık bir deyimle, bir sözcüğü anlamak demek, o sözcüğü düşünmek demektir. Anlamadan ezberlediğimiz bir dille konuştuğumuz günlerde, arkadaşımıza nasıl Hasan diyorsak, gökteki nesneye de *tayyare* diyorduk. Her iki ad da bizim için anlamsız birer çağrı aracıydı. Şimdiyse kendi dilimize dönerek *uçak* derken, uçağı, uçmak

eyleminin bütün genişliği içinde düşünüyoruz. Dille düşüncenin kökten birliği, Platon'dan beri bilinmektedir. Descartes'a göre hayvanlar düşünemedikleri için konuşamazlar, konuşamadıkları için de düşünemezler. Dille düşünce arasında, her ikisini de geliştiren, sonsuz bir diyalektik var. İşte, dilde yabancılaşmanın kötülüğü, bu diyalektiği kesmesidir. Düşünce donup kalıyor, dile karşılık vermiyor. Düşüncenin etkisinden yoksun kalan dilse, ne etse gelişmiyor artık. Bunun en iyi örneğini papağan kuşu verir. Papağana eskiden bizim tayyare'yi tanıdığımız gibi, bir çok sözcükler tanıtmak mümkündür. Ama papağan, hiç bir zaman, tanıdığı o sözcük üstünde düşünemez, o kavramın düşüncede yansıtacağı yeni kavramalara gidemez. Kök anlamlarından kopmuş sözcüklerle yapılan edebiyatlar, donmuş ve kalıplaşmış edebiyatlardır. Örneğin gerçekten üstün bir biçim güzelliğine erişmiş bulunan Divan edebiyatımızda, on üçüncü yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar, yedi yüzyıl, güzel bir kızın hep boyu serviden uzun, beli kıldan ince, ağzı zerreden ufaktır. Kılıç kaşlı, kargı kirpikli, geyik gözlüdür. Düşünceyle diyalektiğini yitirmiş bulunan dil, böylesine kalıplar içinde donmuştur. Bu yüzden de bu gibi edebiyatlar düşünce sanatını bir yana bırakıp, süsleme sanatı yolunda gelişmişlerdir. Başka türlü olamazdı ki... İsterseniz, on altıncı yüzyıl düzyazısında bir örnek vereyim. Belki sorarsınız diye şuraya yazmışım.

DİLSEVER — Ben de örnek istiyecektim sizden. Teşekkür ederim.

HANÇERLİOĞLU — Ünlü Tezkereci Hasan Çelebi, Tacizâde'yi anlatacak. Tacizâde, Sultan Selim'in nişan-

cısıymış. Hasan Çelebi'nin söylemek istediği bu. Oysa amacı, bunu anlatmaktan çok, süslü bir tümce kurmaktır. Şöyle diyor: "Sâhipkırânı zeminü zamân hizmeti Sultan Selim Han'a nişancı olmakla pür ünvân ve emsâlü akrânı meyanında tuğrâ misâl sâhibü nâmı nişân olmuştur". Oyun, görünüyor değil mi?... Yeter bir sözcük olan nişancı sözcüğünün çevresine, şu gereksiz sözler sıralanmış: Sâhipkırânı zeminü zaman, pür ünvan, emsâlü akrân, sâhibü nâmı nişan.. DİLSEVER — (*Güler*) Evet, oyun. Üstelik bir sözcüğünü bile anlamadım doğrusu.

DİL UZMANI — Ben de bir soru sorayım Sayın Hançerlioğlu. Peki, Türkçemiz bugün yeterli bir dil mi? Ya da şöyle sorayım bu soruyu: Bugünkü Türkçeyle demek istediğiniz her şeyi verebiliyor musunuz eserlerinizde, dil yönünden güçlüğe uğramadan?

HANÇERLİOĞLU — Demin de söylediğim gibi, dil ve düşünce diyalektiği sonsuza kadar sürüp gidecek.. Bu bakımdan hiç bir dil yeterli değildir ki Türkçemiz olsun. Bugün en gelişmiş Batı dilleriyle yazan öyle düşünür, yazarlar var ki söyleyebilmek sıkıntısı içindedirler. Örnek olarak Ritter'in *Varoluş Felsefesi* adlı kitabını açın. Tümceler arasında birtakım noktalar göreceksiniz. Bu noktalar, düşünceden bile geçememiş kavramları vermektedir. Türkçemizin bu yola girişi pek yenidir, 1932'den beri...

DİLSEVER — Bu güçlüğü yenip Türk dilini yetkin bir dil yapmak için ne yapmalıyız o halde?

HANÇERLİOĞLU — Yapılmakta olanı yapmalıyız, kök anlamlarını, sürekli olarak kök anlamlarını araştırmalıyız. Türkçe köklerden yeni kavramlar türetmeliyiz. Nitekim bu dil çabası, pek kısa bir süre içinde,

Türk düşüncesini açmıştır. Günümüzün edebiyat örnekleri, artık, bir süsleme sanatı örnekleri değil, bir düşünce sanatı örnekleridir. Bugün, düşünerek yazıyor ve yazarak düşünüyoruz. Bu yüzden de, aynı şarkıyı söyleyen edebiyat okulları yerine, çeşitli kişilikler çoğalıyor.

DİL UZMANI — Dilimizin bu duruma ulaşmasında Dil Devrimi'nin payı nedir öyleyse?

HANÇERLİOĞLU — Dil Devriminin payı, bir solukta anlatılamayacak kadar büyüktür. Dil konusundaki sıkıntı, on üçüncü yüzyıldan beri duyulmaktaydı. Divan edebiyatı süresince bu sıkıntı hemen her gün duyulmuştur. On altıncı yüzyılın en tumturaklı şiiirlerini yazan Bâki bile: Divânı gazel nushayı kaamûs değildir, diyor. Bir çok adlar sayabilirim size. Yedi yüzyıllık süre içinde dilin sadeleştirilmesi gereğini duymamış, Türkçenin özlemini çekmemiş hemen hemen hiç bir büyük sanatçı yoktur. Mercimek Ahmet'ten Şemsettin Sami'ye, Ömer Seyfettin'e kadar hepsi bu konuda bir şeyler yapmak istemişler, ama nasıl yapılacağını bilemedikleri için, başaramamışlardır. 1932 yılında Atatürk'ün eliyle bilimsel yola sokulmuş bulunan Dil Devrimi, önce bu sıkıntının bilincini, sonra da yöntemlerini ortaya koymuştur. Dil konusunda birdenbire hızlanışımızın nedeni budur. Ünlü ozanımız Yahya Kemal'e bakın 1932'den önce: Nerdibanlar bûşişi nermini dâmânıyla mest.. diyordu. 1932'den sonra: Günler kısaldı Kanlıcanın ihtiyaçları - Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları... demektedir.

DİLSEVER — Öyleyse 1932'den bu yana dil çabasında eriştiğimiz çizgiyi yeterli buluyorsunuz?

HANÇERLİOĞLU — Yeterli değilse bile, pek önemli

buluyorum. İsterseniz birkaç örnek vererek, 1932 Dil Devrimi'nin büyük gücünü elle tutulurcasına ortaya koyabiliriz.

DİLSEVER — Elbette isteriz. Buyurun.

HANÇERLİOĞLU — On üçüncü yüzyıl ozanlarından, örneğin Şeyyat Hamza'dan bir mısra alalım:

“Ecel tutmuş elinde bir ulu câm”

Şimdi bir de, Dil Devrimi'nden önceki şiirimizin son ürünlerinden, örneğin Cenap Şehabettin'den bir mısra alalım:

“Ezhârî baharın yerine berfî sefidî”

Görüyorsunuz ki dil geliyeceği yerde büsbütün gerilemiş, bir başka deyişle, büsbütün anlaşılmaz olmuş.

DİLSEVER — Evet, yazık ki öyle.

HANÇERLİOĞLU — Konumuzu şöyle bir açıdan da inceleyebiliriz. On altıncı yüzyılın Türkçe bir mısraını, Acemce bir mısra ile karşılaştıralım. Biri şu:

“Bâlâ nişini mesnedi şâhâm tâcdâr”...

Öteki de şu:

“Sultan nişânı arsayı iklimi saltanat”...

Bilin bakalım bunun hangisi Türkçe, hangisi Acemce?

DİLSEVER — Nasıl bilebilirim ki, anlamadım bile.

HANÇERLİOĞLU — Birincisi Türk ozanı Bâki'nin, ikincisi de İran ozanı Hâfız'ın. Dil Devrimi'nin çıkış noktasını ne güzel belirtiyorlar, değil mi? İşte Dil Devrimimiz, böylesine bir dil kargaşalığından yola çıkmış bulunuyor.

DİL UZMANI — Size bir yazar olarak da soracaklarımız var: Yazılarınızda ve eserlerinizde yeni sözcükler kullanmaktan çekinir misiniz?

HANÇERLİOĞLU — Bu sorunuzu başka bir açıdan karşılamak istiyorum. Yağmur yağıyor, ıslanmaktan korunmak için bir ev yapıp içine gireceğiz. Bunun başka yolu yok. Bu ilkede birleşmekle sorunu çözmüş oluruz. Bu, bir zevk olmaktan önce, bir zorunluktur, bir bilgi işidir. Şu sözcük güzel, bu sözcük çirkin diyerek Dil Devrimine takılmaya çalışanlar, bilmelidirler ki, hemen bir çatı altına sığınamazlarsa sırlıklam ıslanacaklardır. Kaldı ki bir sözcüğün güzeli, çirkinini olmaz. Kullanabilenin elinde her sözcük güzeldir. Ancak bir sözcüğün yanlış türetilmiş olabilir, onu da elbirliğiyle doğrularız. Önemli olan bu değil.

DİL UZMANI — Peki, düzyazı ile uğraşan genç yazarlara dil konusunda söyleyecekleriniz var mı?

HANÇERLİOĞLU — Hayır. Yazar arkadaşlarım dil konusunda benim bütün söyleyeceklerimi bilirler. Dil sorunu, en yaşlısından en gencine kadar, günümüz yazarlarının ortak sorunudur.

DİL UZMANI — Sizi çok yorduk, teşekkür ederiz.

SALÂH BİRSEL'LE
ŞİİR DİLİ ÜZERİNE
BİR KONUŞMA

DİL UZMANI — Değerli dinleyiciler, şu anda içeriye Dilsever arkadaşım ile birlikte tanınmış şairlerimizden Salâh Birs el giriyor. Onlarla şiir dili üzerinde konuşmayı kararlaştırmıştık bu programımızda. Bakalım ne söyleyeceğiz?

DİL UZMANI — İkiniz de hoş geldiniz.

BİRSEL — Hoş bulduk.

DİLSEVER — Hoş bulduk.

DİL UZMANI — İlk soruyu.. (*Dilsever'ce sözü kesilir*)

DİLSEVER — Yoo, izin verin de ilk soruyu ben sorayım Sayın Salâh Birs el'e.

DİL UZMANI (*güler*) — Sözü mü ağzıma tıka masaydınız, tezcanlılık etmeseydiniz, benim de bunu önerdiğimi duymuş olacaktınız.

DİLSEVER (*güler*) — Özür dilerim.

DİL UZMANI — Eh, başladınız, öyleyse sorun bakalım ne soracaksınız...

DİLSEVER — Sorum şu benim Sayın Salâh Bîrsel'e: Bugünkü Türkçeyle istediğiniz her şeyi verebiliyor musunuz şiirlerinizde? Ya da bunu daha açık olarak şöyle sorayım: sizce, Türkçemiz yeterli bir dil mi bugün?

BİRSEL — Ben şimdiye değin birkaç şiir yazdım. Bunları yazarken birçok sıkıntılar çektim ama, sözcük sıkıntısına hiç uğramadım. Türkçe hep yetti bana. Ama şimdi şiirlerimi şöyle bir gözden geçiriyorum da, kimi dizeler bana kılçıklı geliyor. Söz gelimi "Salâh Bîrsel'in Son Maceraları" adlı şiirimde bir "muhakkak" sözcüğü var ki, ne zaman okusam kanıma dokunuyor. Oysa bu şiir benim en sevdiğim şiirlerden biridir.

DİL UZMANI (*güler*) — Türkçedeki yabancı sözcükleri kılçığa benzetmeniz hoşumuza gitti. Ne yapmalıyız o halde, Türkçemizi kılçıklardan temizlemek için?

BİRSEL — Bu sorunun karşılığı sorunun içinde.

DİL UZMANI - Yani...

BİRSEL — Kılçıkları temizlemek gerek, Onun için "alâka" değil "ilgi", hâtıra" değil "anı", "şuur" değil "bilinç" demeye bakmalıyız. Ama bizim asıl sıkıntımız bilim dilinden gelmektedir. Bugün tökezlemeden, düşüncecinin gücünü yitirmeden bir bilim yazısı, bir deneme, bir inceleme yazmanın yolu yoktur.

DİL UZMANI — Şiir dilinde değilse bile düzyazı dilinde bugün Türkçemizin yetersiz kaldığını anlıyorum ben bu söylediklerinizden.

DİLSEVER — Bu programımızda şiir dili üzerinde söyleyeceğimize göre....

DİL UZMANI — Haklısınız, söyleşiyi o yöne çekmeyelim.

DİLSEVER — Peki, Sayın Salâh Bîrsel, şiirlerinizde yeni sözcükler kullanmaktan çekinir misiniz?

BİRSEL — Bundan sonra çekinir miyim bilmiyorum ama, bugüne değin çekinmedim. “Anı”, “gezi”, “çağrı” gibi sözcükler daha ilk kullanılmaya başlandığı günlerde girdi benim şiirlerime. Ama bunların sayısı çok değildir. Şiir daha çok oturmuş sözcük ister.

DİL UZMANI — Bir oyun yazarı da oyun için böyle söylüyordu.

BİRSEL — Oyun da öyledir. Konuşma diline dayandığı için, konuşma dilinin özelliklerine girmiş sözcükleri, eskimiş bile olsalar, kullanmadan edemezsiniz.

DİLSEVER — Türkçe olmadığı, üstelik de Türkçesi bulunduğu halde kullanmadan edemediğiniz sözcükler var mı?

BİRSEL — Türkçe olmadığı halde kullandığım sözcükler var elbette. Ama bunları dar bir ayakkabı giymiş bir insan gibi acıyla kullanırım. Türkçe karşılığı olan yabancı sözcükleri ise kullanmamaya bakarım. Bunlardan “şiir” karşılığı kullanılan “yır” sözcüğü başkadır. Onu hiç kullanmadım, çünkü bütün ömrüm boyunca “şiir” yazdım, “yır” değil.

(*Dil Uzmanı ile Dilsever gülerler*)

“Hayat” karşılığında “yaşantı” sözcüğünü de hiç kullanmam.

DİL UZMANI — Neden kullanmazsınız?

BİRSEL - Çünkü ben “yaşantı”yı baştan geçmiş olaylar, hayat deneyi karşılığında kullanırım. Frenkler, yanılmıyorsam buna “expérience vécue” diyorlar.

DİL UZMANI — “Yaşantı” sözcüğünü yanlış anlamda kullananlara duyurmalı bunu.

DİLSEVER — Fransız ozanı Valéry, “şiir, dil içinde bir

dildir.” diyor. Bir ozan olarak siz, bu görüşe katılıyormusunuz?

BİRSEL — Valéry, hiç kuşku yok, şiiri en iyi anlamış şairlerden, düşünürlerden biri. Bu sözü de önemli bir söz. Ama Mallarmé’nin “şiir düşüncelerle değil, sözcüklerle yazılır” sözüne yeni bir şey eklemiyor. Doğrusunu söylemek gerekirse, her şair şiirin bir dil işi, bir sözcük işi olduğunu bilir. Elbet bu dil de “Ağdacı Emine Hanım”ın dili değildir.

(*Dilsever ile Dil Uzmanı gülerler*)

DİLSEVER — Şiir dili “Ağdacı Emine Hanımın dili” değil ama zorlama bir dil de değil her halde? Yani, demek istiyorum ki...

DİL UZMANI (*Dilsever’in sözünü keser*) — Hoşgörüne sığınarak sözünü keseceğim, Dilsever dostum. Bu konuda benim soracağım var çünkü.

DİLSEVER — Buyurun.

DİL UZMANI — Bizde, şimdilerde durulur gibi olmakla birlikte, birtakım şairlerin dili zorladıkları görülüyor. Sayın Birsell, sizce, bu zorlama gerekli midir dil için?

BİRSEL — Bu zorlama ne dil için ne de şiir için gereklidir. Ama bir şair dili zorlamışsa ve bu zorlama da şiire güzellik katmışsa ne denir, o şiiri de öteki şiirler gibi başımızın üstünde tutarız.

DİLSEVER — Pek anlayamadım, bu zorlamalar dile yeni olanaklar kazandırmaz mı demek istiyorsunuz?

BİRSEL — Bu zorlamalar o zorlamanın bulunduğu şiirde bir değer taşırsa taşır. Dilin bundan bir şey elde edeceğini sanmıyorum. Devrik cümlelerde aynı şey olmadı mı? Bunlar Ataç’ın kullandığı yerlerde önem taşıyordu. Başkaları bunun üstesinden gelebildi mi? Daha başka türlü sorayım: Türkçe bundan bir şey kazandı mı?

DİLSEVER — Yani kazanmadı mı demek istiyorsunuz?

BİRSEL — Evet, kazanmadı demek istiyorum. Ama buna karşılık Ataç çok şey kazandı. Demem şu: zorlamalar kişisel olaylardır.

DİL UZMANI — Anladığıma göre, güzel olan zorlamalar vardır ve bu da dile o biçimi kazandıran kişiye yarar sağlar.

DİLSEVER — Ben de öyle yorumluyorum bu açıklamayı.

DİL UZMANI — Peki, gelelim güzel Türkçe'ye. Bize, güzel Türkçe örneği diye gösterebileceğiniz herhangi bir şiirden birkaç dize söyler misiniz?

BİRSEL — Anlaşılan bana şiir okutmak istiyorsunuz.

DİLSEVER — Öyle.

BİRSEL — Öyleyse size Turgut Uyar'ın "Ölü Yıkayıcılar" adlı şiirinden birkaç dize okuyayım. Okuyacağım dizeler hoşunuza gider mi, gitmez mi bilmiyorum. Ama benim 1964 yılında en çok sevdiğim bir şiirin bir parçasıdır bu.

DİLSEVER — Ne ilginç. Sizi dinliyoruz.

BİRSEL —

*Coşkun süreç bütün bağışlamazlığımı almış gidiyor.
Su hazır.*

Herkes kendi azlığını almış gidiyor.

O trenler, uzun şeylerin aldandığı,

Bir boşluğu betimleyen ey en güzel resim.

Akşamımız kıyı alışverişlerinin en gözde malı.

Bir çöl bitkisinin gövdesinde rahat buluyorum sırtımı

Ölüme temiz değilim.

DİL UZMANI — Sizi çok yorduk, teşekkür ederiz, Sayın Birsell. Güle güle.

FEHMİ BALDAŞ'LA
ÇEVİRİ DİLİ ÜZERİNE
BİR KONUŞMA

DİL UZMANI — Sayın dinleyiciler, bu programlarımızdan birinde çeviri dili üzerinde durmuş, bir çevirmenle bu konuda söyleşmiştik. O söyleşimizin gördüğü ilgi üzerine bugünkü söyleşimizi de çeviri dili konusuna ayırdık. Şimdi şu anda yanımızda değerli çevirmenlerimizden Sayın Fehmi Baldaş var. Bakalım kendisiyle ne söyleşeceğiz?

DİLSEVER — Hoş geldiniz efendim.

BALDAŞ — Hoş bulduk.

DİLSEVER — İzin verirseniz ilk sorumu sorayım

BALDAŞ — Buyurun.

DİLSEVER — Yabancı dil bilenlerin kimileri, “birtakım kavramlar var ki Türkçede bunlar anlatılamaz” diyorlar. Yani, Türkçenin yetkin bir dil olmadığını söylemek istiyorlar böylece. Ne dersiniz?

BALDAŞ — Ben de onlar gibi düşünüyorum ama, bu bana

daha çok, bizim beceriksizliğimizin sonucu gibi geliyor. Hem sonra, iş anlatmakta değil, aktarabilmekte. Anlatmak, açıklamak kolay; aktarmak güç.

DİLSEVER — Evet.

BALDAŞ — Geçen akşam bu konuda yetkili olan arkadaşlarla tiyatro terimleri üzerinde tartışıyorduk. Arkadaşlardan biri, Fransızların *le théâtre de l'absurde* dedikleri şeyi *saçmalık tiyatrosu* diye aktarmak istemiş. Bunun ne olduğu, pekâlâ anlatılabilir ama, burada da görüldüğü gibi kolay kolay aktarılamaz. *Absurde* burada *saçma* anlamına gelmez. Bir hayli tartıştıktan sonra, *absurde*'e karşılık olarak *usdış* sözünü bulduk; bir başka arkadaş da *uyumsuz* sözcüğünü ileri sürdü. Şimdi, *absurde*'ü *uyumsuz*'la çevirirsek açıklama olur, *usdış*'yla çevirirsek aktarma olur. Bundan sonra da Türkçenin yetkin bir dil olmadığını söylemek *usdış* bir şey olur.

DİLSEVER (*güler hafifçe*) — Evet. İş çevirmenin yeteneğine kalıyor, Peki, Sayın Baldaş, çeviri nedir sizce?

BALDAŞ — Çeviri bence, bir dilin yeteneğini başka bir dilin yeteneğine aktarmak demektir; asıl güç olan da budur zaten. Bir dilden bir dile aktarılamayacak sözcük, cümle yoktur. Ama bir dilin yeteneğini kavramak, onu başka bir dilin yeteneğine uygun bir şekilde o dile aktarmak pek öyle sanıldığı kadar kolay bir iş değildir.

DİLSEVER — Evet. Yalnız, ne demek istediğinizi biraz daha açıklamanızı, olanağı varsa örnek vermenizi rica edeceğim.

BALDAŞ — Bu konuda birçok örnek vermek mümkün. Ben Fransızca'dan birkaç örnek almakla yetineceğim. Fransız, *tiens* sözünü bir kere söyledi mi başka bir şey, iki kere kullandı mı başka bir şey anlatmış olur. Oysa

tiens, tenir fiiliinin emir zamanıdır, *tut, al* anlamına gelir. Fransızların bir *ça alors*'u vardır ki bunu Türkçeye aktarmak için kişinin her iki dilin yeteneğini iyicene bilmesi gerekir. Bunun gibi yine Fransız *Demain j'irai te voir chez toi* der. Bunu isterseniz sözcük sözcük, isterseniz cümle halinde çevirin, ikisinin de bizim dilimizin yeteneğine uygun düşmediğini görürsünüz. Çünkü biz, *Yarın sana geleceğim* ya da *Yarın sana uğrayacağım* deriz. Oysa Fransız *Yarın sana gideceğim* diyor. Bu konuda örnekler saymakla bitmez; daha doğrusu çeviri sanatı bu çeşit bilmeleceleri çözmek sanatı demektir. Hem sonra Türk'ün kafasıyle Fransız'ın kafası bir değil ki.

DİL UZMANI — İzin verirseniz söyleşiye katılmak istiyorum. Bir çevirmen, “Çeviri, başka yazarların düşünce dünyasını Türkçeye aktarırken Türkçenin sınırlarını da genişletmek, olanaklarını artırmak, ona yeni biçimler kazandırmaktır” diyor. Siz de bu kanıda mısınız?

BALDAŞ — O çevirmen doğru söylemiş. Ama az önce söylediğim gibi, bir dilin yeteneğini başka bir dile aktarmak çok güç. Kafalar ayrı da ondan. Şu halde kalıplar da ayrı olmalı der dilci. Öyledir de zaten. Yalnız ne var ki, biz Türkçe konuşurken bazı kalıpları kullanırız, yazı dilinde ise bu kalıpların çirkin düşeceğini sanırız. Oysa kimi Türkçe kalıplar, pek öyle aşırı bir özentî göstermeden de pekâlâ Fransızca kalıplara uygun düşüyor. Bunu bulduğumuz zaman da biz çevirmenler çocuk gibi sevinmekten geri kalmayız. Ama böyle bir şey yapabilmek için de kişinin usta olması gerek. Örnek olarak şu Fransızların *C'est parce que...*'sünü vereceğim. Çevirmenler bunu *çünkü* diye çevirirler. Gerçek anlamı ise... *di de ondan*'dır. Görü-

yorsunuz ya bu güzelim kalıp bize konuşma dilinde hoş, yazı dilinde ise kötü geliyor. Bu çeşit kanıları yıkmak gerek. Hep zaman işi.

DİL UZMANI — Sizce, çevirmenin Dil Devrimindeki yeri nedir ya da ne olmalıdır?

BALDAŞ — Elbette ki büyüktür. Bana kalırsa bugünkü dil herkesten çok çevirmenlerin malıdır. Yazarların, ulusun payı yok demek istemiyorum bu işte; ama yazar kendini zorlamaz; kolaylıkla kalıp değiştirir; yazdığını beğenir, başkalarının da beğeneceğini bilir. Oysa çevirmen için iş böyle değil. Başka bir yazarın düşünce kalıbını kendi diline, o kalıba en yakın şekliyle aktarmaya çalışır. Bundan ötürü de yeni sözcük, yeni kalıp aramak zorundadır. Ben kendi hesabıma *Balzac'ın Hayatı'nı* çevirirken karşılaştığım güçlüklerle başka hiç bir çevirimde karşılaşmadım. Durmadan kılık değiştirmek, kafa değiştirmek zorunda kalıyordum da ondan. Kitabın yazarı André Billy devamlı olarak şundan bundan parçalar almış kitabına. Ben de o parçaları çevirmek amacıyla, yazarların diline, kalıbına uymak çabasındaydım. Eh, sanırsam bu da pek öyle kolay bir iş değil. Bundan da anlaşılıyor ki, kimi sözcükleri diriltmek, konuşma dilinde varolan kalıpları yazı diline aktarmak çabası içinde olan çevirmenin Dil Devrimi'ndeki yeri başta gelmektedir.

DİLSEVER — Türkçenin durumunu göstermesi bakımından soracağımız bir soru var size, yalnız çeviriye kaç yıl önce başladığınızı öğrenmek isterdik ilkin?

BALDAŞ — İlk defa lisedeyken *Mezardan Sızan Işık* adında bir oyun çevirmiştim. Ama basılmadı bu oyun. Aşağı yukarı otuz dört yıl oluyor. 1937'de önce *Esrarlı Ada'yı*, hemen arkasından da *Candide'i* çevirdim. Epey eskidik.

DİLSEVER — Demek ki Dil Devrimi'nin ilk yıllarında çevirmenliğe başlamışsınız. Peki, o günle bugün arasında Türkçe özleşmede ve anlatım gücü kazanmada yol almış mıdır?

BALDAŞ — Hem de nasıl .. Bizim, lisedeyken okuduğumuz yazdığımız Türkçeyle bugünkü arasında dağlar kadar ayrılık var. Bilgiçlik bir yana, dilimizde sık sık kullanılan sözcüklere bir göz atsak bunun hemen farkına varırız: sorarım size, bugün, *fakat*, *mamafih*, *filhakika* sözcüklerini kullanan kim? Eski terkipler piyasadan kalktı gibi bir şey. Bakın, bu iş kendi kendine oluyormuş gibi geliyor bize, ama, aslında hepimizin az da olsa payı var bu gelişmede.

DİL UZMANI — Gelmiş geçmiş en usta çevirmenlerimizden biri olan Ataç, çevirinin ana dilimizi bozduğu kanısında: “Bugün Türkçede kullanılmağa başlayan birçok yanlış şekiller çeviri yoluyla girmiştir”, diyor. Siz de bu kanıda mısınız?

BALDAŞ — Ataç haklı ama, bunu söylerken kimlere çat-
tığını pekâlâ biliyor o. Bana kalırsa, hani şu “*Bir kahve alır mısınız?*”, “*Tramvay aldım*”, “*Telefone ederken*” diye konuşan kişiler var ya, işte onlara. Yoksa, daha önce de söylediğim gibi, çeviriyi, bir düşünce kalıbını başka bir düşünce kalıbına aktarmak olarak görenlere değil.

DİLSEVER — Bir şey öğrenmek isterim: çeviri yaparken, Türkçede karşılığını bulamadığınız bir kavram için sözcük kurduğunuz oluyor mu?

BALDAŞ — Sözcük kurmak çok güç bir iş. Aklına esen buna yelteniyor. Ben kendi hesabıma kaçınıyorum böyle bir şeyden. Yalnız, yitmiş sözcükleri aydınlığa çıkarmağa çalışırım. Bayağılaşmış gibi görünen kalıp-

lara gerçek değerlerini vermek için uğraşırım. Böyle bir şey yaptım mı da çok sevinirim. Hemen ertesi gün öğrencilerime de söylerim. Bakın şu *yitmiş* sözcüğü ne kadar güzel ... *Yitmek, yitirmek, yitik, yitmiş*... Hem fiili var, hem sıfatı hem de ismi... Eskilerin dediği gibi dört başı mâmur bir sözcük. Sözcük işte böyle türer. *Biteviye* sözcüğüyle *bundan ötürü* deymi ne güzel iki örnek değil mi? Hem benim *Fransızca'dan Türkçeye Deyimler Sözlüğü* adında bir de kitabım var. Artık neler yaptığımı siz bulun.

DİL UZMANI — Ataç, “Türk aydınlarının çoğu söz kurmaktan kaçındıkları için bizde büyük çevirmenler yetişmiyor. Bunun için en az yüz yıldır geçirmekte olduğumuz çeviri çağı istenildiğince verimli olmuyor”, diyordu. Şimdilerde çevirmenlerimizin bu yolda olduğu görülüyor, değil mi?

BALDAŞ — Ataç bir şey söyler de doğru olmaz olur mu hiç?... Elbette doğru... Ama bütün iş, gözü pek olmakta. Suçu yalnız çevirmenlerde aramak da yanlış. Sağlığında bir sürü kelime uydurmuştu Ataç... Kaç tanesi tuttuysa bizim için kâr sayılır bugün. Sorunuzun ikinci bölümünü anlayamadım. Çevirmenlerin olumlu yolda olduğunu mu söylemek istiyorsunuz?

DİL UZMANI — Evet, onu söylemek istiyorum.

BALDAŞ — Öyleyse, yalnız çevirmenler değil, herkes bu yolda... El ele vermiş bulunuyoruz artık.

DİL UZMANI (güler) — Elbette! Çok teşekkür ederiz Sayın Fehmi Baldaş. Güle güle.

VECİHE HATİBOĞLU'YLA
İMLÂ SORUNLARI ÜZERİNE
BİR KONUŞMA

DİL UZMANI — Sayın Dinleyiciler,

Geçen programlarımızdan birinde Türkçenin imlâ sorunları üzerinde durmuş, bu konuya yeniden değineceğimizi söylemiştik. Bugün bu sözümüzü yerine getireceğiz. Şimdi şu anda yanımda Dilsever arkadaşım ile birlikte imlâ konusunda yetkili bir dilci, Sayın Prof. Dr. Vecihe Hatiboğlu bulunmaktadır. Sayın Prof. Hatiboğlu, Türk Dil Kurumu'nun Dilbilgisi Kolu Başkanı'dır. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin de öğretim üyelerindendir. Dediğim gibi, kendisiyle Türk dilinin imlâsı konusunda bakalım ne söyleyeceğiz?

DİLSEVER — İzin verirsiniz ilk soruyu ben sormak istiyorum.

HATİBOĞLU — Buyurun.

DİLSEVER — Önce şunu öğrenmek isterim sizden: Latin

asıllı Türk alfabesinin, Türkçeye ne gibi etkileri olmuştur? Yani, yazılışına, okunuşuna, özleşmesine neler katmıştır?, demek istiyorum.

HATİBOĞLU — Görünürde bir alfabenin bir dile büyük bir etkisi yok gibidir. Ancak bazı durumlarda yazılış, yani imlâ, okuyuşu ayarlar, özellikle özleşmeye yardım eder.

Türk dillerine şimdiye değin uygulanmış ve uygulanmakta olan alfabelerin en uygunu Latin alfabesidir. Çünkü Türk dilleri, ünlüleri bol olan, iki, üç ya da dört ünsüzün yan yana kullanılmasını istemeyen, kısaca, ünlüler bakımından özelliği olan dillerdir. Latin alfabesi de ünlüsü bol olan bir alfabedir. Bu bakımdan ünlüsü bol olan Türk diline, ünlüsü bol olan Latin alfabesi, öteki alfabelerin hepsinden daha uygun düşmüştür. Latin alfabesi Türkçe sözcüklere kolaylıkla uygulanmadığı halde bazı yabancı sözcüklere kolaylıkla uygulanmadığı için zamanla bu yabancı sözcüklerin kullanılmasından vaz geçmek yoluna gidilecektir. *Vaki, baki, saki, tedkikî, akil* (akıllı) gibi sözcüklerdeki “ka” sesi ince ünlü ile kullanıldığı zaman, Türkçeye göre “ke” sesi verir. Çünkü Türkçe sözcüklerde durum böyledir. “k” harfi, “ke” sesini ancak ince ünlülerle, “ka” sesini de ancak kalın ünlülerle birlikte verir. Oysa yabancı sözcüklerde, özellikle Arapça sözcüklerde, ince ünlü ile birlikte “ka” sesi çıkarılmalıdır, ki, bu durum Türkçenin kurallarına aykırıdır. Onun için genç kuşaklar bu çeşit Arapça sözcüklerdeki “ka” sesini gerektiği gibi çıkaramamaktadırlar. Bu yüzden de, yanlış yapmak korkusundan kurtulmak için bu çeşit “k” sesini taşıyan Arapça sözcükleri kullanmaktan vaz geçeceklerdir. Böylece

ımlâ özleşmeye yardım ediyor, sayılır.

DİLSEVER — Peki, sizden ımlânın bir tanımını rica edebilir miyiz?

HATİBOĞLU — Yeni İmlâ Kılavuzun'da da tanımladığımız gibi, *ımlâ*, bir dilin belli kurallarla yazıya geçirilmesidir.

DİL UZMANI — Sayın Hatiboğlu, kimileri, ımlâ fonetik olmalıdır, diyorlar. Yani, dili nasıl konuşuyorsak, sözcükleri nasıl söylüyorsak, öyle yazmalıyız; bu hem kolay, hem doğal yoldur, diyorlar. Ne dersiniz?

HATİBOĞLU — Evet, ımlâ fonetik olmalıdır. Ama böyle bir kural, yani ımlânın fonetik olması, her yönde, her sözcükte uygulanamaz. Böyle bir uygulamaya olanak sağlayan koşullar hiç bir ülkede bulunamaz ve bunu aramak da boşuna bir çaba olur. “Dili nasıl konuşuyorsak öyle yazmalıyız” savı doğru gibi görünür. Aslında fonetik laboratuvarlarına baş vurulacak olursa, aynı anadan ana dilini öğrenen üç çocuğun aynı dildeki sözcükleri ayrı ayrı *telâffuz* ettikleri görülür. Bir dili konuşma çeşitli koşulların karışımıdır. Bir sözcük için, ımlâda, ancak bir kalıp gösterilir, bu kalıp kimin söyleyiş biçimini saptayacaktır? Üstelik o kimse nereli olmalıdır? Demek ki, birçok koşulun etkisinde bulunan ımlâ kalıpları ancak görece (itibari) olabilir. İmlâ olabildiği kadar fonetik olmalıdır, ama olmadığı yerlerin bulunacağı da gerçektir. Bu durumda başka koşullar uygulanır, ımlâ o zaman etimolojiye, geleneğe baş vurur. Kısaca, ımlâmız, bütün dünya dillerine göre en fonetik ımlâdır. İmlâmız yeni saptandığı için, fonetiktir. Öteki uluslar ımlâlarının fonetik olmasını çok istiyorlar, onların ımlâları da bir zamanlar fonetikti, zamanla etimolo-

jik imlâ halini aldı ve bu imlâlar vaktiyle saptanan fonetikten böylece uzaklaşmış oldular. Şimdi de gelenekleri bu çeşit imlâların değiştirilmesine olanak vermediği için birçok uluslar güç imlâlarını sürdürmek zorunda kalıyor. Bu bakımdan Latin alfabesinin kabulü Türk imlâsını dörtte üç ölçüde fonetikleştirmiştir. İmlâmızın dörtte biri de fonetikleştirilmeyip etimolojiye ve geleceğe bağlı olarak saptanmıştır. Böylece dünyanın en kolay imlâsı Türk imlâsı olmuştur. Bugün dilimizin sözcüklerini ve anlamlarını tanımayan bir yabancı bile kolaylıkla imlâmızı okumaktadır.

DİL UZMANI — Bir de, yazı, konuşmanın değil, dilin kendisinin işaretlerle anlatımıdır, diyenler var.

HATİBOĞLU — Yazı, konuşmanın değil, dilin kendisinin işaretlerle anlatımı demek, imlânın en güç biçimi alması demektir. Eski hiyeroglif imlâları gibi ya da bugünkü Çin, Japon dillerinin imlâları gibi, ki o uluslara büyük bir yük, bir sıkıntı kaynağı olmuştur bu çeşit işaretler.

DİLSEVER — Bir dilde imlâ birliği nasıl sağlanabilir?

HATİBOĞLU — İmlâ birliği önce kolay imlâ ile sağlanır.

Sonra da aydınların iyi niyetine ve dikkatine gerekse vardır. Bugün her derginin, her üniversitenin, her kitabın ayrı bir imlâsı vardır, hem de bunu bir çeşit özgürlük sayanlar da bulunuyor. Oysa imlâ birliği, dil birliğini de sağlar, dil birliği ise ulusun birliği demek olur. Bugün dilini yitirmiş ulusların kendileri de yitmiştir. Sümerler, Etiler, Akatlar gibi.

DİL UZMANI — Otuz altı yıldan beri uygulanmakta olan imlâ kurallarında değişiklikler yapıldı. Türk Dil Kurumu'nun Dilbilgisi Kolu Başkanı olarak bu değiştirme çalışmalarının içinde bulundunuz. Bize,

ımlâ kurallarında değışiklik yapılması zorunluğunun neden duyulduğunu anlatır mısınız?

HATİBOĞLU — İmla kurallarında öyle pek değışiklik yapıldı sayılmaz. Eksikler, boşluklar dolduruldu, düzensizlikler incelendi, ımlâ karışıklığına bir çare arandı. Bir kural doğru işlese, aksamasa, ikilik yaratmasa o kural değıştirilir mi? İmlâ kurallarının bazılarında böyle aksamalar vardı, bunlar bir türlü doğru uygulanamıyordu, nedenleri arandı, ikiliğı ortadan kaldırmak için bazı kuralların değıştirilmesi gerektiğı anlaşıldı. Kural değışir değışmez ikilik ortadan kalkacak değildir. Çünkü alışkanlıklar insanların yakasını çok zor bırakır. Ama iki biçimden doğrusunun hangisi olduğunu göstermek, Türk dili üzerinde çalışanların görevidir. *Olmayan, gülmeyen* sözcüklerinde olduğu gibi. Birtakım yazarlar bu şekilde yazdıkları halde, birtakımları da *olmıyan, gülmiyen* yazıyorlardı.

Türk dilinde o'dan sonra ı, ü'den sonra i gelmediğı halde, böyle *telaıfıuz* ediyoruz diye bu konuşma ve ımlâ biçiminde direnenler vardır. Bunlar sözcükteki *-me* ekini bozduklarından, başka bir fonetik laboratuvarında konuşmalarını saptatabilseler, zorlanmadıkça öyle konuşmadıkları da anlaşılır. O halde bu ikiliğı yaratan nedir? Bu bir eğilimdir. Her gerçeğın altında, üstünde, sağıında, solunda eğilimler vardır. Bu eğilimlere bağlanmadan gerçeğe bağlanmak doğru olur. Gerçek bu sözcüklerin *olmayan, gülmeyen* biçimlerinde yazılmalarını gerektirir. Nitekim eğilim gerçeğı ortadan kaldıramamıştır. Biz, bu değışiklik dediğınız işi, bu ikilikten doğrusunu saptamakla yaptık.

DİLSEVER — İmlâ kurallarında yapılan değışiklikleri dinleyicilerimiz Türk Dil Kurumu'nca yayımlanan “Ye-

ni İmlâ Kılavuzu’nda bulabilirler. Onları burada açıklamamızı istemeyeceğim sizden. Yalnız, dilimize girmiş yabancı sözcüklerin imlâsı üzerine bir sorum olacak: *Yeni İmla Kılavuzu* bu konuda “yabancı sözcüklerin asıllarına yakın şekillerinin” yazıda yeğlendiğini söylüyor. Yani “işpor” değil “spor”, “pilan” değil “plan”, “tiren” değil “tren” gibi... Bu kurala karşı olanlar var, onlar da diyor ki, buna göre “doktor” sözcüğünü “doktör”, “avukat” sözcüğünü “avoka”, “kaptan” sözcüğünü “kapiten” diye yazmalıyız, bu da olacak şey mi? Böyle diyenlere ne dersiniz?

HATİBOĞLU — Bu düşünüş de gerçeğin bir yanını görüp bir yanını görmemekten doğuyor. Yabancı sözcük dilimize ne biçimde yerleşmiş ve yerleşmekte ise, imlâ o biçimi yeğler. *Doktor* sözcüğü yüzyıllardan beri bu biçimiyle kullanılmaktadır. *Spor*, *plan* kelimelerini, *sipor*, *pilan* biçiminde yazmayı denediler, yerleştiremediler. Onun için biz de çoğunluğun kullandığı biçimi imlâya aldık. Türkçeleştirme eğilimi imlâ ile yapılamaz. Kullanılıştta Türkçeleştirilmiş ise imlâya da alınır, değilse imlâ yeni öneriler getiremez...

DİLSEVER — Bunlar şunu da ileri sürüyor: gereğini duyarak aldığımız her yabancı sözcüğün söylenişini ve yazılışını Türkçeleştirmeliyiz. Örnek olarak da “Vaktiyle medrese softası ayın çatlarak *“ilm”* diyor, bunda direniyordu. Türk aydını onu *“ilim”* yapmıştır.” diyorlar. Ne dersiniz?

HATİBOĞLU — Ne kadar zorlanırsa zorlansın, bir dilde olmayan sesi o dilin sahiplerinin çoğunluğuna kabul ettirmek olanağı bulunamaz. Ayın sesi Türçede olmadığı için medreselerin bütün emeği boşa gitmiştir.

DİL UZMANI — *Yeni İmlâ Kılavuzu*’nun fiil gövdelerini

korumak için koyduğu kural, çoğunlukla olumlu bulunmaktadır. Yani “başlıyan” diye söylenip, fiilin gövdesini bozmamak için “başlayan” diye yazılması kuralı. Ancak, bu kurala “-yor” ekiyle ilgili bir ayrılık tanınmış, “başlıyor” değil, “başlıyor” şeklinde yazılacak diye... Bu ayrıcalığa karşı olanlar var. Diyorlar ki, *başlayan* yazarken sözcüğün köküne saygı gösteriyoruz da, *başlıyor* yazarken niçin göstermiyoruz? Fonetik kuralları bakımından *başlayan*’ın *başlıyan* olması ile *başlayan*’un *başlıyor* olması arasında hiçbir fark yoktur. Bu böyle olunca, bir yerde *başlayan*, ötede *başlıyor* diye yazmak, ilkesizliktir” diyorlar.

HATİBOĞLU — *-yor* eki tarihsel bakımdan bir gelişme ile başlı başına bir sözcük iken ek haline gelmiştir ve daima *-iyor* biçimindeki bir kalıpla birlikte kullanılmıştır. Bu kalıplaşma birleşmiş fiillerde de görülür. *Veriverdi* denir. Oysa bu biçim *vereverdi* de olabilir. Çünkü dilbilgisinde *veri* ve *vere* biçimleri aynı değerdedir. Ama *vereverdi* biçimi kullanılmaz. Çünkü kalıplaşma sadece *veri* biçimi ile olmuştur. Nitekim Anadolu ağızlarında *salını salını* biçimi kullanıldığı halde, yazı dilinde ve yaygın konuşmada aynı biçim *salına salına*’dır. Yani büyük bir çoğunluk *geliyor* biçimini kullanmakta, pek az yazar (Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi) da *geleyor* biçiminde konuşmaktadır. Bu ölçüyü rahatça milyonda bir diye de gösterebiliriz. Biz *-iyor* ekinde de milyonların sesini dinledik.

DİLSEVER — “Atamak” fiilinin çekiminde “tayin ediyor” yerine “atıyor” denildiğine raslanıyor. “Atıyor” denince “atmak” fiiliyle karıştığı ileri sürülüyor. Ne dersiniz?

HATİBOĞLU — Türkçede *-iyor* ekinin kullanılışı ile bozulmuş bazı kök ve gövdeler vardır. Kural dışısı çok az olan dilimizin kural dışı bir olayıdır bu. Yukarıda açıkladığımız gibi *-iyor* ekinin sonradan doğmasından bu durum ortaya çıkmıştır. Yalnız *atıyor* değil *yıkıyor*, *tıkıyor*, *diliyor*, *biliyor* gibi sözcüklerde de iki ayrı kök ya da gövdeden gelen iki ayrı anlam birleşmektedir.

Yıkıyor hem *yıkma* fiilini yapıyor hem de *yıkma* fiilini yapıyor anlamlarını taşır. Öteki sözcükler de öyle. Türkçede kural dışıların bile kuralı vardır. Kural dışıların kuralı da şöyledir; *sonu -e -a gibi ünlü ile biten gövdelere -iyor eki getirilince gövde ünlüleri kaybolur*: Yık-, dile-, bile-, tık- gövdeleri *iyor* ekini alınca gövdenin ünlüsü ile ekin ünlüsü çatışmakta, ekin ünlüsü kalmaktadır: *yık-iyor> yıkıyor*, *bile-iyor> biliyor*, *dile-iyor> diliyor*, *tık-iyor> tıkıyor* gibi. Oysa aynı gövdeler ünsüzle başlayan eklerle kullanıldığı zaman, olduğu gibi kalır: *yık-a-dı*, *tık-a-dı*, *bile-di*, *dile-di* gibi.

Kısaca, dilbilgisi sağlam kurallara bağlı olan Türk dilinin, imlâsı da sallantıda kalmasın, imlâ kuralları da sağlam olsun, denildi.

DİL UZMANI — Çok teşekkür ederiz efendim. Güle Güle.

CAHİT ÖZTELLİ'YLE
TÜRKÇE VE EDEBİYAT KİTAPLARININ
DİLİ ÜZERİNE
BİR KONUŞMA

DİL UZMANI — Sayın Dinleyiciler,

Geçen programımızda Türk dilinin imlâsı üzerinde durmuştuk. Bu programımızda da okul kitaplarının dili üzerinde durmak istiyoruz. Şu anda yanımda Dilsever arkadaşım ile birlikte edebiyat öğretmeni ve tanınmış halk edebiyatı uzmanlarımızdan Sayın Cahit Öztelli var. Kendisiyle bakalım ne söyleyeceğiz?

DİLSEVER — Sayın Öztelli'ye ilk sorum şu olacak: Dil Devrimi'nden ne anlıyorsunuz?

ÖZTELLİ — Bence Dil Devrimi Türk ulusuna düşünce özgürlüğü getirecektir. Bir ulus dilini başka ulusların saldırısından kurtardığı ölçüde düşünce özgürlüğüne kavuşur. Böyle manevî sömürge durumuna düşer. Dilini yitiren uluslar gide gide tarihten de silinir.

Ben, Dil Devrimi'nin anlamını böyle yorumluyorum.
DİLSEVER — Sizce, Dil Devrimi'nde öğretmenin ödev ve sorumluluğu ne olmalıdır?

ÖZTELLİ — Bence, Dil Devrimi hemen sonuç alınacak devrimlerden değildir. Uzun yıllar ve değişen kuşaklar ister. Bu bakımdan en büyük sorumluluk öğretmene düşer. Öğretmen her şeyden önce dilimizin eski ve zengin bir dil olduğuna araştırarak inanmalıdır. Sonra da bunu öğrencilerine aşılayarak “ana dili” sevgisi vermelidir. Bu yolda yetişen kuşaklar Türkçenin birer savunucusu olurlar. Böylece devrim güçlü temeller üzerinde gelişir.

DİL UZMANI — Peki, öğretmenlerimizin çabası bu yönde midir?

ÖZTELLİ — Evet, öğretmenlerimizin çabası genellikle bu yöndedir. Devrimin başından beri öğretmenlerimiz davanın bayrağını ellerinde tutmuşlardır. Dil araştırmaları konusunda pek büyük hizmetleri olmuştur. Bu ülkücü öğretmenlerin yanında pek küçük azınlık olarak kimi öğretmenlerin Dil Devriminin karşısında oldukları da bir gerçektir. Bu azınlık işin içine iyice girmedikleri için bu yoldadırlar. Dilimizin geçirdiği serüveni iyi bilseler doğru yola döneceklerdir.

DİLSEVER — Bir edebiyat öğretmeni olarak siz, bugün okutulan edebiyat kitaplarının dili üzerinde ne düşünüyorsunuz?

ÖZTELLİ — Doğrusunu söylemek gerekirse edebiyat kitaplarının hiçbirini beğenmiyorum. Hem konu ve metin seçimi bakımından, hem de dil bakımından bu kitaplar yetersizdir. Bir edebiyat kitabı biliyorum ki, hâlâ “dil” yerine “lisan”, “yayım” yerine “neşir” diyor. Daha buna benzer, artık unutulmuş yüzlerce

sözü kullanıyor. Bence edebiyat ders kitaplarının yazımını kişilere bırakmamalı, Milli Eğitim Bakanlığının seçeceği bir kurula hazırlatmalı.

DİL UZMANI — Türkçe ve edebiyat kitaplarına alınan düzyazılar, çoğunlukla edebiyat tarihine girmiş yazarlarımızdan seçildiğinden olacak, Osmanlıcadır. Öğrencilerin bu yazıları sözlüğe bakmaksızın anlayabildiklerini söyleyemeyiz. Bu metinler, anlamayı kolaylaştırmak için bugünkü dile çevrilerek verilse, öğretim bakımından bir sakıncası olur mu sizce?

ÖZTELLİ — Hayır, hiçbir sakıncası olmaz. Ben bu gereksemeyi birkaç yazımla ileri sürmüştüm. Bu tutuma karşı olanlar, metin eski havasını yitirir, zevki kalmaz diyorlar. Bu düşünce de yanlıştır. Genç öğrenci Osmanlıca zevki ile yetişmediği için zaten metnin zevkine eremez. Bunu sezen kimi ders kitabı yazan kimseler bu yolda, az da olsa sadeleşmeye yer veriyorlar. Öğrenciler bu gibi sadeleştirilmiş parçaların tadına daha iyi eriyor. Böyle omayanları sıkıntı ile karşılıyor. Genç öğrencide derse karşı, edebiyata karşı bir tikslenme veriyor böyle eski dilli metinler. Hele de öğretmen anlayış göstermeyip, metinde geçen eski sözcükleri imtihan sorusu yaparsa iş daha da acı bir hal alıyor.

Onun için ben derim ki, Evliya Çelebi gibi, Naima gibi eski güzel eserleri yeni kuşaklara okutabilmek için Milli Eğitim Bakanlığı anlatımı bozmadan sadeleştirmeli, seçmeler yapmalı, bunları ucuz fiyatla yardımcı kitaplar olarak öğrencilere sunmalı. Yoksa, ders kitaplarındaki metinler öğrenciye yük olmaktan başka bir işe yaramaz. Daha ileri giderek diyeceğim ki, bugünkü tutum fayda yerine zararlı olmaktadır.

Bunun böyle olduğunu, öğretmenler arasında yapılabacak bir soruşturma ortaya çıkaracaktır.

DİLSEVER — O halde dediğiniz yola niçin gidilmiyor?

ÖZTELLİ — Gidilmiyor... Çünkü, Millî Eğitim Bakanlığı başka işlerin baskısı altında o kadar ezilmektedir ki bir türlü bu gibi eğitim ve öğretime rahatça eğilemiyor. Yalnız bu konuda değil, eğitim şuralarında o denli iyi ve güzel kararlar alındı, bunların hemen hemen hiçbirini bugüne dek uygulayamadı. Buna ne zaman bulabiliyor, ne de fırsat...

Bu yüzdendir ki on beş yıl önce o günkü görüşlere göre yazılmış kitapları bir kere kabul etti, ondan sonra dönüp bir kere bile yeniden incelemedi. Hayat, sanat görüşleri, dil ilerledi. Kitaplar geri kaldı. Bugünün genç kuşaklarını artık doyurmayan birtakım eski metinler öğretmeni de öğrenciyi de bıktırdı. Hele eski metinlerde öğretmen, geçen yüzyılın kelimelerini açıklamaktan başka bir şey yapamaz oldu. Bu tutum öğretmeni bıktırdı, öğrenciyi de edebiyattan, sanattan soğuttu. Dersin amacı olan “gençlerde edebî zevk uyandırma” yerini nefrete bırakmış durumdadır.

İşin en önemli yönü, ortada bir dil davası hızla yürüyor. Resmî yazışmalarda, gazetelerde, radyoda, tiyatrodaki sanat eserlerinde, sinemada sade dil kendini iyice kabul ettirdiği halde öyle bir edebiyat ders kitabı biliyoruz ki hâlâ “muharir, neşir, lisan, Maarif Vekâleti” gibi en az yirmi yıl önce bırakılmış eski kelimeleri rahat rahat kullanıyor da Millî Eğitim Bakanlığı susuyor. İşin garibi Millî Eğitim Bakanlığı bir genelge yayımlayarak ders kitaplarının Dil Devriminin amaçlarına uygun sade bir dille yazılmasını şart koştur.

DİL UZMANI — Okullarda edebiyat öğrenimini daha verimli bir duruma getirmek için sizce neler yapılmalıdır?

ÖZTELLİ — Yukarıda söylediğim nedenlerden dolayı bugün edebiyat dersleri kendisinden beklenenin yarısını bile veremez haldedir. O halde yapılacak iş, kitap işini yeni baştan ele almaktır. Bunun için kitap işini özel kişilere bırakmaktan vazgeçmelidir. Kitapları, edebiyatın ayrı dallarında uzman kişilerden kurulacak bir kurula bırakmalıdır. Bu bir...

İkincisi, bu kurulun yapacağı işle ilgilidir.

DİL UZMANI — Bunu biraz açıkla mısınız?

ÖZTELLİ — Olur, açıklayayım.

Eldeki programa göre ilk dersler eski metinlerden başlar. Yani edebiyat tarihine göre sıralanır. Sırasıyla İslâmlıktan önceki edebiyat, Türkler İslâm olduktan sonra Türk Edebiyatı, yani Divan Edebiyatı... Halk Edebiyatı... Daha sonra Tanzimat Edebiyatı, Servet-i Fünun Edebiyatı, Milli Edebiyat ve en sonra da Cumhuriyet Çağı Edebiyatı...

Ders yılı başında bu sıra ile ağır aksak derse başlanır. Eski kelimeleri sökeceğim diye, metni açıklayacağım diye terler durur öğretmen... Öğrencilerde gitgide usanç meydana gelir, ne zevk kalır ne neşe... İşin acı yanı, bu ağır ve artık bugünün gencine hiçbir şey söylemeyen bu eski metinler yüzünden asıl önemli olan son çağlar edebiyatına zaman kalmaz, yıl sonu gelir, çatar. Yeni edebiyata zaman kalmaz, Ziya Gökalp'te tatil olur. Böylece öğrenci üniversitedeki gibi kuru bir edebiyat tarihi okumuş olur. Bu her yıl böyle olur. Öğrencide ne dil zevki, ne okuma, ne güzel eserleri tanıma ve sevmeye bir şey kalır. Ve böylece

dersin amacı hiçbir zaman gerçekleşemez. Bunun böyle olmadığını ileri sürmek kolay değildir.

Bu olumsuz gidişi önlemek gereklidir. Bunun için de yapılacak iş, ders sırasını tersine almaktır. Yani, baştan yeni edebiyat ele alınmalı, bu arada Batı Edebiyatına da gerekli yer verilmelidir. Daha sonra yeni edebiyatın yanı sıra haftada bir saat edebiyat tarihine ayrılmalıdır. Böyle yapılırsa dersin amacı gerçekleşebilir. Bugün üniversitedeki başarısızlığın temeli şimdiki yanlış tutumdan ileri gelmektedir.

Sonra, kitaba alınan metinlere öğretmenin bağlı kalmasının önüne de geçilmek, yardımcı kitapları çokça ucuz olarak sağlamak da gereklidir. Kısaca söylemek gerekirse, edebiyat derslerini sıkıcı olmaktan kurtarmak, bir zevk ve sanat dersi durumuna sokmak birinci derecede ele alınmalıdır. Yoksa, emeklere, zamana yazık oluyor.

DİLSEVER — Dil ile ilgili, okul içi bir anınızı anlatır mısınız?

ÖZTELLİ — Anlatayım. Altı yedi yıl önce Konya’da lise son sınıf edebiyat bölümüne derse gidiyordum. O sırada radyoda bir bankanın şöyle bir reklâm yayını vardı: “Bankamıza para yatıranlara kışlık mahrukat vereceğiz” gibilerden... Burada önemli olan *Mahrukat* sözüdür. Ertesi gün sınıfa girdim. “Çocuklar, akşam radyodaki şu bankanın ilânını duydunuz mu?” diye sordum. Evet, dediler. Peki öyleyse ne anladınız, söyleyiniz, dedim. Öğrenciler durdular, bir türlü doğru cevap veremediler. Kimisi “kışlık” sözüne dayanarak “palto” verecekler, dedi, kimisi “çizme” dedi. O zaman “işte çocuklar”, dedim, “Türkçesi dururken böyle yabancı bir söz yü-

zünden yapılan reklâm boşuna gidiyor. Bunun cevabını siz değil, üniversiteyi bitiren gençler de veremez artık. Mahrukat sözü çok eskidi bugün. Mahrukat yakacak demektir. Halk böyle söyler, kışlık yakacak, der.” O zaman öğrenciler şaşkınlık içinde hem güldüler, hem kızdılar o bankaya. Zavallı yöneticiler, hâlâ uykudalar... Buna karşılık bugün yüksek yerlerde bulunan çok uyanık kimseler de az değildir. Bu uyanık aydınlar “Dil özgürlüğünün, ulus özgürlüğü” olduğu bilincine varmış kişilerdir.

DİL UZMANI — Dil konusundaki gericiliği önlemek için ne gibi tutumu salık verirsiniz?

ÖZTELLİ — Dilimizde karşılığı olduğu halde yabancı söz kullanmanın bilgiçlik sayıldığı çağın geçtiğini her fırsatta anlatmak, bu tutumda direnenlerle alay etmek, Hacivat dili ile konuşanlar demek, yerinde olur. Artık basın ve yayın dünyamızda bu gibi Hacivat dili kullananların eserleri, yazıları kabul edilmiyor, bastırarak kimse bulamıyorlar. Bu dediğim bilgiçlik daha çok resmî yazışmalarda görülür. Bir Millî Eğitim Müdürü biliyoruz ki, böyle Hacivat dili yazıları geri çevirip, şunun Türkçesini yazınız, diyor.

Yalnız, bu dediğim ters tutum Osmanlıca yani Arapça, Farsça için değildir. Şimdi yeni bir züppe başlandı: Batı dillerinden söz almak, konuşurken... Yazarken.... Buna karşı da dediğim gibi bir tepki göstermelidir.

DİL UZMANI — Siz, daha çok halk edbiyatı alanında çalışıyorsunuz. Buradan, şu soruyu sormak isterim size: Halk edebiyatının dilinden bugün için nasıl yararlanabiliriz?

ÖZTELLİ — Çeşitli yönlerden yararlanabiliriz. Bir kere

dilimizin unutulmuş pek çok ve güzel kelime, deyim gibi verimlerini halk edebiyatından toplayabiliriz. Nitekim, Dil Kurumu Karacaoğlan, Gevherî, Yunus gibi ozanların şiirlerini taratmıştır. Şurasını hemen açıklayayım ki, bizde halk edebiyatı yanlış anlaşıyor. Halk edebiyatı deyimi, yalnız saz şairleri olarak kabul ediliyor çoğunlukça. Oysa halk edebiyatı, âşık edebiyatı dışında kalan ortak edebiyattır. Masallar, bilmeceler, türküler, atasözleri, halk hikâyeleri, tekerlemeler ve benzeri veriler asıl halk edebiyatını meydana getirirler. Bunların bilimsel yöntemle incelenmesiyle çok şeyler elde edebiliriz.

Ama, bunun için ne üniversitelerimizde bir kürsü var, ne de devlet bir enstitü kurmayı düşünüyor. Dünyanın en zengin folklorunu koynunda saklayan yurdumuz için hem bilim bakımından hem de turizm bakımından çok yararlı olacak bu konuda, yarın geç kalmış olacağız.

Halk edebiyatından birçok bakımlardan yararlanmak mümkündür. Örneğin, tiyatro, şiir, resim gibi sanat dallarında bize özgü, taklitten kurtulmuş bir sanatın doğuşunu ancak halk edebiyatı ve halk sanatlarından elde edebiliriz. Sanatımızın kaynakları hâlâ halkta yatıyor. Bundan yararlanmasını bilmeliyiz.

DİLSEVER — Bugünkü yazı dilimize halk edebiyatından geçmiş birkaç sözcük söyler misiniz?

ÖZTELLİ — Halk edebiyatı konuştuğumuz dilin dışında bir dille dile gelmiyor ki örnek istiyorsunuz. O, çağ çağ halkın konuşmasıdır, gönlünün aynasıdır. Onun için örnek vermek bilmem ne denli doğru olur. Ama şöyle diyebiliriz: Unutulmuş olan birkaç sözcük...

Eh, böyle olunca birkaç örnek verebiliriz: bugünkü ozanlarımızın pek sevip kullandıkları *bencileyin, sen-cileyin, konuk...* Size daha çok örnek verebilirim ama, yanımda kitaplarım yok.

DİLSEVER — Güzel Türkçe örneği olarak gösterebileceğiniz bir halk şiiri okur musunuz dinleyicilerimize?

ÖZTELLİ — Hay hay... Yalnız, o kadar çok halk şiiri var ki... Bilmem ki, hangisini okuyayım? Karacaoğlan'dan mı, Gevherî'den mi, Bektaşî şairlerinden mi? Bilmem ki... Ne ise ... Ataç'ın da pek sevdiği Karacaoğlan'ın bir koşmasını okuyayım. Bu koşmanın bir özelliği de konu birliği olmasıdır.

*İlk akşamdan vardım kavil yerine
Önegördüm, kömür gözüm gelmedi
Bilmem gaflet bastı yattı uyudu
Bilmem o yâr bize küstü gelmedi*

*Benim yârim gide gide donandı
İkrar verdi, cahil gönlüm inandı
Ay da geldi, orta yeri dolandı
Seherin yelleri esdi, gelmedi*

*Unuttu mu ahdı amanı, netti
Başın alıp gayrı diyara gitti
Benim mecbur olduğumu farketti
Zalım garaz etti, kaçtı gelmedi*

*Karac'oğlan der ki devranım döndü
Gönlüm yücedeydi, engine indi
Seherin yelleri, şafağın bendi
Hamı usul boylu sunam gelmedi*

DİL UZMANI — Çok teşekkür ederiz Sayın Cahit Öztelli. Güle güle.

HALDUN TANER'LE
OYUN DİLİ ÜZERİNE
BİR KONUŞMA

DİL UZMANI — Sayın Dinleyiciler,

Bu programımızda da tanınmış hikâyeci ve oyun yazarlarımızdan Haldun Taner ile Dil Devrimi ve oyun dili üzerinde konuşmak istiyoruz. Kendisi şu anda yanımızda bulunuyor. Bakalım ne söyleyeceğiz?

DİLSEVER — İzin verirseniz Sayın Haldun Taner'e ilk soruyu ben sormak isterim.

DİL UZMANI — Elbette Dilsever dostumuz, buyurun.

DİLSEVER — Önceşunu sorayım Sayın Taner'e: bir yazar olarak, Türkçemizin bugünkü durumu üzerine söyleyecekleriniz var mı?

TANER — Görünen köy kılavuz ister mi? Hepimiz görüyoruz ki Türkçemiz bugün karışık bir durumdadır. Bir yanda eski dile sıkı sıkıya bağlı olanlar... Bir yanda aşırı bir yenileşmeden yana olanlar. Ortada da eski ile yeniye bağdaştırmaya çalışanlar.

DİLSEVER — Böyle düşünüyorsunuz demek? Peki, Dil Devrimi deyince, bundan ne anlıyorsunuz?

TANER — Dil Devrimi deyince, ben bundan bir kafa değişimini, bir görüş değişimini, kısacası, Türk insanını bir hayat uslûbuna ayak uyduran bir ayarlama anlıyorum.

DİL UZMANI — Ben de bir soru sormak isterim Sayın Taner'e,

TENER — Buyurun.

DİL UZMANI — Dilsever dostumun sorduğu ilk soruya karşılık verirken dilimizin karışık bir durumda olduğunu söylediniz. Bu böyle olmakla birlikte, Türkçemiz bugün Dil Devriminden önceki durumda da değil her halde. Yazarlarımız oldukça özleşmiş bir dille eserler veriyor. Çevirmenlerimiz en güç eserleri anlaşılır bir dille çevirebiliyorlar. Yani Türkçe bugün eskiye göre yetkinlik yolundadır. Bu söylediklerimden sonra şunu sormak isterim: Türkçenin bu duruma gelmesinde Dil Devrimi'nin payı nedir sizce?

TANER — Dilimizin arılaşması gelişimi Dil Devrimi olmaksızın düşünülemezdi. Başka bir deyimle Dil Devrimi, etkisiz ve süreksiz kalabilecek özel arılaşma çabalarını desteklemiş onlara büyük olanaklar sağlamıştır. Başka bir deyimle kendi haline bırakıldığı zaman yavaş gelişecek bu gelişmeyi hızlandırmıştır.

DİL UZMANI — Peki, Dil Devrimi içinde yazarın ödevi, sorumluluğu ne olabilir?

TANER — Yazar bence topluma karşı herkesten daha sorumlu bir yurttaşdır. Dil gibi en önemli bir alanda yazara her alanda olduğu gibi bir öncülük görevi düşmektedir.

DİLSEVER — Demek yazara öncülük etmek düşünüyor.

O halde yazar, yeni sözcükler yaparak da dilin yetkinliğe ulaşması çabasına katılmalıdır.

TANERE — Elbette. Bu alanda örneğin Nietzsche ve Heine'yi hatırlamak yeter.

DİLSEVER — Peki, sözcük yaparak da bu çabaya katıldığınız oldu mu?

TANER — İki arkadaşım ile birlikte kendi alanımız olan tiyatro konusunda bir sözlük hazırladık. Orada bazı kavramları yeni sözcüklerle karşılamak zorunda kaldık.

DİLSEVER — Zorunda kaldık, dediğinize göre, eserlerinizde yeni sözcükler kullanmaktan çekiniyor olmalısınız.

TANER — Yoo, çekinmem. Yalnız şunu da ekleyim ki her yiğidin bir yoğurt yiyişi olduğu gibi her yazarın bir sözcük kullanma özelliği vardır. Bunu o yazarın kişisel zevki ve türü de belirler.

DİL UZMANI — Bir oyun yazarımız, “Öyle sanıyorum ki dilimizin özleşmesi, oyun kişileri yeni sözcüklerle sahnede yadırganmadan konuştukları gün sona ermiş olacak” diyor. Siz de bu düşüncede misiniz?

TANER — Oyun kişileri çoğunluğun konuştuğu dille konuşmazlarsa bir kere ianadıcılıklarını kaybederler. Sonra akıcılığı, rahat anlaşılma işini bozarlar. Şu halde sahneden bir zorlama tiyatronun özüne aykırıdır. Tabii, soyut oyunlar bu kuralın dışında kalırlar.

DİLSEVER — Oyun yazarı kişilerini konuştururken dil kaygısı çeker mi?

TANER — Hem de nasıl. İyi bir oyun yazarı kişilerini hem en renkli hem en yoğun ve kestirme yoldan konuşturmalıdır. İyi oyun yazarının diyaloglarında

her kelime zorunlu ve yerinden kımıldatılmaz olmalıdır. Tıpkı şiirde olduğu gibi.

DİL UZMANI — Oyun kişileri, olayın geçtiği çağın diliyle konuşmalıdır diyenler var. Buna karşılık her eser ancak yazıldığı çağın diliyle yazılır diyenler var. Bu konuda söyleyeceklerinizi öğrenmek isterdik.

TANER — Her iki görüşün de doğru yanı var. Bence bunu en iyi, seçilen konu belirler. Ben şahsen, bugünün insanına seslenmesi gereken bir oyunun en eski çağda geçmiş de olsa o çağın rengini vermek şartıyla, zamanımıza uygulanmasından yanayım. Bu söylediğimi yapabilmek, kabul etmeli ki, dile çok iyi hakim olabilmekle olur.

DİLSEVER — Son yıllarda sahnelerimizde gördüğümüz yerli oyunlarda geniş ölçüde şiveye yer veriliyor. Öğrenim görmemişler böyle konuşur, köylü böyle konuşur, o halde yazar onları sahneye ancak konuştukları dille çıkarabilir, diyorlar. Bu bence önemli bir sorundur. Bu görüş, oyunun dilinin, daha doğrusu dilimizin geleceği için dokuncalı (zararlı) değil midir?

TANER — Bu konuda da az önceki söylediklerimi tekrar edeceğim.

DİLSEVER — Peki, oyun dili deyince, bundan ne anlamalıyız.?

TANER — Oyun dili, günlük konuşma dilinden farklıdır. Oyun dili, günlük konuşma dilinin elenmiş, yoğun, kestirmesi ve çoğu zaman da şiirlidir.

DİL UZMANI — Nasıl ki şiirin, düzyazının öteki türlerinin ana dilimizi geniş topluluklara yaymada görevi varsa, tiyatronun da olmalı değil midir?

TANER — Hem göze hem kulağa seslenen tiyatro bu alanda çok olumlu ve etkili bir yayma görevini yerine getire-

bilir. Ne var ki az önce söylediğim gibi tiyatro sahnedan salona yeni sözcükler öneremez. Olsa olsa yerleşmiş, tutunmuş arı sözleri sevdirebilir, yayabilir. DİLSEVER — Yazarın oyununu bugüniçin yazmadığı da göz önüne alınmalıdır bence.

TANER — Yazar, elbette yalnız bugün için yazmaz oyununu. Ne var ki bir oyunun eskiyip eskimemesi dilinden çok özünün değerine bağlı bir şeydir. Salt dil yönünden eskimeye gelince, otuz yıl sonraki Türkçenin ne olacağını ne yazık ki şimdiden kestirebilecek durumda değiliz. Dilimizin bu istikrarsızlığı bugün yazarı köstekleyen belli başlı sakıncadır.

DİL UZMANI — Bir hikâyeci ve oyun yazarı olarak dil konusunda genç kuşak yazarlarına söyleyecekleriniz var mı?

TANER — Bu konuda kimseye öğüt vermek yetkisini kendimde görmüyorum. Genç kuşaklar kendi yollarını kendileri arayıp bulurlar. İlle bir şey söylemem isteniyorsa şununla yetineceğim. Sanatçının baş kaygısı yaratma kaygısı olmalıdır. Bunu başka düşünceler kısıtlamamalıdır. Ayrıca arı duru, açık seçik ve güzel bir dille de yazıyorsa ne âlâ, o zaman yapıtını ölmez kılma şansını bir kat daha artırmış olur.

DİL UZMANI — Sayın Taner, sizi yorduk. Teşekkürler. Güle güle.

CAHİT KÜLEBİ'YLE
ŞİİR DİLİ ÜZERİNE
BİR KONUŞMA

DİL UZMANI — Sayın dinleyiciler,

Bundan önce, birkaç programda şiir dili üzerinde ozanlarla söyleşmiştik. Bu kez de şiir dili üzerinde söyleşmek üzere bir ozanımızı çağırdık. Kendisini “Adamın Biri”, “Rüzgâr”, “Atatürk kuruluş Savaşında”, “Yeşeren Otlar” adlı kitaplarından tanıdığımız ozan Cahit Külebi var şu anda yanımızda. Ha, şunu da hemen ekleyeyim, Külebi’nin bu yıl çıkan son şiir kitabı da “Süt” adını taşıyor.

Bakalım kendisiyle neler konuşacağız?

DİLSEVER — İzin verirseniz, ilk sorumuz şu olacak size: Bugünkü Türkçeyle istediğiniz her şeyi verebiliyor musunuz? Yani sizce Türkçemiz bugün yeterli bir dil mi?

KÜLEBİ — Bana sorarsanız evet. Benim için, evet demek yerinde olur. Yazabileceğim her şeyi söyleyebiliyorum,

bugünkü öz Türkçemizle. İlk şiirimi yayımladığım 1935 yılından sonra 30 yıl geçmiş. Bu süre içinde yazdığım şiirlerde, aransa, birtakım halk deyimleri dışında pek az yabancı sözcük bulunabilir. İstediğimde yeni sözcükler, deyimler bulabilirim. Bununla birlikte başarısızsam, suç benim suçum. Sorumluluğu dilimizin yetersizliğine yükleyemem.

Yanlışı anlaşılmasın. Böyle konuşurken öğünme tutkusuna kapılmış değdim. Dilimizi daha çok özleştirmek, arıtmak, zenginleştirmek, anlatım yeteneğini daha çok olgunlaştırmak gerekli değildir demek istemiyorum. Özellikle bunlara önem vermemiz gerekiyor. Ülkümüz, dilimizdeki yabancı sözcükleri atarak Türkçemizi kendine vergi özelliğe kavuşturmak, anlatımı en güç düşünce ve kavramları, en yeni nesneleri öz Türkçe sözcük ve deyimlerle karşılamaktır.

Ne var ki, kimi aydınlarımız, birtakım bilim adamlarımız, hatta yıllar boyunca söz ustası olarak anılan bazı tanınmışlarımız bu ülküyü gerçekleştirmeyi amaç edinecek yerde, kendi yetersizliklerini güzel Türkçemize yüklüyorlar. Öz Türkçemizden yakınmayan sanatçılarımızın, dilimizi daha da özleştirme yolundaki tutkularına, çabalarına karşılık, bu gibi kişiler, Osmanlı kırması bozuk-düzen dilleri ile, fırsat buldukça, dilimizi kötülemekten geri kalmıyorlar. Nerdeyse, öz Türkçenin yetersizliğini ileri sürmek, dilin özleşmesini yermek Türkçülüğün, ulusçuluğun belgisi sayılıyor. Okuyup yazarken, karma dilin herkesin harcı olan en duyulmuş sözcüklerini bile yerli yerine kullanıp söyleyemeyen nicelerini, öz dilimizle alay ederken görmekteyiz. Hele, 50 yıldan beri söz ustası geçinen, ulusçuluğu kimseye bırakmayan,

topluma da öyle tanıtılan birinin, 1950 sonrasında Kamutayda Türkçeyi yermesini, “çiçek” gibi güzel sözcüklerimizin kaba olduğunu ileri sürmesini bir türlü unutamıyorum. Öte yandan, yazılarında, farkında olmadan bir çok öz Türkçe sözcükleri kullandıkları halde, yine dilin özleşmesine karşı çıkan yazarlarımız da var. Böyleleri karşısında, bugünkü Türkçemiz yetersizdir demeye dilim varmıyor. Bence yeterlilik güzel dilimizden değil, bu gibi kişilerden geliyor. Birtakım aydınlarımız, yazarlarımız, bilim adamlarımız dilin geliştirilmesi ödevini yalnız Türk Dil Kurumu ile sanatçılarımızın, az sayıda bilim adamımızın ve bir avuç genç öğretmenin omuzlarına bırakmamalı, bizlere karşıt durum almaktan vaz geçip, kendi alanlarının sorumluluğunu benimseyerek, her şeyden önce, özenle yazmağa ve öz Türkçeyi geliştirmeğe önem vermelidir. Bu sonucu gördüğüm, bütün aydınlarımızın bu yolda içtenliğine inandığım gün, ben de sizinle birlikte, şimdiki Türkçemiz yeterli mi diye sorabilirim. Gerçek şu: Bunun tersi daha olağan bulunmakla birlikte, şaşılacak sonuç, sanat dalında öz Türkçemizin epey yeterli olmasına karşılık bilim dallarında gereken niteliğe ulaşamayışıdır.

DİLSEVER — Ne yapmalıyız o halde, onu yeterli bir dil yapmak için?

KÜLEBİ — Ulusluğun, ulusçuluğun vaz geçilmez gerekliliğinin önce dil özleşmesi olduğunu demin dokunduğum kişilere anlatmağa daha çok önem vermeliyiz. Bilinen olumlu çalışmaları yaparken, bunun sonucu olarak dilimizin yeterli zenginliğe ulaşmasını ve bir gün dilimizi ölçüye düzene sokacak büyük sanatçıların gelmesini beklerken; öte yandan da, bir tüm-

cenin başında öz Türkçe sözcük kullanıp ardından aynı anlamdaki yabancı sözcüğü kullananlara böyle yazı yazılamayacağını öğretmeliyiz. En ilkel ve kolay yabancı sözcükleri bile doğru söyleyemedikleri halde, bu sözcüklerin vaz geçilemez olduğu kanısında bulunanlara durumlarının gülünçlüğünü anlatmalıyız. Üstelik, öz Türkçe yazıyorum kanısıyla, öz Türkçeye en büyük kötülüğü yapan yetersizlere, kolaycılara, savruklara, bilimin de, sanatın da, uygarlığın da dil savrukluğuyla yürütülemeyeceğini göstermeliyiz. Sonuç olarak, dilin bir de törebilimi olduğunu hepimiz benimsemeliyiz.

DİL UZMANI — Şiirlerinizde yeni sözcükler kullanmaktan çekinir misiniz?

KÜLEBİ — Ben hep yeni sözcükleri kullanmaktan değil, yabancı sözcüklerden çekindim. Kendime göre bir dil anlayışım, dili sezişim var. Otuz yıldır yerinde olduğunu sandığım, usuma, beğenime uygun bulduğum her yeni sözcüğü kullandım. Şimdi eskiden yazdıklarımı karıştırınca, kullandığım hiç bir Türkçe sözcüğün sırtımadığını, bunlar arasında ortadan çekilenler olmadığını görüyor, ulusal dilimiz bakımından kıvanç duyuyorum. Tersine, eskiden karşılığını bulamadığım ya da halk deyimi olduğu düşüncesiyle kullandığım bazı yabancı sözcükler var ki, bugün işte asıl onlar eskimiş kalıyor. Çoğunun karşılıkları tutunmuş, ya da, dilimizin kazandığı olanaklarla büsbütün başka biçimde söylemek kolaylaşmıştır. Gerçek olan, Kurtuluş Savaşından sonra, Atatürk'ün önderliğiyle dilimizin de bir savaş kazandığıdır.

Şunu da belirtiyim: Başkalarının bol bol kullandığı birtakım yeni sözcükler var ki, çekindiğim

için değil yersiz bulduğum için bu gibi dözcükleri kullanmadım. Örneğin; Türkçemizde: “Bütün, bütün bütün, büsbütün” gibi basamaklı ayrıntılarıyla ötedenberi kullanılan bir sözcük varken, bunun yerine “tüm” sözcüğünün kullanılması usuma aykırı gelmektedir. Arapça “kül, külli” sözcükleri yerine “tüm” sözcüğü belki kullanılabilir. Ama, aslında Türkçe olan “bütün, bütün bütün, büsbütün” sözlerinin yerine bu sözcük kullanılamaz. Ayrıca, argo anlamı da veriyor.

Yine, tütsü için kullanılan bir çeşit ağaç sakızına öteden beri “günlük” denirken “gündeç” anlamında “günlük” sözcüğünü kullanmaktan da elbette çekinirim. “Geçen yıl, geçen gün” sözcüklerinin yerine “geçtiğimiz yıl, geçtiğimiz gün” denilmesini de anlıyorum.

DİL UZMANI — Sevdiğiniz, şiirlerinizde kullandığınız ya da kullanmak istediğiniz birkaç öz Türkçe sözcük söyler misiniz?

KÜLEBİ — Bütün ozanlar gibi ben de, sözcükleri, deyimleri, canlı varlıklarmış gibi severim. Yalnız kendi yazdıklarım da değil, başkalarının şiirlerinde de, sözcük ve deyimleri okşama isteği gibi bir duygu belirir içimde. Sevip özendiğim her sözcüğü kullandım. Özenip de kullanmadığım sözcük yok. Öğünme saymanınız dileğiyle belirteyim ki, belirli yönlerimden biri de, Doğu Anadolu ağzının deyimlerini, destan sözcüklerini, bu anlayış içinde fiil çekimlerini ve bazı ekleri kullanmamdan gelmektedir. *Atatürk Kurtuluş Savaşında* adlı kitabımda bunların birçok örneği var. Bugün bu özelliklerden çoğu olağan görülebilir. Yeni kitabım olan “*Süt*”teki, en son yazdığım şiirde,

“Atatürk Kurtuluş Savaşında”kinden, ya da daha başka eski şiirlerimden farklı olarak denediğim bazı sözcüklerden bir kaç örnek vereyim. “Eldesiz çağrı”, “Toprağın tütenliği”, “bulutların ordusallığı”, “kara gözlerinde çakışır yıldızlar” gibi.

DİLSEVER — Türkçe olmadığı, üstelik Türkçesi de bulunduğu halde kullanmadan edemediğiniz sözcükler var mı?

KÜLEBİ — Türkçesini bile bile, biçim güçlüğüne uğramadan kullandığım yabancı sözcük yoktur. Dilimiz baş döndürücü bir gelişme içinde. Yıllarca önce kullandığım yabancı sözcüklerden bir kısmının günümüzde, öz Türkçe sözcüklerle karşılanması ya da o dizelerin başka biçimde, öz Türkçe olarak söylenmesi artık mümkün. Şunu da belirteyim ki, eski yıllarda kullandığım yabancı sözcüklerden çoğu halk deyimleridir.

DİLSEVER — Hangileri bunlar?

KÜLEBİ — Örneğin, “şavk”, “zalım” gibi halk sözcükleri.

DİL UZMANI — Bu sözcüklere ayrı bir tutkunluğunuz olmalı?

KÜLEBİ — Önceleri öyleydi. Şimdi bu gibi deyimlere karşı bile bir tutku kalmadı. Ama bilemem, yine böyle sözcükler kullanmak zorunda kalacağım şiirlerim olabilir. Ne var ki, ister öz Türkçe, ister halk deyimi, isterse anılarımızın belirtileri olsun, batılı düşüncesi içinde, oyun yapma amacıyla, sözcükleri temcid pilavı gibi tekrarmanın yerinde olacağı kanısında değilim.

Sözcükleri işime yaradıklarında kullanır, sonra, sözlükteki yerlerine gönderirim ben de her ozan gibi. Ardından yeni biçimler içinde yeni düşünceler, sözcüklerini de yanlarına takıp gelecektir.

DİL UZMANI — Fransız Ozanı Valéry, “Şiir dil içinde bir dildir” diyor. Bir ozan olarak siz bu görüşe katılıyor musunuz?

KÜLEBİ — Evet.

DİL UZMANI — İzin verirsiniz, neden? diye soracağım.

KÜLEBİ — Kendimden bu kadar söz etmeğe alışık değilim.

Ama, bir kez başladık, bağışlayın. İlk şiirlerim sırasında benden çok daha gösterişli ozanlar ortalığı allak bullak ederken, biçimde, düşüncelerin serilmesinde onlardan epey ayrı oluşum, yukarıdan beri belirttiğim dilimin ayrı oluşuyla bir araya getirilirse, benim gibi kendi halinde bir ozanın bile, şiirleriyle dil içinde bir dil bulma uğraşısına kapıldığı anlaşılmaz mı?

Öbür ozanlarımız için de bu söz, herhalde daha da yerinde olarak, uygulanabilir. Örneğin, Orhan Veli, Cahit Sıtkı, Fazıl Hüsnü, Behçet Necatigil v. b. bir çok ozanlarımız şiirleriyle dil içinde kendilerine özgü bir dil bulmuşlardır.

DİL UZMANI — Bizde, şimdilerde durulur gibi olmakla birlikte, birtakım ozanların dili zorladıkları görülüyor. Bu zorlama, sizce, gerekli mi dil için?

KÜLEBİ — Ozanların dili zorlamasından daha olağan, daha olumlu ne var? Bir kapı çalmadan kolay kolay açılmaz. Dillere yeni olanaklar kazandırmada her ulusun ozanları başta gelmiştir.

DİLSEVER — Gerekli bulduğunuza göre, ozanlarımızın bunu başarıp başaramadığı üzerinde söyleyecekleriniz var mı? Yani, yeni olanaklar kazandırıyor mu dile bu?

KÜLEBİ — Son otuz yıl boyunca ozanlarımız dili zorlarken genel olarak hikâyecilerimizden, romancılarımızdan daha çok yeni sözcükler, yeni deyimler

kullandılar. Bugün sonuç şöyle: Ozanlara bakarak daha çok konuşma dilinin ılımlılığına kapılan hikâyecilerimizin, romancılarımızın dilleri eskidiği halde, dili zorlayan ozanlarımızın dillerinde eskime pek az oldu ya da hiç olmadı..

Çünkü dillerimiz boyuna yeniliğe, özleşmeye yöneldi. Kim gününe göre ileriye zorladıysa ertesi günün ılımlısı oldu. Dünün ılımlısı ise yer yer eskidi, kocadı. Bu yöndeki başarısında şiirin özel yapısının da etken olduğunu belirtmek gerekir.

Öte yandan, hikâyecilerimizin özellikle halkın konuşmasını dillerine dolamağı yeter görmelerinin de kendilerini dar bir sözlük alanına sıkıştırdığını sandığımı açıklamadan edemeyeceğim. Onlarda zorlama yoktu ki yeni gelişmelere ayak uydurmaları da mümkün olabilsin.

DİLSEVER — Güzel Türkçe örneği diye gösterebileceğiniz herhangi bir şiirden birkaç dize söyler misiniz bize?

KÜLEBİ — Cumhuriyet şiir kuşağından yüzlerce örnek verilebilir. Kitaplarım yanımda olmadığı için, en iyi örnekleri seçemediğimi belirterek birkaç ozandan akıma gelenleri sıralıyacağım:

*“Şöforun karısı kıyma bana
El etme öyle pencereden,
Soyunup dökünüp...”*

(Orhan Veli)

*“Ah o kadrini bilmediğim günler.
Koklamadan attığım gül demeti,
Suyunu sebil ettiğim o çeşme,
Eserken yelken açmadığım rüzgâr..”*

(Cahit Sıtkı)

*“Eviniz kutu gibi küçücük bir evdi,
Sarmaşıklerle balkonu örtük bir evdi,
Güneşin batmasına yakın saatlerde
Yıkanırdı gölgesi kuytu bir derede,
Yaz kış yeşil bir saksı ıtır pencerede,
Bahçede akasyalar açardı baharla,
Ne şirin komşumuzdun sen Fahriye abla..”*

(Ahmet Muhip)

*“Kardaş senin dediklerin yok,
Halay çekilen toprak bu toprak değil.
Çık hele Anadoluya,
Kamyonlarla gel, kağnılarla gel gayri,
O kadar uzak değil...”*

(Fazıl Hüsnü)

*“Hacıwatın evi - Köşede ufaraktan
Bir tüfek atımı duraktan- Kapı pencere elekten
Döşemeler zemberekten - Dökülmekten
Sökülmekten-İncelmiş süpürülmekten.”*

(Salâh Birsell)

DİL UZMANI — Bu dizeler üzerinde diyecekleriniz var mı?

KÜLEBİ — Özleşmeyi yersiz, öz dilimizi kaba ve yetersiz bulanlara, bu şiirlerin bütününe ve daha bir çok ozanımızın yazdıklarını okumak isterdim.

DİLSEVER — Sizi çok yorduk, Sayın Külebi. Güle güle.

NAİM TİRALİ'YLE
BASIN DİLİ ÜZERİNE
BİR KONUŞMA

DİL UZMANI — Bu programımızda da tanınmış hikâyeci ve gazetecilerimizden Naim Tirali ile Dil Devrimi ve basın dili üzerinde konuşmak istiyoruz. Kendisi şu anda yanımızda. Bakalım ne söyleyeceğiz?

DİLSEVER — İzin veriseniz sayın Naim Tirali'ye ilk soruyu ben sormak isterim.

DİL UZMANI — Elbette sorabilirsiniz Dilsever dostum.

DİLSEVER — İlkini şunu sormak isterdim, Sayın Naim Tirali'ye: Dil Devrimi'nden ne anlıyorsunuz?

TİRALİ — Dil Devriminden anladığım, dilimizin yabancı sözcüklerden arınarak, öz benliğini bulmasıdır. Büyük kurtarıcımız Atatürk'ün Dil Devrimi konusundaki söylediklerini hiçbir zaman unutmam. Hatırlıyorsunuz eğil mi? Atatürk “Ülkesini, yüksek istiklâlini korunmasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.” demiştir.

Atatürk Devrimleri bir bütündür. Dil Devrimi başladığı günlerde, ben ilkokul öğrencisiydim. Dil Devriminin anlamını kavrayacak, Dil Devriminin bilincine varacak yaşta değildim. Ama zamanla, elim kalem tutanda, Dil Devriminin, Atatürk Devrimlerinin en önemlilerinden biri olduğunu anlamakta gecikmedim. Bir yazar olarak, bir gazeteci olarak, Dil Devriminin omuzlarıma yüklediği ağır sorumluluğu daima duydum.

DİLSEVER — Basının, Dil Devrimi içinde ödevi ve sorumluluğu vardır her halde?

TİRALİ — Evet.. Ben de onu söylüyorum ya... Sadece basın değil, radyonun, yazarların, şairlerin hatta sık sık halk toplulukları önünde konuşmalar yapan politikacıların bile ödevleri ve sorumlulukları vardır.

DİLSEVER — Peki, sizce ne olabilir bu ödev ve sorumluluk?

TİRALİ — Madem ki daha çok basın üstünde duruyorsunuz, sadece basının ödev ve sorumluluğunun ne olabileceğini söyleyeyim.

Basın, özellikle geri kalmış ülkelerde, sadece haber ulaştıran bir araç değildir. Haber ulaştırmak yanında, öğretici, eğitici bir görevi de vardır. Yurdu-muzda kitap okuyan azdır. Ama gazete, günden güne gelişen baskı ve dağıtım olanaklarıyla, okur-yazar oranımıza göre, hiç de küçümsenmeyecek bir etki gücüne sahip olmuştur. Bu etki gücü, Dil Devriminin kökleşmesinde ve her gün dilimize girmekte olan sözcüklerin seçiminde söz sahibidir. Söz sahibi olmak, ödev sahibi olmak demektir. Ödevin bulunduğu yerde sorumluluk da varır.

Basının ödevi ve sorumluluğu, etki gücünü hesaba katarak, dilimizin özleşmesi, bağımsızlığına kavuşması içinde titizlik göstermesidir.

DİL UZMANI — Konuşmaya ben de katılmak isterim. Dil Devrimi'nden bu yana dilimizin özleşmesinde basının payı ne olmuştur?

TİRALİ — Dil Devriminden bu yana, dilimizin özleşmesinde basının payı büyük olmuştur. Bunu anlamak için, herhangi bir kitaplığa girip, eski gazete koleksiyonlarını karıştırmak yeter. Ancak böyle bir araştırma sırasında şu nokta da gözden kaçmayacaktır. Başlangıçta yavaş giden özleşme, sonraları daha hızlanmıştır. Bu sebepsiz değildir. Gazetelerde genç kuşaklar görev sahibi olmaya başlamışlardır. Genç kuşaklar, bütün Atatürk Devrimleri gibi, Dil Devrimi'ni de, inanarak benimsemişlerdir.

DİL UZMANI — Dilimizin özleşmesi, bizce, bir bilinç işidir. Osmanlıcanın bugünkü dilimizdeki kalıntıları, batı dillerinin sözcük akınları, öyle sanıyoruz ki, dilimize özen göstermememizden doğuyor. Buradan şuna geçmek istiyoruz: Basın, dilimizin özleşmesinde, topluma bilinç getirme yönünden etkili olabilir. Sizce, basın, bu görevini yapıyor mu?

TİRALİ — Dilimizin özleşmesi elbet bir bilinç işidir. Aynı zamanda bir bilim işidir de... Ama basının, hele büyük çoğunluğuyla, bu bilinci okurlara aşlamak için özel bir çaba gösterdiğini ileri sürmek güçtür.

DİLSEVER — Bunun nedenleri üzerinde bir şeyler söylemek ister misiniz?

TİRALİ — Bunun nedeni tektir. Unutmayalım ki basın, geniş etki gücünü, geniş okur kütlesine sahip olmakla kazanmaktadır. Geniş okur kütlesi ise dil konusunda

alışkanlıklarının tutsağıdır. Bellediği sözcük ya da deyim, Doğu dillerinden aktarılmış olabilir, Batı dillerinden aktarılmış olabilir. O bunun farkında bile değildir. Üstelik ister batıdan gelsin, ister doğudan gelsin, yabancı sözcüğü kendi dilinin fonetik kurallarına uydurarak söyleyince, artık onu o sözcükten kurtarmak çok güçtür. Gazete, okurun kullandığı ve güçlük çekmeden kullandığı sözcüklerle okura seslenmek zorundadır. O bakımdan Dil Devriminde, basının topluma bilinç getirme yönünden etkili olmasını beklemek, yersizdir.

DİL UZMANI — Bu yolda neler yapılabilir sizce?

TİRALİ — Basının topluma Dil Devrimi bilincini aşlamak için gerekeni yapmadığını ve bunu basından beklemenin yersizliğini de kabul ettikten sonra, bu yolda bugünkünden fazla birşey yapılabileceğine inanmadığımı da söylemeliyim.

Şunun için: Basın milyonlara seslenen bir kumardır. Büyük çoğunluğuyla gazete okurunda bir dil bilinci yoktur. Ve dil bilincini uyandırabilmek, basın gücünü aşan, basının görevi dışında bir iştir. Basın yoluyla, bugün yapılanından fazlasını beklemek boştur. Ama bakın, Türk Dil Kurumu olarak, yayınlarınızla, konferanslarınızla, radyoda konuşmalar, tartışmalarla, siz bu bilinci uyandırmaya pek âlâ çalışıyorsunuz. Bilinç, hele Dil Devrimi bilinci, kütlelerde uyandırılmaz. Aydınlar arasında uyandırılabilir. Kabul ediniz ki, aydınlarımız arasında bile, Dil Devrimini kavramamış olanların sayısı az değildir.

DİLSEVER — Pekiyi, kütlelerde dil bilinci uyandırılmaz diye gazeteciler bu yolda çalışmasınlar mı?

TİRALİ — Çok önemli bir noktaya parmak bastınız.

Ben de, aklınıza gelebilecek böyle bir sorunun karşılığını vermek istiyordum.

Evet, gazeteciler kendi görevleri dışındaki dil bilinci uyandırmak işini, bir kenara bırakmalıdırlar. Zaten bırakmışlardır da... Ama dilimizin özleşmesi içinde, bütün aydınlarımızdan daha sorumludurlar. Çünkü günlük işlerinde kullandıkları gereç dildir. Kendi ana dillerini okurlarının alışkanlıklarına da yeni alışkanlıklar kazandırarak, yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmaları gerekmektedir. Dikkat ettinizse, yeni alışkanlıklar yaratarak, dedim. Yabancı sözcüklere alışmış okurların karşısına, birden bire alışmadığı sözcükleri çıkarmasının, ticarî yönü hesaba katılmak gereken gazetelerde, hiç de kolay olamayacağını unutmamalıdır.

Demek ki dil bilinci, Dil Devrimi bilinci, öncelikle ve özellikle gazetecide, yazarda, şairde, radyo röportajcısında uyandırılmalıdır. Ondan ötesi, hiç zorlamadan, kendiliğinden yürür.

DİL UZMANI — Gazetede haberler verilirken, dil yönünden güçlüklerle karşılaşılıyor mu?

TİRALİ — Haberler iki kaynaktan sorumlu yönetmenlerin ellerine gelir. Ajanslardan, muhabirlerden. Ajansların ve muhabirlerin dil anlayışlarına göre, haberlerin yazılışları farklıdır.

Bazı gazetelerimiz geniş olanaklarıyla bu işi halletmişlerdir. Haberleri, ister ajanslardan, ister kendi muhabirlerinden gelsin, gazetenin dil anlayışına göre yeniden yazan, özetleyen görevliler vardır. Ama dediğim gibi, sadece bazı gazetelerimizde. Ve o gazetelerin de hepsi, özellikle dil konusunda devrimci bir tutuma sahip değildirlir. Bakarsınız bir gazete titizlikle

yeni sözcükleri kullanır. Dil Devriminden yanadır. Bunun yanında bir başka gazete, fıkra sütunlarında fırsat çıktıkça Dil Devrimine çatan yazılar yayımlamakla da kalmaz, haberlerde, özel bir titizlikle, yeni kullanılmaya başlanan Türkçe sözcüklerin bulunmamasına çalışır.

DİLSEVER — Bütün gazetelerde, haber alan, haberi yazışlarına ulaştıran görevliler yanında, gazeteye girecek haberi dil yönünden gözden geçirecek görevlilerin de olması, hem gazetenin, hem de dilimizin yararına olmaz mı?

TİRALİ — Gazetelerimizde, haberleri dil yönünden gözden geçirecek görevlilerin bulunması, hem gazetelerin, hem dilimizin yararına olur. Ama bu herşeyden önce bir maddî olanak işidir. Sonra bu görevlilerin hepsi de, dilimizin özleşmesinden yana olmayabilirler. Burada Türk Dil Kurumuna büyük bir görev düşmektedir. Gazeteler, Dil Devriminden yana olsunlar ya da olmasınlar, Türk Dil Kurumu, gazetelerle, gazetecilerle sürekli ilişki kurmalıdır. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi basınımızın toplu olarak bulunduğu kentlerde, gazeteciler arasında görevlendirilecek Türk Dil Kurumunun ilkelerini benimsemiş birkaç görevli, muhabirlerin, sekreterlerin, sorumlu yöneticilerin dil konusunda karşılaştıkları güçlükleri gidermeye çalışmalıdır. Bu çalışmalar sonunda, alışkanlıklarından ayrılmamak gibi tembel bir tutumun etkisiyle, Dil Devrimine karşı koyanları da, kısa zamanda kazanmak, kendilerine arı dil bilincini aşlamak mümkün olabilir.

DİL UZMANI — Haber dili konusunda Türk Dil Kurumu ile basının işbirliği düşünülemez mi? Nasıl uygulan-

bilir böyle bir işbirliği sizce? Yani, şunu demek istiyorum: Türk Dil Kurumu, bu yolda basına nasıl bir yardımda bulunabilir?

TİRALİ — Haber dili konusunda Türk Dil Kurumu ile basının işbirliği az önce söylediklerimle de bırakılamaz. Türk Dil Kurumu, bilimsel yöntemlerle, gazetelerde en çok kullanılan yabancı sözcükleri tesbit edip, bunların yerine Türkçelerini öneren, her gazetecinin cebinde taşıyabileceği küçük, kullanışlı sözlükler hazırlamalıdır. Bu çalışmalar, Dil Devrimini benimseyen gazetecilere de, Dil Devrimini henüz benimseyememiş gazetecilere de büyük kolaylık sağlar.

DİL UZMANI — Bilindiği üzere, gazetelerin birinci sayfalarına giren haberlerin dili, kullanılan sözcüğün tutunması bakımından, çok önemlidir. Bu durum göz önüne alınarak, hiç değilse haber başlıklarında yabancı sözcüklere yer verilmemesi gereklidir. Ama, uygulamada çoğu kez bu böyle olmuyor. Örneğin “bildiri” gibi herkesin anlayacağı bir sözcük dururken, bir de bakıyorsunuz “tebliğ” sözcüğü onu kovmuş; “demeç” varken, “beyanat” onu kovmuş... Daha pek çok örnek verilebilir. Bu konuda, yani gazetelerin birinci sayfalarındaki haber başlıklarının dili konusunda söyleyecekleriniz var mı?

TİRALİ — Haber başlıklarının, hele gazetelerin birinci sayfalarında yer alan haber başlıklarının dili çok önemlidir. Bizde gazete, çoğu zaman haber başlıkları okunmakla yetinilir. Bu yüzden haber başlıklarında Türkçe sözcüklerin, yabancı sözcüklerin yerini almasında büyük yararlar vardır. Başlıkları atan sekreter ya da yazışları yöneticilerinde arı dil bilinci uyanmasına bağlıdır bu da. Bir de işin teknik ve siyasal

yönleri var. Onlar da çok önemli. Teknik yönü, sekreter yeni sözcük kullanmak istediği halde, yeni sözcük ya uzun, ya da kısa gelebilir. Başlığın bir estetik görünüşü vardır ki, çok defa sekreter bu görünüşe dil endişesini feda eder. İkinci nokta da şu, bazı gazeteler siyasal tutumları gereğince – aslında bu hatalı bir görüştür ya, neyse – “bildiri” yerine “tebliğ” demeye, “demeç” yerine “beyanat” demeye, “bakan” ya da “başbakan” yerine “vekil” ya da “başvekil” demeye daha uygun bulurlar. Bunlara da, dil işinin bir günlük politika işi olmadığını anlatmak, Türk Dil Kurumu görevlilerine düşmektedir.

DİL UZMANI — İzin verirseniz, bir şey daha söyleyeyim: Dilimize, yabancı sözcüklerin çoğu, gazetelerin birinci sayfa haberleri arasında giriyor. Örneğin, “koalisyon”. “sosyalizasyon”, “sektör” gibi birçok batı sözcükleri; “peyk”, “feza” ve şu anda bulup söyleyemediğim daha birçok doğulu sözcük, karşımıza ilk kez gazetelerin birinci sayfa haberlerinde çıkmıştır. Basının, göstereceği biraz özen, bu sözcüklerin dilimize girmesini önleyebilir kanısındayız. Ne dersiniz?

TİRALİ — Çok doğru söylüyorsunuz. İş dönüp dolaşıp gazetecinin, arı dil bilincine varıp varmamasına dayanıyor. Bu bilince varmak için de, Türk Dil Kurumu çaba göstermelidir. Bu bilince durup dururken varılmaz. Sıraladığınız sözcükleri ele alalım. “Koalisyon” yerine “ortaklık”, “sosyalizasyon” yerine “toplumsallaştırma”, “sektör” yerine “kesim” sözcükleri kullanılsaydı işin başında, aynı kavramları Türkçe sözcüklerle anlatmış olacaktık. Halkımız da daha kolaylıkla anlayacaktı bu kavramları. Evet, ben gazetecilerin hatalarını, hata demiyeyim de eksik-

lerini kabul ediyorum. Ama insaf ile düşünelim. Gazeteci haberi erken ulaştırmak kaygısı içinde çalışırken sözcüğü çok defa önüne geldiği gibi kullanır. Gazeteci kadar, politikacı, bilim adamı da, yabancı sözcüklerin yerine Türkçelerini kullanmamakta kusurludurlar.

Ama asıl kusur Türk Dil Kurumunundur. Türk Dil Kurumu çeşitli kolları arasına, bir yenisini daha katıp, hergün girmekte olan yabancı kelimelerin Türkçelerini, o sözcükler daha dilimize girmek üzereyken ortaya atmalı, basında, radyoda kullanılmasını sağlamalıdır.

Daha önceden bu sözcüklerin sözlüklerde yer almış olduğu ileri sürülebilir belki. Ama bu yeter sayabileceğimiz bir karşılık değildir.

DİLSEVER — Son sorumuz şu, Sayın Tirali: Basın dili üzerinde genel olarak söyleyecekleriniz var mı?

TİRALİ — Genel olarak söylemek istediğim, sorularınıza karşılık verirken, daha önce söylediklerimden ayrı birşey olmayacak. Belki bir özet.

Üstünde asıl durduğum, Türk Dil Kurumu'nun gazetecilerle çok yakın ve çok sık ilişki kurmasıdır. Herşeyden önce gazetecilerde arı dil bilincini uyandırmak gerek. Dilimizin yabancı sözcüklerden kurtararak bağımsızlığına kavuşmasının, bilim yöntemleriyle yürütüldüğüne, aşırılıklardan kaçınıldığına ve bu çabaların dilimizi zenginleştireceğine, her alanda ulaşmayı amaç edindiğimiz uygar batı uluslarının dilleri düzeyine çıkaracağına gazetecilerin inanmaları olur. Türkçenin özleşmesinden yana olanlara düşen en büyük görev, bu inancı yaymaktır.

Atatürk'ün yolunda olanlar, bu göreve bütün güçleriyle sarılarak, dilimizi yabancı dillerin boyunduruğundan kurtaracaklardır. Buna inıyorum.

DİL UZMANI — Sizi çok yorduk. Teşekkürler.

ÖMER ASIM AKSOY
TÜRK DİL KURUMU'NU
ANLATIYOR

DİL UZMANI — Sayın Dinleyiciler,

Bu ayın sonlarında, yani 26 eylül'de, Dil Bayramı kutlanacak. Türk Dil Kurumu, bilindiği üzere, 12 Temmuz 1932'de kurulmuştur ve ilk Türk Dil Kurultayı'nın toplandığı 26 eylül de Dil Bayramı olarak kabul edilmiştir.

O yıllardan bu yana, Dil Devrimi, ana dilimizin özleşmesi yolunda olumlu çabalarla, çalışmalarla desteklenmiş, Türk Dil Kurumu, kendine amaç olarak çizdiği yolda, günden güne ilerlemiştir. Kurumun durumu ve tutumu tüzüğünde, çeşitli kararlarında, demeçlerinde belirtilmişse de bunlar, herkesçe iyi bilinmediğinden, zaman zaman yanlış yorumlara yol açıyor. Kurumu akademi sayanlar bulunduğu gibi uydurmacılıkla suçlayanlar da var. Çok aşırı gittiğini söyleyenler yanında geri kaldığından yakınanlar olu-

yor. “Dilimizi geliştirmeye büyük hizmeti oldu” diyenler de, “ “Dilimizi berbat etti” diyenler de görü-lüyor. Dil Devrimi’nin geniş ölçüde yayıldığı bir evrede, her türlü yanlış anlamayı ve yanlış yorumu önlemek için, Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı Sayın Ömer Asım Aksoy ile bir konuşma yapmayı uygun bulduk. Şu anda kendisi yanımızda bulunmak-tadır. Sayın Aksoy’a ilk soruyu Dilsever arkadaşım soracak.

DİLSEVER — Türk Dil Kurumu nasıl bir kuruluştur? Kimliği nedir, açıklar mısınız?

AKSOY — Türk Dil Kurumu hükümetin resmî bir organı değildir, özel bir dernektir. Ancak onu Atatürk kurmuş ve vasiyeti ile yaşamasını sağlamış olduğundan bir Atatürk emaneti ve Atatürk ilkelerinden birinin tem-silcisidir. Bundan dolayı büyük bir kuvveti vardır.

DİLSEVER — Türk Dil Kurumu’nun amacı nedir?

AKSOY — Türk Dil Kurumunun amacı tüzüğünde şöylece belirtilmiştir: Dilimizin özleşmesine ve bütün bilim, teknik, sanat kavramlarını karşılayacak yolda geliş-mesine çalışmak.

DİLSEVER — Demek iki amacı var Türk Dil Kurumunun: Dilimizi özleştmek, dilimizi geliştirmek.

AKSOY — Evet.

DİLSEVER - Peki, bu amaca varmak için Türk Dil Ku-rumunun tutuşu yol nedir?

AKSOY — Türk Dil Kurumu bu amaca iki yoldan varmağa çalışır: Biri devrimci anlayış, öteki bilim yöntemidir. Devrimcilik, özleştirmenin geniş ölçüde yapılması ve hızlandırılması demektir. Yani dili, “müdahale” de-dikleri işlemlerle daha çabuk özleşmeye götürmektir.

Bilim yöntemi ise “müdahale”nin yanlış yola sapmamasını sağlar.

DİL UZMANI — İzin verirseniz ben de söze karışmak istiyorum: Devrimciliği dile müdahaleye bağladınız. Ama, “Dile müdahale edilemez, o, zaman içinde kendi kendine gelişir” diyenler var. Bunlara ne dersiniz?

AKSOY — Dilin zaman içinde kendi kendine geliştiğine şüphe yok. Ama bu gelişme çok yavaş olur. Biz dilimizi kısa zamanda geliştirmek zorunda olduğumuz için “müdahale” ile gelişme hızını artırıyoruz. “Dile müdahale edilemez” demek, gerçekleri inkâr etmektir. Bizden önce başka uluslar da dillerini müdahale ile geliştirmişlerdir. İnsanlar, toplumun hiç bir sorununu kendi haline bırakmazlar; hepsine müdahale eder, yön verirler. Tabiata bile müdahale ederler. Bir ağacı açılmak tabiata müdahale değil midir?

DİLSEVER — Türk Dil Kurumu’nun özleştirmeden ne anladığını açıklar mısınız?

AKSOY — Özleştirme, dilimizi yabancı diller baskısından olabildiğince kurtarma, olabildiğince özleşmiş, arılaşmış duruma getirmedir. Yüzde yüz arı dil yoktur. Ama bu bizi özleştirmeye doğru sürekli olarak çalışmaktan alıkoymamalıdır. Yüzyıllar boyunca yabancı dillerin etkisi altında ezilmiş ve kimliğini yitirmiş olan dilimizi kendine yeter duruma getirebilmemiz için uzun yıllar çalışmamız gerekmektedir.

DİL UZMANI — Yabancı sözcükleri dilimizden atarsak Türkçeyi yoksullaştırmış oluruz, diyenlere ne dersiniz?

AKSOY — Her sözcük, bir kavramı karşılar. Bu sözcük yabancı ise, yerine Türkçesi konulmadan atılamaz. Çünkü atarsanız kavramı belirtemezsiniz. Onun için yabancı sözcük, uygun karşılığı bulununcaya dek dili-

mizde kalacaktır. Bundan da anlaşılıyor ki dili yoksullaştırmak söz konusu olamaz.

DİL UZMANI — Genç kuşak yazarlarının türettiği yeni sözcükler, dilbilim yönünden kimi zaman yanlış oluyor. Bu yanlış sözcükler de kamuoyunda Kuruma mal ediliyor. Bu konuda da diyeceklerinizi öğrenmek isteriz.

AKSOY — Türk Dil Kurumunun türettiği, ya da başkalarının türetilenlerden Türk Dil Kurumunun kabul ettiği sözcükler Kurumun sözlüğünde görülür. Başarısız ve yanlış sözcükleri Türk Dil Kurumunca yapılmış gibi gösterenler Türk Dil Kurumunu kötülemek ve Dil Devrimini baltalamak isteyenlerdir.

Dili özleştirme akımı ulusa mal olmuştur. Onun için herkes dilimizi özleştirme çabası içindedir. Bunu kimse önleyemez. Ortaya atılan sözcüklerin içinde başarılısı da, başarısız da bulunacaktır elbette. Kurumun dil duygusu ve zaman, başarısızları temizleyecektir. Yanlış sözcüklerden biz de yakınmakta, bunların düzeltilmesi için gereken uyarmaları yapmaktayız.

DİLSEVER — Türk Dil Kurumunu uydurmacılıkla suçlayanlar var. Bu söyledikleriniz onlara da cevap oluyor. Bir de şunu sorayım: Türk Dil Kurumunun ortaya attığı sözcükler nasıl yapılıyor?

AKSOY — Türk Dil Kurumunun bilim yöntemlerinden ayrıldığını biraz önce söylemiştim. Biz dili zenginleştirmek için halk ağzından derleme yaparız; dilimizin kök ve eklerinden faydalananarak sözcükler türetiriz. Bunların hepsi bilimsel çalışmalardır.

DİLSEVER — Bir de şuna karşılık vermenizi rica edeceğim: “Türk Dil Kurumu, yalnız Arapça, Farsça sözcüklere karşıdır, oysa dilimize batıdan da bir yığın sözcük

giriyor, onlar karşısında Kurum, doğulu sözcüklere gösterdiği tepkiyi göstermiyor”, diyorlar. Ne dersiniz?

AKSOY — Türk Dil Kurumu yalnız Arapça, Farsça sözcükleri değil, öteki dillerden girmiş sözcükleri de Türkçeleştirmeyi amaç edinmiştir.

Biz “fonksiyon”u “görev” ile karşıladık. “Gramer”e “dilbilgisi” adını verdik. “Faksimile” yerine “tıpkıbasım” diyoruz. Başka yerlerdeki “genel sekreter”in adı Türk Dil Kurumunda “genel yazman”dır. Örnekler çoktur: “Personel Kanunu”na “görevli kanunu”, “prospektüs”e “tanıtımalk” demeyi önerdik.

“Aktuarya Müdürlüğü, Marketing Şubesi, Enfrastrüktür Şubesi” gibi resmî daire adlarının Türkçeleştirilmesini hükümetten rica ettik. İstenirse yardıma hazır olduğumuzu da bildirdik. Bunlar batıdan gelen sözcüklere karşı olan tutumumuzu belirtmeye yeter sanıyorum.

DİL UZMANI — Özleştirmeyi, bizi birbirimizden ayırmak, birbirimizi anlamaz duruma getirmek diye nitelendirenler var. Biraz da bu konuda durur musunuz?

AKSOY — O dediklerini eski yazı dili yapıyordu. Özleştirme akımı bunu ortadan kaldırmak için başladı. Yüzde yetmiş yabancı dil öğeleriyle kurulmuş olan eski yazı dili bugün yüzde yetmiş Türkçeleşmiştir. Hangisi ile daha iyi anlaşacağımız tartışma konusu olabilir mi?

DİLSEVER — Genç kuşaklar özleştirme davasında Türk Dil Kurumunun ılımlı tutumundan yakınıyor zaman zaman. Buna ne dersiniz?

AKSOY — Devrimci bir Kurum ılımlı olamaz. Türk Dil Kurumu dilimizi hızla geliştirme yolunu tutmuştur. Tutumumuzu aşırı bulanlara biraz önce cevap verdim. Dediğiniz gibi bizi ılımlı görenler de var. Onların da şunu düşünmeleri gerek, sanırım: Alışkanlıklar, zamanla yenilir. Türk Dil Kurumu bu süreyi kısaltmaktadır. Daha çok kısaltmaya çalışırsak yenilikleri sindiremeyiz. Yararlı olalım derken zararlı oluruz.

DİLSEVER — Çok teşekkür ederim.

DİL UZMANI — Çok teşekkürler, Sayın Aksoy. Güle güle.

TANITMA YAYINLARI

Türk Dil Kurumu'nun yayımlamakta olduğu "Tanıtma Yayınları", yetişen kuşaklarda, geniş topluluklarda dil bilgisini çoğaltma, dile özen duygusu ile ana dili bilincini kökleştirme, dile sevgi ve saygıyı geliştirme, Dil Devrimi'nin gerekliliğini örnekleriyle gösterme amacını gütmektedir.

"Tanıtma Yayınları" beş dizidir. Bu diziler şunlardır:

1 - Radyo Konuşmaları Dizisi, 2 - Türk Diline Emek Verenler Dizisi, 3 - Dil Konuları Dizisi, 4 - Açık Oturumlar Dizisi, 5 - Çeşitli Konular dizisi.

* * *

Bu kitaptaki konuşmalar, ocak 1965 ile ekim 1965 günleri arasında Türkiye Radyoları'nda her on beş günde bir yayımlanan *Ana Dilimiz* saatinde sunulmuştur.

Tanınmış dilbilimci ve sanatçılarımızın düzyazı, şiir, oyun, çeviri ve basın dili ile Dil Devrimi, imlâ ve okul kitaplarının dili konularındaki görüşlerini veren bu konuşmaların ilginç bulunacağını sanıyoruz.